

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ**

**Державний біотехнологічний
університет**

**Факультет менеджменту,
адміністрування та права**

**Кафедра ЮНЕСКО «Філософія людського
спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін**

**ГЛОСАРІЙ
з професійної освіти (аграрного
виробництва, переробки
сільськогосподарської продукції та
харчових технологій)**

**для здобувачів вищої освіти денної та
заочної форм навчання
спеціальності *A5 Професійна освіта*
(аграрне виробництво, переробка
сільськогосподарської продукції та харчові
*технології)***

Ч. 1.

Харків - 2025

ГЛОСАРІЙ
з професійної освіти (аграрного
виробництва, переробки
сільськогосподарської продукції та
харчових технологій)

для здобувачів вищої освіти денної та
заочної форм навчання
спеціальності *A5 Професійна освіта*
(аграрне виробництво, переробка
сільськогосподарської продукції та харчові
технології)

Ч. 1.

Затверджено
рішенням Науково-
методичної ради
факультету
МАП ДБТУ
Протокол № 6
від 18.02.2025 р.

УДК 37.013.42:631: 664
Г 52

Схвалено на засіданні кафедри ЮНЕСКО «Філософія
людського спілкування» та соціально-гуманітарних
дисциплін ДБТУ
(протокол № 6 від 03.02.2025р.)

ГЛОСАРІЙ з професійної освіти (аграрного виробництва, переробки сільськогосподарської продукції та харчових технологій) для здобувачів вищої освіти денної та заочної форм навчання спеціальності А5 Професійна освіта (аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології) : в 2 ч. Ч. 1. / уклад.: Моїсєєва Н. І., Новікова В. Є., Пономарьова М. С., Золотарьова С. А., Бондар Н. Г., Борюшкіна О. В., Варипаєв О. М., Воронянський О. В., Грабар Н. Г., Данченко І. О., Міносян А. С., Кобелева Д. Л., Ніколаєнко Н. М. – Харків: ДБТУ, 2025. – 400 с.

Рецензенти:

Нагаєв В. М. – д-р. пед. наук, професор кафедри менеджменту, бізнесу та адміністрування Державного біотехнологічного університету

Романов О. В. – канд. с.-г. наук, доцент кафедри плодоовочівництва і зберігання продукції рослинництва Державного біотехнологічного університету

© Моїсєєва Н. І., Новікова В. Є., Пономарьова М. С.,
Золотарьова С. А., Бондар Н. Г., Борюшкіна О. В.,
Варипаєв О. М., Воронянський О. В., Грабар Н. Г.,
Данченко І. О., Міносян А. С., Кобелева Д. Л.,
Ніколаєнко Н. М., 2025

А

ESG (The Standards and guidelines for quality assurance in the European Higher Education Area) – це набір стандартів і рекомендацій для внутрішніх і зовнішніх систем, що зосереджені на забезпеченні якості стосовно навчання і викладання у вищій освіті, включаючи навчальне середовище та відповідні зв'язки з дослідженнями та інноваціями.

Абітурієнт (з лат. abiturians – що збирається йти) – випускник закладу загальної середньої освіти; той, хто вступає до закладу вищої, професійної (професійно-технічної) або фахової перед вищою освітою.

Абстрагування – мисленнєва операція, яка виокремлює певні ознаки або елементи об'єкта від нього самого.

Автодидакт (з грецьк. – самонавчання) – людина, яка не закінчувала школи, а набула знань шляхом самонавчання, без допомоги вчителя.

Автоматизована система віртуального навчання (АСВН) – система, що забезпечує комплекс освітніх послуг, які надаються за допомогою

електронних засобів комунікацій без особистої присутності учня в закладі освіти. Завданнями АСВН є: реєстрація користувачів у системі та організація надання інформації користувачам, які отримують доступ до системи з використанням мережевих засобів. До того ж АСВН забезпечує надання користувачам необхідного інструментарію для вивчення матеріалу: засоби самоперевірки й контролю знань, засоби моделювання дослідів та експериментів тощо.

Автономія вищого навчального закладу / закладу вищої освіти (Institutional autonomy) – самостійність, незалежність і відповідальність вищого навчального закладу/закладу вищої освіти у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, встановлених законом. Право вищого навчального закладу/закладу вищої освіти приймати рішення щодо академічних (освітні

програми і навчальні плани, методи викладання, дослідження тощо); фінансових (розподіл коштів, оплата праці тощо); організаційних (структура закладу, статут, вибори тощо); кадрових (відбір кадрів, кар'єрне просування, заробітна плата тощо) питань.

Автономія в системі освіти – право суб'єкта освітньої діяльності на самоврядування, яке полягає в його самостійності, незалежності та відповідальності в ухваленні рішень щодо академічних (освітніх), організаційних, фінансових, кадрових та інших питань діяльності, що провадиться в порядку й межах, визначених законом.

Авторитарність від лат. *autoritas* – вплив, влада) – соціально-психологічна характеристика особистості, що відтворює її прагнення максимально підпорядкувати своєму впливу партнерів по взаємодії і спілкуванню, проявляється у владності, схильності людини до використання недемократичних методів дії на оточенні у формі наказів, розпоряджень, вказівок, покарань і тому подібне. Усі ці риси часто

властиві авторитарному учителеві.

Автор – фізична особа, яка своєю творчою працею створила твір.

Авторитет вчителя/викладача – визнання учнями/студентами достоїнств учителя/викладача, результатом чого є довіра, визнання і підтримка його ідей і дій. У системі освіти авторитет учителя використовується як метод виховання. Для учнів, як правило, авторитетним є той учитель, особистісні якості якого не суперечать ціннісним орієнтирам самих учнів. Учитель і учні свідомо використовують свої авторитети, впливаючи саме ними один на одного. У шкільній і ЗВО практиці складається часом малоз'ясовна система авторитетів: учитель, авторитетний для дітей одного віку, може не сприйматися дітьми іншого, авторитетний в одному виді діяльності педагог може ігноруватися в іншому і так далі. Учителеві доводиться наполегливо працювати на свій авторитет і ще більше сил витрачати на його постійне підтвердження і підтримку. Авторитет є складовою частиною іміджу вчителя.

Авторитет учителя може зробити його лідером і в педагогічному колективі, він є важливим показником якості роботи педагога і враховується при атестації.

Авторська школа – феномен інноваційної освітньої практики в кінці 20 ст., експериментальна освітня установа, діяльність якої будується на основі провідних психолого-педагогічних і (чи) організаційно-управлінських концепцій, розроблених окремим автором або авторським колективом. Термін «А. ш». вживається з кінця 80-х рр. Поява і розвиток А. ш. пов'язана з децентралізацією управління освітою, подоланням одноманітності освітніх установ і проголошенням принципу їх автономності як принцип державної політики в сфері освіти. Концепції і практика А. ш. зазвичай істотно відрізняються від традиційної практики шкіл і часто будуються на протиставленні цій практиці, її критиці і доказі переваг нових підходів перед відомими. Як відмінну рису А. ш. багато фахівців виділяють також і те, що такі

школи створюються на основі заздалегідь розробленого оригінального (звідси – авторська школа) концептуального проекту. В ролі творців А. ш. виступають як учені, так і практики. А. ш. відомі, як правило, по іменах їх творців або по узагальнювальних назвах філософських і психолого-педагогічних ідей, що лежать в основі освітньої системи школи: Термін «А. ш.» часто застосовують і до найбільш відомих освітніх установ минулих десятиліть.

Агенти соціалізації – люди, у безпосередній взаємодії з якими протікає життя особистості і які відіграють найважливішу роль у її формуванні та становленні. На різних вікових етапах склад агентів специфічний. Стосовно дітей і підлітків такими виступають батьки, брати й сестри, родичі, однолітки, сусіди, учителі. У юності чи в молодості до числа агентів входять також чоловік або дружина, колеги та ін. За своєю роллю в соціалізації агенти відрізняються залежно від того, наскільки вони значущі для людини, як будується взаємодія з ними, у якому напрямі і якими засобами вони чинять свій вплив.

Агресивність – емоційний стан чи риса характеру, що є наслідком негативного ставлення до дитини (брак любові, чуйності, поваги, надмірна суворість, зловживання покараннями). Характеризується імпульсивною активністю поведінки, афективністю переживань (гнів, злість, намагання заподіяти іншому фізичну чи моральну травму).

Агресія (з лат. *aggressio* – напад) – інстинктивна індивідуальна фізична або вербальна (словесна) поведінка людей, тварин, яку породжує страх, лють тощо. А. направлена на заподіяння шкоди кому-небудь.

Адаптація (з лат. – пристосування) – для педагогіки поліфункціональне поняття означає здатність людини змінювати свою поведінку, стан або відношення до чого-небудь залежно від зміни умов життєдіяльності. Ця здатність проявляється в збереженні стану внутрішньої рівноваги і успішного виживання людини в різних соціально-психологічних, економічних і матеріальних середовищах. Здатність до

адаптації характеризує пластичність і гнучкість людської психіки, її психологічну, соціальну, у тому числі і професійну мобільність. Адаптація також означає здатність людини викликати зміни середовища під впливом своїх дій. Ця здатність проявляється, наприклад, в умінні людини переконувати інших, спонукати їх діяти згідно зі своїми поглядами, умінні вести людей за собою, а також міняти матеріальне оточення.

Адаптація в педагогіці – процес плавного переходу людини (учня, студента) з одного стану в інший, з однієї сфери діяльності в іншу (адаптація дитини до школи, адаптація випускника ПТУ до виробництва, адаптація студента до ЗВО). В учнів виховують адаптивну поведінку. На основі ідей адаптації розроблена адаптивна теорія навчання.

Адаптація соціально-психологічна – різновид психологічної адаптації, що забезпечує організацію мікросоціальної взаємодії, формування адекватних міжособистісних стосунків і досягнення важливих цілей.

Адикція (з англ. addiction – залежність, негативна звичка) – стан фізичної і психологічної залежності, що розвивається внаслідок звикання до тих чи інших зовнішніх агентів (до хімічних речовин, їжі, азартних ігор та розваг тощо).

Адаптивність системи освіти – здатність освітнього середовища встановлювати відповідність між пропонованими освітніми послугами і освітніми запитами сім'ї, громадськості і окремих громадян; створювати і підтримувати умови для продуктивної роботи педагогічних кадрів, управлінського і обслуговуючого персоналу. А. с. о. для кожної дитини і дорослого проявляється у відкритому і дружньому характері інформаційного і соціального середовища в усіх освітніх установах; у різноманітності освітніх програм і узгоджених з ними педагогічних технологіях, що враховують індивідуальні особливості й інтереси особистості; у повноцінності духовно-морального, інтелектуального, фізичного розвитку, цивільного і професійного становлення.

Адміністрація закладу загальної середньої освіти (адміністративно-управлінський персонал) – група працівників закладу освіти, основною професійною функцією яких є управлінська діяльність. До них відносяться: директор, його заступники, секретар, бухгалтер. Основний обов'язок адміністрації закладу освіти – задоволення потреби освітнього закладу та його зовнішнього середовища в здійсненні внутрішньошкільного управління. Цілі, функції, чисельність адміністрації школи залежать від типу, виду, розмірів освітнього закладу, його структури, змісту освіти, форм організації освітнього процесу та контингенту учнів.

Адміністративно-управлінський персонал через існуючу систему менеджменту забезпечує досягнення стратегічних цілей закладу. До цієї групи людських ресурсів входять керівники закладу, їх заступники та працівники, що очолюють навчальні і функціональні структурні підрозділи.

Адресне розміщення бюджетних місць – надання вступнику рекомендації до

зарахування на місця навчання за кошти державного або місцевого бюджету (за державним або регіональним замовленням) на підставі його конкурсного балу.

Ад'юнкт – учений, який проводить наукові дослідження в межах підготовки в ад'юнктурі вищого військового освітнього закладу (вищого закладу освіти зі специфічними умовами навчання) для здобуття ступеня доктора філософії.

Академічна відпустка – перерва у навчанні у зв'язку з обставинами, які унеможливають виконання здобувачем вищої освіти освітньої (наукової) програми (за станом здоров'я, призовом на строкову військову службу у разі втрати права на відстрочку від неї, сімейними обставинами тощо).

Українське законодавство також мають більш вузькі, але більш деталізовані визначення, що пов'язані з підставами набуття права на академічну відпустку. Академічна відпустка – це перерва у навчанні, право на яку студент отримує у випадку зниження працездатності внаслідок порушень функцій організму, які зумовлені

гострими захворюваннями, що потребують тривалого відновлювального лікування; загостреннями хронічних захворювань або частими захворюваннями (понад один місяць за семестр); анатомічними дефектами, які не дають змоги провести відновлювальне лікування під час навчання. Аспіранти (ад'юнкти) і докторанти мають право на академічну відпустку, зокрема за станом здоров'я, у зв'язку з вагітністю та пологами, для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

Академічна доброчесність – сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватись учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Академічна довідка (Transcript) – офіційна виписка, структурований опис навчальних досягнень студента. У багатьох системах освіти використовуються детальні описи, у яких відображаються кредити

ЄКТС й оцінки з вивчених навчальних компонентів (наприклад, академічна довідка за Європейською кредитною трансферно-накопичувальною системою).

Академічна мобільність (Academic mobility) – можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому вищому навчальному закладі/закладі вищої освіти (науковій установі) на території України чи поза її межами.

Академічна свобода – самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова, думки й творчості, поширення знань та інформації, вільного оприлюднення і використання результатів наукових досліджень з урахуванням обмежень, установлених законом.

Академія – заклад вищої освіти, який здійснює підготовку фахівців з вищою освітою за освітньо-професійними програмами всіх рівнів в окремо визначеній галузі знань або виробництва, проводить

фундаментальні та прикладні наукові дослідження, є провідним науково-методичним центром у сфері своєї діяльності, має високий рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

Академічне визнання (Academic recognition) – офіційне підтвердження повноважними органами іноземних інстанцій академічного ступеня/освітньої кваліфікації, періодів навчання, їх позиціювання в системі освіти сторони, що приймає, з метою доступу власника такої кваліфікації до подальшого навчання.

Академічний (Academic) – характеристика, що стосується освіти, навчання, викладання, досліджень.

Академічний персонал (Academic staff) – персонал вищого навчального закладу/закладу вищої освіти, основним завданням якого є викладання та/або дослідження. Включає осіб, які обіймають посади, що передбачають здійснення викладання та/або дослідження.

Академічний плагіат (Academic plagiarism) – оприлюднення (частково або повністю) наукових результатів, отриманих

іншими особами, як результатів власного дослідження та/або відтворення опублікованих текстів інших авторів без відповідного посилання (відповідно до Закону України «Про вищу освіту»).

Академічний ступінь (Academic degree) – освітня кваліфікація, що присуджується вищим навчальним закладом / закладом вищої освіти за результатами успішного виконання освітньої програми з вищої освіти (наприклад, ступінь бакалавра, ступінь магістра, ступінь доктора філософії).

Акмеологічний підхід орієнтує викладання на допомогу суб'єктові навчання в досягненні вершини своїх можливостей, в якнайповнішій реалізації ним потенціалу своєї особистості. У нових умовах при акмеологічному підході до процесів освіти і навчання природніше орієнтуватися на потенціал суб'єкта навчання, на його індивідуальність. В цьому випадку орієнтація на соціальні норми стає нераціональною, природніше тут керуватися нормами, залежними від індивідуальності суб'єкта навчання.

Акмеологія (від акме, із старогрецького – вища точка, вістря, розквіт, зрілість, краща пора і логія – від грец. logos – вчення) – наука, що вивчає феноменологію, закономірності і механізми розвитку людини на ступені його професійної зрілості. Основна сфера досліджень А. пов'язана з вивченням професіоналізму як вищого ступеню розвитку людини. Об'єкт А. – професіоналізм педагогічної, інженерної, медичної, військової, спортивної й іншої діяльності людей. Предмет А. – об'єктивні (якість отриманого виховання і освіти) і суб'єктивні (талант, здібності людини) чинники, сприяючі досягненню вершин професіоналізму, а також закономірності в організації навчання фахівців. А. досліджує проблеми протиріч між зростаючим об'ємом інформації, з одного боку, і часом, необхідним для оволодіння нею, – з іншого. А. виявляє загальні й відмінні риси, що проявляються у людей в процесі їх діяльності, а також досліджує чинники, які визначають якісні й кількісні характеристики «акме». Моральна

вихованість професіонала означає перетворення загальнолюдських цінностей на його власні цінності. А. вивчає також проблему залежності між особливостями професіоналізму людини і його поведінкою поза сферою професійної діяльності. Найважливішим завданням А. є розробка методичного інструментарію, що допомагає організувати умови для оптимального досягнення людьми сходинок професіоналізму в усіх сферах людської діяльності, для прояву ними своїх соціально значущих і творчих якостей.

Акредитація (Accreditation) – оцінювання освітньої програми та/або освітньої діяльності вищого навчального закладу/закладу вищої освіти за цією програмою на предмет: - відповідності стандарту вищої освіти; спроможності виконати вимоги стандарту та досягти заявлених у програмі результатів навчання; досягнення заявлених у програмі результатів навчання.

Акредитація інституційна – оцінювання якості освітньої діяльності закладу вищої освіти.

Акредитація закладу освіти громадська – оцінювання закладу освіти щодо ефективності забезпечення якості освіти та забезпечення досягнення здобувачами освіти результатів навчання, передбачених освітніми програмами й стандартами освіти. А. з. о. г. здійснюється на добровільних засадах з метою визнання якості освітньої діяльності закладу освіти та формування його позитивного іміджу й репутації. Акредитація освітньої програми – оцінювання освітньої програми на предмет її відповідності стандарту освіти, а також спроможності закладу освіти забезпечити досягнення здобувачами освіти передбачених в освітній програмі результатів навчання.

Акредитація освітніх установ – процедура визнання державного статусу (типу й виду) освітньої установи. Цілями А. є контроль за ефективністю освітнього процесу; захист прав громадян на отримання освіти. А. містить процедури визнання типу освітнього закладу (середню або вищу професійну) і його виду (університет, академія, інститут, коледж,

школа тощо). А. закладів середньої професійної освіти здійснюють державні органи управління освітою міністерств і відомств, у віданні яких перебувають освітні установи; А. муніципальних і недержавних освітніх установ – державні органи управління освітою. А. вищої професійної освіти здійснює державний орган управління вищою освітою за участю зацікавлених міністерств і відомств. А. проводиться за заявою закладу освіти й поданням ліцензії на право ведення освітньої діяльності (див. Ліцензування) і сплачується цією установою. Визнання типу установи здійснюється за результатами оцінки: відповідності змісту навчальних планів і навчальних програм вимогам державних освітніх стандартів; інформаційної бази освітнього процесу; якості підготовки випускників за результатами трирічних підсумкових державних атестацій випускників та ін. Визнання виду закладу освіти здійснюється на основі обстеження його характеристик: сукупність основних освітніх професійних програм, що дозволяє зробити висновок про

універсальність освітнього закладу; можливість продовження освіти за програмами магістратури, аспірантури, додаткової освіти дітей і додаткової освіти дорослих; наявність та обсяг наукових досліджень (фундаментальні, пошукові, прикладні); результати науково-методичної роботи (підручники, монографії); якісний склад науково-педагогічних кадрів; затребуваність випускників і результатів наукових досліджень освітнього закладу. Акредитаційне обстеження здійснюється державним органом управління освітою у формі експертизи. За позитивного рішення освітній установі видається свідоцтво про державну А. У разі негативного висновку освітня установа має право вимагати повторну А., але не раніше ніж через 12 місяців з моменту відмови.

Акселерація (з лат. *acceleratio* – прискорення) – прискорений соматичний розвиток і фізіологічне дозрівання підлітка, що виявляється в збільшенні маси тіла, ранніх термінах статевого дозрівання.

Аксіологія (з грец. *axios* – цінність і *logos* – слово, поняття) – вчення про

цінності освіти, філософська теорія загальнозначущих принципів, що визначають спрямованість людської діяльності і мотивацію людських вчинків. Цінності розглядаються як ідеали, норми діяльності і мотивація вчинків. Цінностями можуть бути: особистісні якості (доброта, порядність та ін.), основи буття (будинки, сім'я, діти, робота, матеріальні блага, здоров'я, тощо), чинники організації життєдіяльності (мода, установки колективу, сам колектив, навчальна успішність та ін.). Цінності самі по собі не мають реального вираження, у них є лише значення і сенс. В А. розглядаються декілька теорій цінностей, їх різні класифікації та інтерпретації. Одна з них досліджує теорію пізнання як науку про цінності.

Аксіологія виховання – орієнтація на цінності, що сприяють задоволенню потреб людини, відповідають особистим запитам і нормам у певній історичній та життєвій ситуації. Під ціннісною орієнтацією в такому випадку слід розуміти ідеологічне, політичне, моральне, естетичне та інше

оцінювання суб'єктом навколишньої дійсності. Аксіологія виховання формується під час засвоєння соціального досвіду й виявляється в цілях, переконаннях, інтересах.

Активізація пізнавальної діяльності – така організація освітнього процесу, при якій навчальний матеріал стає предметом активних розумових і практичних дій кожного суб'єкта навчальної діяльності.

Активні методи навчання – способи активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, які спонукають їх до активної розумової і практичної діяльності в процесі опанування матеріалу, коли активний не лише викладач, але активні і студенти.

Активність особистості (від лат. *activus* – діяльний) – діяльне відношення особистості до світу, здатність виробляти суспільно значущі перетворення матеріального і духовного середовища на основі оволодіння історичним досвідом людства; проявляється в творчій діяльності, вольових актах, спілкуванні. Формується під впливом середовища і виховання.

Активність соціальна – свідомо цілеспрямована діяльність людини, орієнтована як на перетворення об'єктивних соціальних умов, так і на формування соціальних якостей власної особистості (активної життєвої позиції); характеристика діяльності, відображена міра реалізації і розвитку соціальних потенцій, можливостей людини (її здібностей, знань, навичок, прагнень). Основними сферами А. с. є громадська, політична, трудова діяльність, мораль, управління, дозвілля.

Алгоритм створення програми інноваційної діяльності:

- створення соціальних, психолого-педагогічних і матеріальних умов для розвитку та впровадження інновацій в освітню практику;
- розвиток новаторських процесів, інтелектуальної і дослідницької діяльності;
- створення організаційно-педагогічних умов для діяльності вчителів-новаторів;
- підвищення ступеня організованості й раціональності організації новаторських ідей та їх концепцій;

- впровадження методичних інновацій у навчально-виховний процес;
- залучення до інноваційного процесу всіх учителів, учнів, науковців, працівників мистецтва й культури, батьківської громадськості;
- стимулювання учасників навчально-виховного процесу за новаторство і пошуково-творчу діяльність.

Альтернативні школи (від лат. alter) – інший, що допускає одну з двох можливостей). «Вільні школи», в країнах Західної Європи і США неповні і повні середні школи, діючі паралельно або замість звичайних шкіл, які забезпечують освіту, альтернативну за змістом або формам і методам роботи з учнями. Виникли у кінці 60-х рр. 20 ст. у рамках педагогічних рухів, що протиставляють себе авторитарному вихованню. Представлені більш ніж 10 типами: «відкриті школи» (без розподілу на традиційні класи), «школи без стін» (орієнтування на широке використання місцевої громади), «навчальні центри» (спеціалізовані навчально-виробничі

комбінати, відкриті для усіх школярів і відвідувані ними по вибору), «магнітні школи» (навчальні центри для поглибленого вивчення конкретної галузі знання), «вуличні академії» (не доповнюють звичайну освіту, а забезпечують середню освіту молоді, яка не може отримати освіту з різних причин, як правило соціальних) – «вільні школи». У країнах Західної Європи і США неповні і повні середні школи, діючі паралельно або замість звичайних шкіл, які забезпечують освіту, альтернативну за змістом або формах і методах роботи з учнями.

Альтруїзм (з лат. alter – інший) – надання допомоги, не пов'язаної з власними егоїстичними інтересами; учинки, спрямовані на благо іншої людини; допомога іншому, що здійснюється без винагороди, без свідків, ціною власних утрат.

Аналіз екзистенціальний – метод аналізу стану особистості з урахуванням повноти її унікального існування. Метою екзистенціального аналізу є допомога

людині позбутися тягара соціально нав'язаних смислів, допомогти пережити шок від споглядання абсурдності досі прожитого життя та своєї нікчемності перед смертю, небуттям. Цей смисловий катарсис є необхідною умовою досягнення людиною її індивідуального життєвого покликання, сенсу її існування.

Андрагог – організатор навчання дорослих, консультант; надає допомогу у відновленні мотивації до навчання, володіє змістом як андрагогічної, так і професійної діяльності тих, хто навчається, методологією андрагогічного супроводу самоосвіти дорослих (цільове підвищення кваліфікації, випереджувальне навчання основ науково-дослідної роботи, допомога у створенні проектів професійного й особистісного розвитку тощо). А. працює з дорослими у різних напрямках формальної, неформальної, інформальної освіти. Професійна діяльність А. полягає у навчанні, консультуванні, наданні соціальної допомоги та виконанні організаційно-управлінських функцій у середовищі дорослих людей.

Андрагогіка (з грец. анег, під. відмінок andros – доросла людина і ago – ge – керівництво, виховання) – одне з позначень галузі педагогічної науки, що охоплює теоретичні і практичні проблеми освіти, навчання і виховання дорослих. Разом з терміном «А». у спеціальній літературі використовуються терміни «педагогіка дорослих (внутрішньо суперечливий), «теорія освіти дорослих» та ін. Вперше термін А. для назви особливого розділу педагогіки застосував німецький історик освіти К. Капп (С. Карр) в книзі про педагогічні погляди Платона (1833). Наприкінці 19 ст. специфічність педагогічного знання, пов'язаного з проблематикою освіти дорослих, була визнана в педагогічній теорії незалежно від термінології оформлення.

Андрагогічна модель навчання – організація діяльності суб'єкта і об'єкта, заснована на 7 основних правилах: тому, хто навчається, належить провідна роль в процесі свого навчання (тому він навчається, а не навчає); дорослий, що навчається, прагне до самореалізації, до

самостійності, до самоврядування і усвідомлює себе таким; дорослий, що навчається, має життєвий (побутовий, соціальний, професійний) досвід, який може бути використаний як важливе джерело навчання як його самого, так і його колег; доросла людина навчається для вирішення важливої життєвої проблеми, досягнення конкретної мети; дорослий, що навчається, розраховує на невідкладне використання отриманих в ході навчання умінь, навичок, знань і якостей; навчальна діяльність дорослого значною мірою детермінується тимчасовими, просторовими, побутовими, професійними, соціальними чинниками, які або обмежують, або сприяють процесу навчання; процес навчання дорослого організований у вигляді спільної суб'єкт-об'єктної діяльності на всіх його етапах: планування, реалізація, оцінювання.

Андрагогічні принципи навчання – найбільш загальні принципи організації процесу навчання дорослих людей: пріоритет самостійного навчання; принцип спільної діяльності; індивідуалізація

навчання; системність навчання; контекстність навчання; принцип актуалізації результатів навчання; принцип елективності навчання; принцип розвитку освітніх потреб; принцип усвідомленості навчання. Сформульовані принципи навчання дорослих не є чимось абсолютно протилежним дидактичним принципам педагогіки. Частково вони їх розвивають, частково корелюють з ними. Проте їх дія в конкретних умовах навчання дорослих людей відрізняється досить чіткою специфікою.

Анотація (з лат. *annotatio* – зауваження, примітка) – коротка (10-20 рядків) узагальнювальна характеристика книги або статті, що може містити їх короткий зміст та оцінку й слугує для орієнтування в пошуках потрібного матеріалу. А. здебільшого складається за такою формою: прізвище та ініціали автора, назва наукової праці, вид роботи (стаття, рукопис, монографія, підручник, дисертація тощо), місто, рік, видавництво, обсяг у сторінках, основні ідеї, результати та висновки друкованої праці.

Апеляція (з лат. *appellatio* – звернення) – оскарження ухвали, рішення, вироку або постанови нижчої інстанції (звичайно судової) перед вищою. Також у значенні звернення до кого-, чого-небудь за підтримкою, порадою.

Апріорі (з лат. *apriori* – первісно) – термін, який означає те, що передує досвіду; саме собою зрозуміло.

Асертивність (з англ. *assertion*) – здатність людини відстоювати свою позицію, не порушуючи моральних прав іншої людини; здатність оптимально реагувати на критику та вміння рішуче говорити собі та іншим «ні», якщо цього вимагають обставини.

Асинхронний режим – взаємодія між суб'єктами дистанційного навчання, під час якої учасники взаємодіють між собою із затримкою в часі, застосовуючи водночас електронну пошту, форум, соціальні мережі тощо.

Асистент (з лат. *assistantis* – помічник, присутній поруч) – помічник професора в читанні лекцій, проведенні семінарських, практичних, лабораторних занять у

зкладах вищої освіти; помічник екзаменатора в закладі загальної середньої освіти.

Асистент учителя – посада педагогічного працівника, який відповідно до українського законодавства бере участь у розробленні та виконанні індивідуальних навчальних планів і програм, адаптуванні навчальних матеріалів з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими потребами» (постанова Кабінету Міністрів України від 15.08.2011 № 872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах»).

Аскетизм (з грецьк. – добре навчений) – моральний принцип, що полягає в крайньому обмеженні потреб людини, самозреченні, відмові від життєвих благ і насолод з метою морального чи релігійного самовдосконалення.

Асоціальність – сукупність рис, що свідчать про відсутність активності в будь-якій просоціальній діяльності, про байдуже ставлення до громадського життя.

Аспірант – учений, який проводить фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження в межах підготовки в аспірантурі у закладі вищої освіти / науковій установі для здобуття ступеня доктора філософії.

Аспірантура (з лат. *aspirans* – той, хто прагне чогось, домагається) – форма підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів для закладів вищої освіти (ЗВО) і науково-дослідницьких установ (НДУ).

Атестація (з фр. *attestation*, лат. *attestatio* – свідоцтво, підтвердження) – здійснюється фахівцями щодо визначення кваліфікації, рівня знань і вмінь працівника або учня; відгук про здатності, знання, ділові та інші якості будь-кого (характеристика); державно-громадський контроль за освітньою діяльністю. А. встановлює відповідність змісту, рівня і якості підготовки випускників школи вимогам державних освітніх стандартів.

Атестація (*Assessment / Attestation*) – встановлення відповідності засвоєних здобувачами вищої освіти рівня та обсягу

знань, умінь, інших компетентностей вимогам стандартів вищої освіти.

Атестація педагогічних працівників – система заходів, спрямованих на всебічне та комплексне оцінювання педагогічної діяльності педагогічних працівників.

Атестація працівників – процедура оцінки професійного рівня працівників кваліфікаційним вимогам і посадовим обов'язкам, проведення оцінки їх професійного рівня.

Аудит інституційний – комплексна зовнішня перевірка та оцінювання освітніх та управлінських процесів закладу освіти (крім закладів вищої освіти), які забезпечують його ефективну роботу та сталий розвиток. За результатами А. і. надаються висновки про якість освітньої діяльності закладу освіти, внутрішню систему забезпечення якості освіти, а також рекомендації щодо вдосконалення діяльності закладу освіти.

Аудиторія (з лат. auditor – слухач та auditorium – приміщення) – група людей, яка сприймає повідомлення; приміщення, де виголошують промови, читають лекції.

Аудиторні години (Class/contact hours) – години, які витрачаються здобувачем вищої освіти і викладачем на аудиторні навчальні заняття.

Аутентичність – високий ступінь відповідності між думками, почуттями та діями людини. Поняття А. використовується гуманістичною психологією для характеристики людей, які є вільними, спонтанними в діях і висловлюваннях, впевнені в собі.

Аутизм – важкий психічний розлад, крайня форма самоізоляції, занурення в себе. Характеризується вираженням дефіцитом соціальної взаємодії та спілкування, а також обмеженими інтересам

Афект (з лат. affectus – душевне хвилювання, пристрасть) – сильний і відносно короточасний емоційний стан, пов'язаний з різкою зміною важливих для суб'єкта життєвих обставин і супроводжуваний різко вираженими руховими проявами і змінами у функціях внутрішніх органів. Афект виникає у відповідь на подію, що вже сталася, в

основі його лежить стан внутрішнього конфлікту, в якому знаходиться людина, що породжується або протиріччями між її потягами, прагненнями, бажаннями, або протиріччями між вимогами, які пред'являються людині, і можливостями виконати ці вимоги. Афект розвивається в критичних умовах при нездатності суб'єкта знайти адекватний вихід з небезпечних ситуацій, що несподівано склалися. Для стану афекту характерне звуження свідомості, при якій увага суб'єкта цілком поглинається обставинами, що породили афект, і нав'язаними ним діями.

Афект неадекватності (з лат. *affectus* – настрій, хвилювання, пристрасть та з лат. *adaequatus* – прирівняний) – негативний стан, породжений невдачами в діяльності, зіткненням завищеної самооцінки особистості з її реальними можливостями. У цьому стані характерним для людини є ігнорування самого факту неуспіху або небажання визнати себе його винуватцем. Виявляється в імпульсивних діях.

Афектація – надмірна штучна збудженість, перебільшений прояв якого-

небудь почуття, настрою.

Афіліація (з англ. affiliation – з'єднання, зв'язок) – потреба в спілкуванні, емоційних контактах, прагнення бути в товаристві інших людей, потреба людини у створенні теплих, емоційно значущих стосунків з іншими людьми.

Б

Бажання – одна з форм мотиваційного стану, пов'язана з потребами, потягами, коли предмет потягу та можливі шляхи його досягнення конкретизовані. Бажання обумовлене певним емоційним ставленням особистості до предмета потреби.

База даних (компіляція даних) – сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації в довільній формі, зокрема – електронній, підбір і розташування складових частин якої та її впорядкування є результатом творчої праці, і складники якої є доступними індивідуально та можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних засобів (комп'ютера)

чи інших засобів.

Байдужість (індиферентність) – стан людини, за якого зовнішні й внутрішні впливи не викликають у неї будь-яких емоцій.

Бакалавр – освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти за успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми.

Бакалавр (Bachelor, first cycle degree) – освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти, який відповідає 6-му кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій України, та присуджується вищим навчальним закладом /закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС. У болонській класифікації ступінь бакалавра присуджується після завершення 1-му циклу Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти та 6-му рівню Європейської рамки кваліфікацій для

навчання впродовж життя. За Міжнародною стандартною класифікацією освіти цей ступінь (кваліфікація) відповідає 6-му рівню.

Баланс гендерний – фактичний або такий, що планується, правовий стан, за яким соціальне, економічне, політичне становище чоловіків та жінок стає рівним. Установлення гендерного балансу спирається на сукупність ключових показників, серед яких найбільше значення мають: рівномірний розподіл доходів, представництво на управлінських та політичних посадах, рівень завантаження у процесі ведення домашнього господарства й виконання громадських справ, досягнутий рівень освіти, наявний рівень захворюваності та тривалість життя.

Бар'єр психологічний – стан, який виявляється в неадекватній соціальній пасивності, посиленні негативних установок і переживань.

Бездоглядність – негативне соціальне явище, пов'язане з відсутністю батьківського контролю і турботи про виховання дітей.

Безоплатна освіта – освіта, яка здобувається особою за рахунок коштів державного та/або місцевих бюджетів згідно із законодавством.

Безперервний професійний розвиток – це безперервний процес навчання та вдосконалення професійних компетентностей фахівців після здобуття вищої та/або післядипломної освіти, що дає змогу фахівцю підтримувати або покращувати стандарти професійної діяльності і триває впродовж усього періоду його професійної діяльності.

Бенчмаркінг (з англ. benchmarking) – безупинний систематичний пошук і впровадження найкращих освітніх практик, заснований на порівнянні власних досягнень з досягненнями інших закладів, для постійного вдосконалення своєї діяльності та найбільш ефективної роботи організації.

Бесіда – метод отримання інформації на основі вербальної комунікації; формулювання питань в бесіді може припускати: повністю відкрита відповідь; частково відкрита відповідь; частково

структурована відповідь з відкритим кінцем; повністю структурована відповідь; форма організації навчальної діяльності, при якій обмежена дидактична одиниця передається в інтерактивному інформаційному режимі для досягнення локальних цілей виховання і розвитку.

Бесіда дидактична – діалогічний метод навчання, згідно з яким учитель за допомогою вдало поставлених питань спонукає учнів або відтворювати раніше набуті знання, або робити самостійні висновки-узагальнення на основі засвоєного фактичного матеріалу. Б. д. сприяє розвитку активності, самостійності учнів, формуванню переконань.

Бесіда евристична – метод навчання, за допомогою якого вчитель уміло поставленими запитаннями скеровує учнів на формування нових понять, висновків, правил, використовуючи свої знання, спостереження.

Білінгвізм (двомовність) – реальна соціально-мовна ситуація, сутність якої полягає в співіснуванні й взаємодії двох мов у межах одного мовного колективу.

Біографічний метод – один з методів соціально-психологічного вивчення індивідуальних якостей особистості. Припускає збір і аналіз даних, характеризуючих життєвий шлях людини, як стадійний процес становлення його психологічних властивостей і особистісних особливостей.

Біхевіоризм – психолого-педагогічна концепція технократичного виховання, під яким розуміється виховання, що базується на новітніх досягненнях науки про людину, використання сучасних методів дослідження його інтересів, потреб, здібностей, чинників, що детермінують поведінку.

Благодійність – вибіркова допомога певним верствам населення зі співчуття і релігійно-етичної потреби без турботи про їхню подальшу долю; форми, яких набула у своєму розвитку благодійність: милостиня, суспільне піклування, організована державна система соціального захисту населення тощо.

Бланк електронного документа (бланк) – уніфікована форма електронного

документа установи або її структурного підрозділу з відповідними реквізитами та полями постійної і змінної інформації.

Блогінг – діяльність з ведення блогу.

Болонська декларація (Bologna Declaration) – декларація про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти, що підписана у 1999 р. у м. Болонья (Італія) на рівні відповідальних за вищу освіту міністрів 29 європейських країн та започаткувала Болонський процес із створення привабливого і конкурентноздатного Європейського простору вищої освіти. Декларацією проголошено основні цілі: запровадження зрозумілих і порівнюваних академічних ступенів та їх двоциклової організації; прийняття системи кредитів, аналогічній Європейській кредитній трансферно-накопичувальній системі; сприяння мобільності студентів, викладачів, дослідників, адміністраторів; розвиток європейського співробітництва із забезпечення якості та європейського виміру вищої освіти.

Болонський процес (Bologna process)

– структурна й парадигмальна реформа вищої освіти в Європі, початок якій покладено підписанням Болонської декларації в 1999 р. у Болоньї (Італія) і яка спрямована на створення привабливого і конкурентноздатного Європейського простору вищої освіти. Реалізація перетворень здійснюється відповідно до комюніке (декларацій) конференцій міністрів, відповідальних за вищу освіту, що проводяться не рідше, ніж раз на два роки.

Брифінг (з англ. briefing – методичний) – короткий публічний виступ, під час якого учасники певних подій або заходів надають інформацію про поточний перебіг справ, позиції сторін, повідомляють раніше невідомі деталі та відповідають на запитання.

Будинок дитячий сімейного типу – окрема сім'я, яка створюється за бажанням подружжя або окремої особи (батьки-вихователі), які беруть на виховання та спільне проживання не менше п'яти дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування. Функціонування дитячих

будинків сімейного типу регулюється Положенням про дитячий будинок сімейного типу, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 27.04.1994 р. № 267. Суттєва відмінність дитячого будинку сімейного типу та прийомної сім'ї визначається передусім кількістю дітей, яких беруть на виховання.

Булінг (цькування) – діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Бюджет часу (з англ. budget – сумка) – правильне планування і розподіл часу, розумне та раціональне його витрачання на різні види робіт і форми діяльності. Його структура: робочий час (аудиторні заняття та самостійна робота над програмовим

матеріалом), позаробочий (участь у науковій і громадській роботі, переїзди до місця занять, час на господарсько-побутові потреби, сон, харчування тощо), вільний час (заняття спортом, участь у художній самодіяльності, відвідування театрів, музеїв, виставок, перегляд телебачення, читання наукової та художньої літератури, газет, журналів, улюблені заняття тощо). Поза всіма зазначеними затратами – нерозподілений (неврахований) час.

В

Варіативність освіти – один із засадницьких принципів і напрям розвитку сучасної системи освіти, наслідок усвідомлення державою, суспільством, освітнім співтовариством необхідності подолання уніфікації і одноманітності освіти, що панувала в школі до кінця 80-х рр.; результат реалізації принципу і політики розвитку В. о. – властивість, здатність системи освіти надавати таким, що вчиться, досить велике різноманіття повноцінних, якісно специфічних і привабливих варіантів освітніх траєкторій,

спектр можливостей (осмисленого і адекватного запитам учнів) вибору такої траєкторії. В. о. націлена на забезпечення максимально можливої міри індивідуалізації освіти. Реалізація ідей В. о. здійснюється різними шляхами і способами: через створення ширшого різноманіття освітніх програм і освітніх установ, що реалізують їх; плюралізм і гнучкість навчальних програм, підручників; варіативна і можливість вибору програмно-методичного забезпечення, освітніх технологій. Багато хто з цих шляхів і способів може реалізовуватися і в умовах окремої освітньої установи. При цьому реальні можливості навчального закладу в плані надання варіативних освітніх послуг і різноманітності освітніх траєкторій є одним з найважливіших показників якості освіти. Освітні системи, побудовані на принципі В. о., вимагають адекватної побудови організаційної структури освітнього закладу і специфічного підходу з боку систем внутрішнього управління. Зокрема, в таких системах потрібні органи, служби і форми роботи, які могли б узяти

на себе діагностику різних освітніх потреб і можливостей тих, хто навчається, оцінку існуючих освітніх траєкторій і їх відповідності наявним і перспективним потребам, виявлення потреб в диференціацію і індивідуалізації освітнього процесу, вибудовування різних освітніх траєкторій.

Вебінар – спосіб організації зустрічей онлайн, формат проведення семінарів, тренінгів та інших заходів за допомогою Інтернету.

Вебсайт – сукупність даних, електронної (цифрової) інформації, інших об'єктів авторського права й (або) суміжних прав тощо, пов'язаних між собою і структурованих у межах адреси вебсайту та (або) облікового запису власника цього вебсайту, доступ до яких здійснюється через адресу в інтернеті, що може складатись із доменного імені, записів про каталоги або виклики й (або) числової адреси за інтернет-протоколом.

Вебресурси навчальних дисциплін (програм), у тому числі дистанційні курси – систематизоване зібрання інформації та

навчально-методичних засобів, необхідних для засвоєння навчальних дисциплін (освітніх програм), яке доступне через інтернет (локальну мережу) за допомогою веббраузера та/або інших доступних користувачеві програмних засобів.

Вебсередовище дистанційного навчання – системно організована сукупність вебресурсів навчальних дисциплін (освітніх програм), програмного забезпечення управління вебресурсами, засобів взаємодії суб'єктів очно-дистанційного навчання та управління очно-дистанційним навчанням.

Вебсторінка (Web-page) – документ гіперсередовища Web; складова частина вебсайту, логічна одиниця інтернету, яка визначається адресою (URL). Складається із сайтів, а сайти – зі сторінок. Фізично являє собою HTML-файл.

Взаємне визнання (Mutual recognition) – взаємна згода двох або більше інституційних органів щодо визнання кожним академічних ступенів, освітніх програм чи вищих навчальних закладів/закладів вищої освіти і підтвердження

двома або більше агенціями забезпечення якості чи акредитації того, що методологія агенцій дотримана і відповідні процедури реалізовані належним чином

Взаємодія педагогічна – процес, що відбувається між вихователем і вихованцем у процесі навчально-виховної роботи і спрямований на розвиток особистості дитини. В. п. – одне з ключових понять педагогіки і науковий принцип, що лежить в основі виховання. В. п. – складний процес, який складається з багатьох компонентів – дидактичних, виховних і соціально-педагогічних взаємодій. В. п. обумовлена і опосередкована навчально-виховною діяльністю, цілями навчання і виховання. В. п. присутня в усіх видах діяльності – пізнавальній, трудовій, творчій. В основі В. п. лежить співпраця, яка є початком соціального життя людства. Взаємодія відіграє найважливішу роль в людському спілкуванні, в ділових, партнерських стосунках, а також при дотриманні етикету, прояві милосердя тощо. В. п. може розглядатися як процес індивідуальний (між вихователем і

вихованцем), соціально-психологічний (взаємодія в колективі) і як інтегральний (що об'єднує різні виховні дії в конкретному суспільстві). Взаємодія стає педагогічною, коли дорослі (педагоги, батьки) виступають в ролі наставників. В. п. припускає рівність стосунків. Проте в стосунках з дітьми дорослі часто використовують авторитарну дію, спираючись на свої вікові і професійні (педагогічні) переваги. Тому для дорослих В. п. пов'язана з моральними труднощами, з небезпекою перейти хитку грань, за якою починається авторитаризм, моралізаторство і, кінець кінцем, насильство над особистістю. У ситуаціях нерівноправ'я у дитини настає реакція у відповідь, вона чинить пасивний опір вихованню. Досвідчені, талановиті педагоги мають особливе педагогічне чуття та такт і уміють управляти В. п. В. п., удосконалюючись у міру ускладнення духовних і інтелектуальних потреб її учасників, сприяє не лише становленню особистості дитини, але і творчому зростанню педагога.

Визнання кредитів (Recognition of

credits) – процес, за допомогою якого вищий навчальний заклад/заклад вищої освіти засвідчує (підтверджує), що результати навчання, отримані та оцінені в іншому закладі, та відповідні їм кредити задовольняють (деякі або всі) вимоги окремої освітньої програми, її компонента (модуля) або кваліфікації в цьому вищому навчальному закладі / закладі вищої освіти.

Викладацька діяльність – діяльність, яка спрямована на формування знань, інших компетентностей, світогляду, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, емоційно-вольових та/або фізичних якостей здобувачів освіти (лекція, семінар, тренінг, курси, майстер-клас, вебінар тощо), та яка провадиться педагогічним (науково-педагогічним) працівником, самозайнятою особою (крім осіб, яким така форма викладацької діяльності заборонена законом) або іншою фізичною особою на основі відповідного трудового або цивільно-правового договору.

Викладацький персонал (Teaching staff) – персонал вищого навчального

закладу/закладу вищої освіти, основним завданням якого є викладання. Включає осіб, які обіймають посади, що передбачають здійснення викладання.

Випадкове або побічне навчання (Incidental or random learning) – різноманітні форми навчання, що не організовані або відбуваються за комунікації, не створеної спеціально для навчання. Може відбуватися під час повсякденній діяльності, під час ділових й інших зустрічей, перегляду телепередач тощо.

Випуск (Graduation) – успішне завершення здобувачами вищої освіти навчання у вищому навчальному закладі / закладі вищої освіти та одержання відповідної кваліфікації.

Випускник (Graduate) – особа, яка успішно завершила навчання на певному освітньому рівні (етапі, циклі) вищої освіти.

Виховання – складний і багатогранний процес формування особистості, створення оптимальних умов для її фізичного, психічного та соціального розвитку. Виховання реалізується за допомогою творчого оволодіння всієї

доступної культури в конкретному соціально-історичному контексті, відображаючи тріаду: «знання» – «переконання» – «практична діяльність». Виховання в розвинених країнах спрямовується на культивування в особистості людських якостей, засвоєння нею науково пізнавальної, художньої і моральної культури, орієнтування особистості на цінності добра, істини і краси. Історичні типи виховання: центристське виховання (мірило становлення людини знаходиться в неї самої) і міжсуб'єктне виховання (спілкування між людьми не передбачає виокремлення кого-небудь як центру комунікативної взаємодії).

Виховання авторитарне – виховна концепція, що ґрунтується на підпорядкуванні вихованця волі вихователя. Пригнічуючи ініціативу й самостійність, В. а. перешкоджає розвитку активності дітей, їхній індивідуальності, призводить до виникнення конфронтації між вихователем і вихованцями.

Виховання валеологічне (здорового

способу життя) – процес цілеспрямованого, систематичного формування духовного, психічного, фізичного та соціального здоров'я особистості. В. в. сприяє позитивній соціалізації дитини, забезпечує попередження відхилень від соціальних, моральних та санітарно-гігієнічних норм життєдіяльності людини.

Виховання військово-патріотичне – цілеспрямований процес формування в індивіда почуття національної гідності, морально-психологічних якостей громадянина, патріота, захисника державного суверенітету; виховання фізично загартованої особистості, здатної подолати будь-які труднощі; озброєння молоді технічними і військовими знаннями, оволодіння військовою справою

Виховання вільне – напрям у педагогічній теорії і практиці, що розглядає виховання як допомогу дитині, яка природно розвивається в процесі освоєння навколишнього світу й вільно самовизначається в ньому. Провідні принципи В. в.: віра педагога у творчі здібності дитини, що поєднується з

переконаністю, що будь-який зовнішній (майже благодійний) вплив на творчий потенціал дитини гальмує її розвиток; зосередження зусиль вихователя на набуття дитиною власного досвіду, на основі якого відбувається повноцінний розвиток особистості; стимулювання активного ставлення до життя, культури, освітньо-пізнавальної діяльності та потреби в систематичній самоосвіті й самовихованні; розуміння ролі педагога як старшого товариша своїх вихованців, який організує освітньо-виховне середовище для прояву дітьми своїх творчих можливостей; організація життя шкільної спільноти на засадах самоврядування (за типом громади). Прихильники вільного виховання вважають, що в перетворенні сучасного суспільства вирішальне значення має створення умов для реалізації природи людини, чому перешкоджає авторитарне виховання. В основі педагогіки вільного виховання лежать ідеї Ж.-Ж. Руссо, Д. Дьюї, М. Монтесорі, Е. Кей тощо.

Виховання гендерне – процес цілеспрямованого систематичного

вироблення в осіб обох статей способів і форм паритетності у відносинах, моральних норм рівності, рівноправності, взаємоповаги, урахування як соціального, так і відмінного, що властиво жінці й чоловікові, а також формування вільної особистості з гендерним світоглядом і навичками гендерно орієнтованої поведінки.

Виховання громадянське — формування громадянськості як інтегративної якості особистості, що дає можливість людині відчувати себе морально, соціально, політично та юридично дієздатною і захищеною.

Виховання екологічне — формування екологічної свідомості як сукупності знань, мислення, почуттів, волі й готовності до активної природоохоронної діяльності. Допомагає сприйманню навколишньої дійсності як життєвого середовища, орієнтує на дбайливе до неї ставлення. Дозволяє передбачати та попереджати негативні наслідки промислового освоєння природних багатств.

Виховання економічне —

організована педагогічна діяльність, спрямована на формування економічної культури. Важливим компонентом економічної культури є економічна свідомість – знання основних законів розвитку ринкової економіки, підвищення ефективності виробництва, перебудови його структури, удосконалення виробничих відносин, системи управління та методів господарювання. Економічна свідомість забезпечує розуміння економічного життя суспільства, перетворення кожного працівника на активного, творчого учасника виробничого процесу.

Виховання естетичне – складова частина виховного процесу, безпосередньо спрямована на формування в особистості здатності сприймати й перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини; метою В. е. є формування естетичної свідомості, що реалізується як художньо-емоційне освоєння дійсності через естетичні почуття, переживання, оцінки, смаки, ідеали тощо й концентровано виражається в мистецькій творчості та естетичних поглядах.

Важливими елементами естетичної свідомості є естетичні почуття – особливі почуття насолоди, які відчуває людина, сприймаючи прекрасне в дійсності й у творах мистецтва; естетичний смак – здатність людини правильно оцінювати прекрасне, відокремлювати справді прекрасне від неестетичного; естетичний ідеал – уявлення людини про прекрасне, до чого вона прагне, на що рівняється. Саме вони обумовлюють естетику поведінки особистості – ознаки прекрасного у вчинках і діях людини (ставленні до праці й до суспільства, у манерах і зовнішньому вигляді, у формах спілкування з людьми).

Виховання корекційне – створення умов для пристосування до життя в соціумі, подолання або послаблення недоліків і дефектів розвитку окремих категорій людей у спеціально створених для цього організаціях. Цей вид виховання реалізується до низки категорій осіб, які зазнали несприятливих умов соціалізації: дітей, позбавлених мовлення, зору, слуху; дітей з важкими вадами в розвитку, важкими формами недорозвиненості мозку,

затримками або дефектами психічного розвитку; окремих категорій правопорушників. Здійснюється в спеціальних організаціях (закритого й відкритого типу), що спеціалізуються на вихованні певних категорій дітей, підлітків, юнаків: закриті спецінтернати, санаторно-лікувальні установи, центри адаптації та реабілітації тощо.

Виховання моральне — цілеспрямований вплив на свідомість, почуття і поведінку людини з метою формування в неї моральних якостей, які відповідають вимогам суспільної моралі. Основними завданнями цього напрямку виховання є: розвиток у людини свідомого ставлення до суспільно важливих норм поведінки, перетворення моральних принципів в особисті переконання, що складають ядро індивідуальної свідомості, яка організує інші її елементи: знання, уявлення, погляди, почуття. У системі виховних засобів особливе місце займають сила позитивного прикладу, моральна оцінка вчинків, громадська думка. У процесі В. м. відбувається засвоєння

людиною моральних норм, що регулюють взаємовідносини в суспільстві; перетворення моральних знань у моральні переконання, створення системи цих переконань; формування усвідомлення зв'язку з суспільством і необхідності узгоджувати свої інтереси з громадськими, стійкі моральні почуття (совість, борг, честь, гідність, відповідальність) і моральні якості (доброта, принциповість, чесність, сумлінність тощо).

Виховання національно-патріотичне – історично зумовлена та створена самим народом сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики, спрямованих на організацію життєдіяльності молодих поколінь, у процесі якої засвоюється духовна й матеріальна культура нації, формується національна свідомість і досягається духовна єдність поколінь. В. н. - п. – це виховання молодих поколінь у дусі українського виховного ідеалу на багатовікових традиціях; комплексна системна й цілеспрямована діяльність

органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування в молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського й конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, батьківщини, держави, нації (Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді).

Виховання особистісно орієнтоване – утвердження людини як найвищої цінності, навколо якої ґрунтуються всі інші суспільні пріоритети. Згідно з ним добро стає сутнісним визначенням людини: істина – лише засобом для розвитку її духовності. В. о. о. спрямоване на реалізацію сутнісної природи суб'єкта, якій відповідають

цінності служіння, коли основним життєвим ставленням виявляється любов до інших людей. Це дозволяє людині виходити за межі своїх актуальних, наявних можливостей.

Виховання патріотичне – планомірна виховна діяльність, спрямована на формування у вихованців почуття патріотизму, тобто доброго ставлення до батьківщини та до представників спільної культури або країни. В. п. включатиме розвиток любові до батьківщини, національної самосвідомості й гідності; дбайливе ставлення до рідної мови, культури, традицій; відповідальність за природу рідної країни; потребу зробити свій внесок у долю батьківщини; інтерес до міжнаціонального спілкування; прагнення праці на благо рідної країни, її народу.

Виховання правове – виховна діяльність школи, сім'ї, правоохоронних органів, спрямована на формування правової свідомості та навичок і звичок правомірної поведінки школярів.

Виховання родинне – феноменальне явище сімейного й суспільного життя, яке

постало в процесі трудової діяльності людей у зв'язку з необхідністю для молодого покоління опановувати виробничо-трудовим досвідом старших поколінь. Основними принципами В. р. є: принцип народності, за яким дитина має виховуватися певними засобами формування світогляду українського народу, нації загалом; принцип наступності й спадкоємності поколінь, який забезпечує взаємозв'язки старших і молодших поколінь, що є необхідним для життя людини та суспільного прогресу; принцип участі в праці; принцип природо-відповідності й культуро-відповідності, що забезпечує в родинному вихованні опертя на особливості природи дитини, передбачає її поступовий вхід у сферу культурного життя, формування якостей високоморальної людини у громадському житті; принцип самодіяльності, який забезпечує спрямування виховного впливу на дітей для розвитку волі, самостійного мислення, творчої думки, вільної діяльності, винахідливості й підприємливості, вироблення рис ділової

людини; принцип реалізації педагогічної компетентності батьків спрямовує їх на ознайомлення з народною педагогікою, основами виховання, застосування знань у виховній роботі, формування єдиних вимог у сім'ї та закладі освіти.

Виховання соціальне — процес контрольованої соціалізації, який здійснюється в спеціально створених виховних організаціях, допомагає розвинути можливості людини, її здібності, знання, зразки поведінки, цінності, позитивно важливі для суспільства. В. с. відбувається як в організаціях, спеціально створених для цієї мети, так і в установах, що займаються ним поряд зі своїми основними функціями. В. с. — це турбота суспільства про покоління майбутнього, підтримка людини суспільством, колективом, іншою людиною, допомога людині в засвоєнні та прийнятті моральних стосунків, які склалися в сім'ї, суспільстві, прийнятті правових, економічних, громадянських і побутових відносин; процес забезпечення в суспільстві умов і заходів, спрямованих на оволодіння та

засвоєння молодим поколінням загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування в молоді соціально-позитивних ціннісних орієнтацій.

Виховання статеве – надання знань про анатомію статевих органів людини, статеві відносини, репродуктивне здоров'я, емоційні відносини зі статевим партнером, репродуктивні права й відповідальність, протизаплідні засоби та інші аспекти сексуальної поведінки людини.

Виховання фізичне – педагогічний процес, спрямований на фізичний розвиток, функціональне вдосконалення організму, навчання основних життєво важливих рухових навичок, умінь і здобуття пов'язаних з ними знань для успішної професійної діяльності й життя.

Вихованці (учні) – особи, які здобувають позашкільну освіту в гуртках, секціях, класах, клубах, студіях, інших творчих об'єднаннях закладу позашкільної освіти за інтересами, здібностями та нахилами, отримують допрофесійну підготовку.

Виховна інноваційна технологія – це мистецькі засоби й прийоми впливу педагога на свідомість особистості учня з метою формування в нього особистісних цінностей у контексті із загальнолюдськими.

Вища освіта (Higher/tertiary education) – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі/закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною спеціальністю (кваліфікацією) на відповідному рівні вищої освіти, що за складністю є вищим, ніж рівень повної загальної середньої освіти. Вища освіта надається на 5-8-му освітніх рівнях за Міжнародною стандартною класифікацією освіти та відповідає 5-8-му кваліфікаційним рівням Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя, 14-му кваліфікаційним рівням Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти, 5-9-

му кваліфікаційним рівням Національної рамки кваліфікацій

Вища освіта – здобуття особою високого рівня наукових та/або творчих мистецьких, професійних і загальних компетентностей, необхідних для діяльності за певною спеціальністю чи в певній галузі знань.

Вища освіта – ступінь знань, що набуваються у закладах вищої освіти (вишах) на базі повної загальної середньої освіти, необхідний фахівцям вищої кваліфікації в різних галузях економіки, науки і культури.

Вища освіта, заснована на дослідженнях (Research-based higher education) – процес набуття компетентностей за певною спеціальністю (кваліфікацією) на відповідному рівні вищої освіти за допомогою проведення досліджень за підтримки наукових консультантів.

Вищий військовий навчальний заклад (заклад вищої освіти із специфічними умовами навчання) – заклад вищої освіти державної форми власності,

який здійснює на певних рівнях вищої освіти підготовку курсантів, ад'юнктів з метою задоволення потреб Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

Вищий навчальний заклад (Higher education institution) – окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей.

Відеоконференція – тематична

дискусійна група. Усі повідомлення, які відправляються в групу, із часом стають доступними всім учасникам конференції.

Відеолекторій – форма організації освітньої діяльності, під час якої відбувається обговорення фільмів, відеороликів і соціальної реклами.

Відкрита конкурсна пропозиція – конкурсна пропозиція, для якої кількість місць для навчання за державним замовленням визначається під час адресного розміщення бюджетних місць у межах між кваліфікаційним мінімумом та максимальним обсягом державного замовлення або дорівнює нулю в разі неможливості сформувавши кваліфікаційний мінімум державного замовлення.

Відносини моральні – ціннісні смислові аспекти всіх суспільних відносин, орієнтовані на найвищі загальнолюдські цінності.

Відповідальність – 1) категорія етики, права, що відображає соціальне й морально-правове ставлення особистості до суспільства (людства загалом); характеризується виконанням морального

обов'язку й правових норм; 2) зовнішній та внутрішній (особистісний) контроль за діяльністю суб'єкта. Зовнішня (соціальна) відповідальність здійснюється завдяки підзвітності особи, заохоченню та санкціям за результати її діяльності. Особистісний самоконтроль полягає в почутті обов'язку, сумління.

Військова освіта — засвоєння освітньої програми з військової підготовки з метою набуття комплексу професійних компетентностей, формування та розвитку індивідуальних здібностей особи і поглибленого оволодіння військовою спеціалізацією та здобувається одночасно з середньою, професійною (професійно-технічною), фаховою передвищою чи вищою освітою.

Відхилення в поведінці — тенденції поведінки, які визначаються спрямованістю на порушення соціальних, моральних та правових норм. Їх переважно пов'язують з негативними вчинками.

Візія — ідея, логічна конструкція образу бажаного майбутнього.

Візуалізація — унаочнення, створення

умов для візуального спостереження.

Візування проєкту електронного документа (візування) – накладання посадовою особою кваліфікованого електронного підпису на проєкт електронного документа для засвідчення факту погодження цією особою завізованого проєкту документа.

Військовий (військово-морський) ліцей – ліцей з посиленою військовофізичною підготовкою – заклад спеціалізованої освіти II–III або III ступенів військового профілю для дітей з 13 років.

Віра – специфічний стан психіки, завдяки якому людина повністю і без аргументів приймає як істинне певне знання, незважаючи на фактичні, формально-логічні докази; тверда переконаність, упевненість у чомусь, у виконанні чогось.

Вітагенний досвід в системі педагогічного знання – процес самопізнання, самотворення людиною своєї особистості. Необхідність його включення в систему педагогічних понять зумовлена потребами особистісно орієнтованої освіти,

що створює умови для саморозвитку дитини. У вітагенному досвіді втілюються такі компоненти: знання і розуміння суті свого «Я»; емоційно-ціннісне відношення до своєї персони; способи і прийоми особистісної рефлексії; «Я-концепція» як образ, а не соціальний зразок; розуміння і уявлення про сенс життя як проект і стратегія саморозвитку; система духовно-моральних цінностей; знакові і вербальні форми спілкування. Вітагенний досвід може бути розглянутий в контексті процесу становлення особистості. На відміну від життєвого і практичного, він відображає досвід саморозвитку в людині своєї духовної суті, досвід самобудівництва, постійного самовдосконалення і духовного підвищення. Функції вітагенного досвіду полягають в тому, щоб зберегти цілісність особистості, забезпечити їй «самостійність» своїх дій і вчинків. Критеріями, за допомогою яких можна вивчати вікову динаміку вітагенного досвіду, можуть бути самоаналіз, отримання взаєморозуміння, способи визначення меж свого «самозвеличення» (що вважає своєю

гідністю, в деяких випадках випробовує гордість і тому подібне), механізми самопізнання, відношення до себе, закоренілість в бутті, пріоритетний характер особистісної рефлексії. Поняття «Вітагенний досвід» означає педагогічну реальність, що має зміст, межі і функції в освітньому просторі. Це дає змогу віднести це поняття до педагогічних. Оперування ним дозволить повністю досліджувати і проектувати процес становлення особистості. Поняття «Вітагенний досвід» є системоутворюючим в особистісно орієнтованій педагогіці.

Внутрішньопредметні зв'язки — педагогічна категорія для позначення синтезуючих, інтеграційних відносин між об'єктами, явищами й процесами реальної дійсності, що знайшли своє відображення в змісті, формах і методах освітнього процесу й виконують освітню, розвивальну функції і виконує функції в їх обмеженій єдності.

Волонтерство, або волонтерська діяльність (з фр. *volontaire* — доброволець; з лат. *voluntarius, voluntas* — вільне волевиявлення та *volū* — бажання, намір) —

добровільна безкорисна суспільно корисна діяльність. Може здійснюватися як окремими людьми, так й організаціями.

Воля – внутрішня активність особистості, пов'язана з вибором мотивів, цілепокладанням, прагненням досягти мети, зусиллям до подолання перешкод, мобілізацією внутрішніх сил, здатністю регулювати власні бажання, спроможністю ухвалювати рішення і підпорядковувати поведінкові реакції поставленій меті.

Воркшоп – колективний освітній захід, учасники якого отримують нові знання та навички під час динамічної групової роботи.

Вплив – процес і результат зміни людиною поведінки, установок, уявлень іншої людини.

Вправа – метод навчання, який має на меті цілеспрямоване, багаторазове повторення учнями певних дій чи операцій з метою формування вмінь і навичок. У дидактиці за характером навчальної роботи виділяють різні види вправ – письмові, графічні тощо.

Врядування у вищій освіті

(Governance in higher education) – модель управління, що є наступним еволюційним етапом у розвитку моделей управління; передбачає широке залучення до управління громадськості та зацікавлених осіб (стейкхолдерів) на всіх рівнях управління; реалізується на основі відкритості, партнерства, розподіленої відповідальності та підзвітності; потребує використання механізмів результаторієнтованого управління та компетентнісного підходу.

Вступне випробування – оцінювання підготовленості вступника до здобуття вищої освіти, що проводиться у формі зовнішнього незалежного оцінювання, вступного іспиту, співбесіди з конкурсного предмета (предметів), творчого конкурсу, творчого заліку, фахового випробування, єдиного вступного іспиту, єдиного фахового вступного випробування, презентації дослідницьких пропозицій чи досягнень.

Вступний іспит – форма вступного випробування, яка передбачає оцінювання знань, умінь та навичок вступника з

конкурсного предмета, результати якого зараховуються до конкурсного балу вступника, або за результатами якого вступник допускається до участі в конкурсному відборі чи до інших вступних випробувань.

Вступник – особа, яка подала заяву(и) про допуск до участі в конкурсному відборі на одну (декілька) конкурсних пропозицій.

Вчитель інноваційної орієнтації – це особистість, здатна брати на себе відповідальність, вчасно враховувати ситуацію соціальних змін, і є найбільш перспективним соціальним типом. Як учитель-дослідник, він спрямований на науково-обґрунтовану організацію навчально-виховного процесу з прогностичним спрямуванням, має адекватні ціннісні орієнтації, гнучке професійне мислення, розвинуту професійну самосвідомість, готовність до сприйняття нової інформації, високий рівень само актуалізації, володіє мистецтвом рефлексії.

Г

Газация – це процес обробки сільськогосподарської продукції (зерна, овочів, фруктів) газами (наприклад, вуглекислим газом, азотом) для знищення шкідників, запобігання псуванню або подовження терміну зберігання. Використовується в технологіях переробки та зберігання.

Гастронормування – це система стандартизації розмірів тари, обладнання та посуду (наприклад, гастроємностей) у харчових технологіях для забезпечення сумісності та ефективності на підприємствах громадського харчування та переробки.

Геліоенергетика в аграрному виробництві – це використання сонячної енергії для потреб аграрного виробництва, зокрема для живлення теплиць, сушіння сільськогосподарської продукції (зерна, трав) або роботи переробних установок.

Генетично модифіковані організми (ГМО) – це організми (рослини, тварини), геном яких був змінений за допомогою

генної інженерії для покращення їхніх характеристик (стійкість до шкідників, посухи, підвищення врожайності). У контексті аграрного виробництва та переробки ГМО викликають дискусії щодо безпеки для здоров'я та екології.

Герметизація – це технологічний процес створення герметичних умов для зберігання сільськогосподарської продукції (зерна, силосу) з метою запобігання доступу повітря, вологи та шкідників, що подовжує термін зберігання.

Гідратація – це процес насичення сировини (наприклад, зерна, бобів) водою перед переробкою для полегшення технологічних операцій (лущення, подрібнення) або для активації біохімічних процесів (наприклад, під час пророщування).

Гідроліз – це хімічний процес розщеплення складних органічних сполук (наприклад, крохмалю, білків) у сировині на простіші компоненти (цукри, амінокислоти) під дією води та ферментів або кислот. Використовується в харчових технологіях, наприклад, для виробництва сиропів із

крохмалю.

Гідропоніка – це метод вирощування сільськогосподарських культур (овочів, зелені) без ґрунту, у водному розчині з поживними речовинами. Застосовується в аграрному виробництві для підвищення врожайності та економії ресурсів.

Гідротермічна обробка – це технологічний процес обробки сировини (зерна, насіння) вологою та теплом для зміни її фізичних і хімічних властивостей, що полегшує подальшу переробку (наприклад, лущення, подрібнення) або покращує якість кінцевого продукту (борошно, крупи).

Гігієна виробництва – це сукупність заходів і норм, спрямованих на забезпечення санітарної безпеки під час аграрного виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, включаючи контроль чистоти обладнання, приміщень, сировини та готової продукції.

Гомогенізація – це технологічний процес у харчових технологіях, який полягає в рівномірному розподілі частинок (наприклад, жиру в молоці) у рідині для

створення однорідної консистенції. Використовується при виробництві молока, вершків, соків.

Грунтозахисна технологія – це метод аграрного виробництва, спрямований на збереження родючості ґрунту шляхом мінімізації його обробки (наприклад, no-till або strip-till), використання сидератів, мульчування та інших екологічних практик.

Габітус професійний – це сукупність навичок, знань, цінностей і поведінкових моделей, які формуються у процесі професійної освіти та підготовки фахівця (наприклад, у сфері аграрного виробництва чи харчових технологій). Відображає готовність до професійної діяльності та адаптацію до вимог ринку праці.

Гармонізація змісту професійної освіти – це процес узгодження навчальних програм, стандартів і компетентностей у професійній освіті (зокрема в аграрному секторі) із сучасними вимогами ринку праці, технологічними інноваціями та міжнародними стандартами (наприклад, європейськими рамками кваліфікацій).

Гене́за профе́сійної компете́нтності – це процес формування професійної компетентності у студентів аграрних спеціальностей через послідовне засвоєння знань, умінь і навичок у процесі навчання, практик і професійного досвіду. Включає етапи від базового навчання до самостійної роботи.

Гнучкі́сть профе́сійної осві́ти – це здатність системи професійної освіти (зокрема в аграрному виробництві та харчових технологіях) адаптуватися до змін на ринку праці, нових технологій (наприклад, автоматизації переробки) і потреб роботодавців шляхом оновлення навчальних програм і методів викладання.

Гума́нізація профе́сійної осві́ти – це принцип професійної освіти, який передбачає орієнтацію на розвиток особистості студента, його творчого потенціалу, етичних цінностей і соціальних навичок, а не лише на професійні знання. У контексті аграрної освіти це може включати виховання екологічної свідомості та відповідальності.

Гума́ніта́ризація профе́сійної осві́ти

— це процес інтеграції гуманітарних дисциплін (етики, екології, соціології) у навчальні програми професійної освіти аграрного спрямування для формування у студентів ширшого світогляду, розуміння соціальних і екологічних аспектів їхньої діяльності.

Г

Гаджети в аграрному виробництві - це електронні пристрої та технології (наприклад, дрони, датчики вологості, GPS-навігатори), які використовуються в аграрному виробництві для автоматизації процесів, моніторингу стану посівів, управління технікою та підвищення ефективності сільськогосподарських робіт.

Грунтова ерозія — це процес руйнування верхнього родючого шару ґрунту під впливом природних (вітер, вода) або антропогенних факторів (надмірна оранка, вирубка лісів). У контексті аграрного виробництва це явище знижує врожайність і потребує застосування ґрунтозахисних технологій.

Грунтовий профіль — це вертикальний

розріз ґрунту, який відображає його шари (горизонти) та їхні характеристики (структура, колір, вологість). У аграрному виробництві аналіз ґрунтового профілю використовується для оцінки родючості та вибору оптимальних методів обробітку.

Ґрунтообробна техніка – це сільськогосподарські машини та знаряддя (плуги, борони, культиватори), призначені для обробітку ґрунту з метою підготовки до посіву, покращення його структури та збереження вологи. Використовується в аграрному виробництві для забезпечення високої врожайності.

Гендерна рівність у професійній освіті – це принцип забезпечення рівних можливостей для чоловіків і жінок у професійній освіті, зокрема в аграрному секторі, через усунення стереотипів, створення інклюзивних навчальних програм і підтримку жінок у технічних спеціальностях, таких як переробка сільськогосподарської продукції.

Генеза професійного розвитку – це процес становлення та розвитку професійних якостей фахівця в аграрному

виробництві чи харчових технологіях через освіту, практичний досвід, підвищення кваліфікації та саморозвиток. Включає етапи від навчання до професійної майстерності.

Грунтовність професійної підготовки – це якість і глибина підготовки фахівців у професійній освіті (зокрема в аграрному секторі), що забезпечує міцні знання, практичні навички та здатність адаптуватися до змін у технологіях переробки сільськогосподарської продукції.

Д
Дегідратація – це технологічний процес видалення вологи з сільськогосподарської сировини (фруктів, овочів, трав) для подовження терміну зберігання та створення продуктів із низьким вмістом води (сушені фрукти, спеції). Використовується в переробці для виробництва сухофруктів, порошків, концентратів.

Декстрини – це полісахариди, які утворюються в процесі ферментації під дією мікроорганізмів (наприклад, *Leuconostoc*

mesenteroides). У харчових технологіях декстрини використовуються як загусники, стабілізатори або пребіотики в молочних продуктах, напоях.

Денатурація білків – це процес зміни структури білків у сировині (м'ясі, молоці) під впливом температури, кислот, солей або механічної дії, що призводить до втрати їхньої природної конформації. У переробці використовується для покращення текстури продуктів (наприклад, при варінні м'яса).

Десикація – це процес підсушування сільськогосподарських культур (зернових, бобових) перед збиранням за допомогою хімічних речовин (десикантів) для прискорення дозрівання та полегшення збирання врожаю. Застосовується в аграрному виробництві для підвищення ефективності.

Деструкція - процес руйнування органічних сполук (наприклад, целюлози, крохмалю) у сировині під впливом хімічних, біологічних або фізичних факторів. У переробці сільськогосподарської продукції деструкція використовується для отримання

біоетанолу, ферментативного гідролізу.

Дефіцит поживних речовин – це стан ґрунту або рослин, коли бракує одного чи кількох необхідних елементів (азоту, фосфору, калію), що призводить до зниження врожайності. У аграрному виробництві потребує корекції через внесення добрив.

Дозрівання сировини – це природний або контрольований процес біохімічних змін у сільськогосподарській сировині (фруктах, овочах, м'ясі) після збирання, що покращує її смак, текстуру та поживні властивості. Використовується в переробці для виробництва соків, вин, сирів.

Дроблення – це технологічний процес подрібнення сировини (зерна, насіння) для полегшення подальшої переробки (наприклад, виробництва борошна, олії). У харчових технологіях дроблення застосовується для створення круп, пластівців.

Дебрифінг у професійній освіті – це метод аналізу та обговорення після практичних занять (наприклад, у переробці сільськогосподарської продукції),

спрямований на рефлексію, оцінку дій студентів, виявлення помилок і закріплення досвіду. Використовується для покращення практичних навичок.

Демократизація професійної освіти – це принцип професійної освіти, який передбачає забезпечення рівного доступу до навчання для всіх студентів, незалежно від соціального статусу, статі чи регіону, зокрема в аграрному секторі, через створення інклюзивних програм і дистанційних форм навчання.

Державний стандарт професійної освіти – це нормативний документ, який визначає вимоги до змісту, обсягу та рівня підготовки фахівців у професійній освіті (зокрема в аграрному виробництві та харчових технологіях), включаючи компетентності, навчальні плани та критерії оцінювання.

Дидактична адаптація – це процес пристосування навчальних матеріалів, методів і форм викладання до потреб студентів у професійній освіті (наприклад, у сфері аграрного виробництва), враховуючи їхній рівень підготовки, індивідуальні

особливості та професійні цілі.

Дидактична компетентність викладача – це сукупність знань, умінь і навичок викладача професійної освіти, які дозволяють ефективно організовувати навчальний процес, зокрема в аграрному секторі, забезпечуючи засвоєння студентами теоретичних і практичних знань.

Дистанційна професійна освіта – це форма організації навчального процесу в професійній освіті, яка передбачає використання інформаційних технологій (онлайн-платформ, вебінарів) для підготовки фахівців аграрного виробництва та харчових технологій, особливо актуальна для студентів у віддалених регіонах.

Дуальна освіта – це форма професійної освіти, яка поєднує теоретичне навчання в навчальному закладі з практичною підготовкою на підприємствах (наприклад, у переробці сільськогосподарської продукції), що дозволяє студентам здобувати реальний досвід роботи в аграрному секторі.

Є

Європейська агрономія – система агрономічних знань, умінь і практик, що застосовується для забезпечення ефективного сільськогосподарського виробництва в країнах Європи. Формується з урахуванням екологічних вимог, економічної доцільності та соціальних потреб, спрямовуючи підготовку фахівців на відповідність сучасним викликам аграрного сектору.

Європейська асоціація університетів (EUA) – організація, створена з метою об'єднання закладів вищої освіти для інтеграції в європейський освітній простір. Сприяє розвитку професійної освіти, що базується на обміні досвідом, гармонізації стандартів і підтримці академічної співпраці.

Європейська інтеграція – процес узгодження національних систем освіти, аграрного виробництва та інших сфер із європейськими стандартами. Має на меті підвищення якості життя, що досягається через конкурентоспроможність економіки та доступність послуг.

Європейська інтеграція в агросекторі – підхід, який передбачає впровадження європейських стандартів і практик у сільське господарство. Охоплює модернізацію технологій, що забезпечує підвищення екологічної безпеки та якості аграрної продукції.

Європейська кредитно-трансферна система (ЄКТС) – інструмент оцінювання результатів навчання, заснований на накопиченні та переведенні компетентностей у бали. Гарантує прозорість, яка сприяє порівнянності кваліфікацій у європейському освітньому просторі.

Європейська (система/модель) – структура вищої освіти, що діє в рамках Болонського процесу для гармонізації навчальних програм у Європі. Забезпечує уніфікацію стандартів, що підвищує якість підготовки фахівців і сприяє їхній мобільності.

Європейські моделі – моделі неперервної освіти вчителів, розроблені в Європі для підвищення їхньої професійної компетентності. Передбачають регулярне

навчання, що включає обмін досвідом і вдосконалення навичок протягом усієї кар'єри.

Європейський агростандарт – сукупність нормативних вимог до якості сільськогосподарської продукції, чинних у країнах Європейського Союзу. Включає правила виробництва, що охоплюють безпеку, екологічність і маркування товарів.

Європейський простір вищої освіти – середовище, де освітній процес відповідає європейським стандартам і цінностям. Передбачає уніфікацію програм, що створює умови для академічної мобільності та підвищення якості освіти.

Європейський Союз (ЄС) – організація, що впливає на освіту через фінансування проєктів і програм розвитку. Підтримує модернізацію закладів, що спирається на обмін знаннями та інноваційні ініціативи.

Європейський стандарт – набір норм і вимог, установлених Європейським Союзом до якості продукції, послуг і виробничих процесів. Спрямовано на забезпечення безпеки, що поєднується з

екологічністю та конкурентоспроможністю товарів на ринку.

Європейські стандарти – міжнародні норми, які визначають якість освіти в європейських країнах. Охоплюють принципи навчання, що сприяють його прозорості та доступності.

Європейські стандарти в освіті – правила, що регулюють якість освітнього процесу в країнах Європи. Встановлюють вимоги до програм, які визначають методи викладання та результати навчання.

Європейські стандарти та рекомендації із забезпечення якості освіти (ESG) – принципи, призначені для оцінки та вдосконалення якості освіти. Включають критерії, що стосуються розробки програм, моніторингу навчання й залучення студентів.

Європейські стандарти професійної освіти – норми, які формують підготовку фахівців відповідно до вимог європейського ринку праці. Передбачають розвиток навичок, що відповідають потребам професійної діяльності.

Євроінтеграція – поступовий процес

узгодження національних систем із європейськими стандартами в різних сферах життя. Охоплює адаптацію законодавства, яка включає економічні практики та соціальні норми до вимог ЄС.

Євроінтеграція в агросекторі – процес, спрямований на впровадження європейських стандартів у сільське господарство для його модернізації. Передбачає використання технологій, що підвищують екологічність виробництва та якість продукції.

Єднання – діяльність, що об'єднує дітей із батьками чи опікунами для їхнього психологічного відновлення та підтримки. Сприяє зміцненню зв'язків, які допомагають долати стрес і створювати стабільне середовище.

Єдність агроєкосистеми – взаємозв'язок компонентів агроєкосистеми, необхідний для її стабільності та продуктивності. Включає взаємодію ґрунтів, що гармонізується з рослинами, тваринами й людиною в сільськогосподарському виробництві.

Єдність біосфери – концепція, яка

розглядає біосферу як єдину екосистему з взаємопов'язаними організмами. Підкреслює гармонію, що існує між видами, їхнім середовищем і природними процесами.

Єдність діалогу – форма взаємодії учасників спілкування, заснована на логічному зв'язку їхніх реплік. Забезпечує цілісність, що сприяє взаєморозумінню та ефективній комунікації.

Єдність (комунікаційна) – властивість діалогічного спілкування, що визначається його цілісністю та гармонією. Гарантує зрозумілість, яка підтримує послідовність і взаємозв'язок висловлювань.

Єдина методика викладання – стандартизований підхід, який педагоги застосовують для організації навчального процесу. Включає принципи, що спрямовані на досягнення однаково високих результатів.

Єдина система вимог – стандартизація педагогічної практики, що встановлює однакові критерії для викладання та оцінювання. Сприяє

уніфікації, яка підвищує якість освіти та забезпечує справедливість.

Ємність – обсяг резервуарів чи контейнерів, призначений для зберігання сировини або готової продукції. Визначає кількість матеріалів, що впливає на ефективність виробництва.

Ємність вбирна ґрунту – здатність ґрунту утримувати поживні речовини та воду, потрібні для росту рослин. Залежить від структури, яка впливає на його родючість.

Ємність вологоутримання ґрунту – властивість ґрунту зберігати воду після її проникнення вглиб. Визначає доступність вологи, що підтримує рослини між поливами чи опадами.

Ємність польова вологості – максимальний обсяг води, який ґрунт утримує без стікання після насичення. Відображає баланс, що залежить від гравітаційного стоку та капілярної затримки.

Єрник – ділянка на пасовищах чи луках, де переважають низькорослі чагарникові рослини. Формується

природно, що залежить від умов або господарської діяльності.

Е

Евадор (Еквадор) – площина, що проходить через центр мас Землі перпендикулярно до осі обертання. Служить основою, яка визначає екватор і розділяє планету на півкулі.

Евристичні технології – технології, спрямовані на розвиток творчого мислення учнів чи фахівців. Передбачають підходи, що стимулюють самостійний пошук рішень і новаторські ідеї.

Евтрофікація – процес збагачення водойм біогенними елементами, такими як азот і фосфор, що викликає ріст водоростей. Призводить до порушень, які знижують кисень і впливають на водні організми.

Евтрофікація ґрунтів – накопичення поживних речовин у ґрунтах, що може спричинити їхнє забруднення. Викликається надлишком мінералів, який порушує природний баланс екосистеми.

Едафічні фактори – ґрунтові умови, що впливають на ріст і розвиток рослин.

Охоплюють структуру, яка включає вологість, кислотність і вміст поживних речовин.

Екзаменаційна комісія (ЕК) – орган, створений для атестації здобувачів освіти та оцінки їхніх знань і навичок. Забезпечує об'єктивність, що визначає рівень підготовки студентів.

Еквідистантна лінія – лінія, утворена точками на однаковій відстані від заданої прямої. Використовується в геометрії, що допомагає аналізувати просторові відношення.

Екологічна безпека – комплекс заходів, спрямованих на збереження довкілля в сільському господарстві. Включає зменшення забруднення, що поєднується з раціональним використанням ресурсів і захистом біорізноманіття.

Екологічна свідомість – розуміння важливості збереження природних ресурсів у аграрному виробництві. Передбачає ставлення, що сприяє використанню екологічно чистих технологій.

Екологічне землеробство – система господарювання, яка мінімізує шкоду для

довкілля під час виробництва сільгосппродукції. Базується на методах, що відмовляються від синтетичних добрив і підтримують родючість ґрунтів.

Екологічний баланс – співвідношення природних процесів, що забезпечує стабільність екосистеми. Передбачає рівновагу, яка підтримує організми та їхнє середовище.

Екологічні аспекти – проблеми, пов'язані з ресурсозабезпеченням і охороною навколишнього середовища. Охоплюють використання води, що включає захист від забруднення та раціональність.

Екологічні принципи землеробства – принципи, спрямовані на збереження природного балансу в сільському господарстві. Включають методи, що зменшують хімічне навантаження та підтримують родючість.

Екологічний – термін, який стосується охорони довкілля та збереження природних ресурсів. Описує результати, що відображають позитивний вплив на середовище.

Економічна безпека – сукупність заходів для стабільності й захисту економічних процесів у виробництві. Охоплює управління, що знижує ризики та забезпечує фінансову стійкість.

Економічна ефективність – показник співвідношення результатів до витрат у процесі виробництва. Відображає раціональність, яка досягається при максимальній вигоді.

Економічна ефективність агротехнологій – фінансова результативність агротехнічних заходів у сільському господарстві. Вимірюється співвідношенням, що порівнює витрати з прибутком від врожаю.

Економічна оптимізація в освіту – процес удосконалення фінансування та управління системою освіти. Передбачає розподіл, що підвищує ефективність закладів і адаптацію до потреб.

Економічна політика – система заходів, що впливає на освіту через фінансування та планування. Визначає пріоритети, які підтримують інновації та ресурси програм.

Економічний прогрес – фактор, який посилює потребу в адаптації освіти й виробництва до ринку праці. Стимулює розвиток, що включає технології та продуктивність.

Економія – зменшення витрат ресурсів для підвищення їхньої ефективності в різних сферах. Передбачає споживання, що знижує затрати, наприклад, на енергію.

Екосистема – природний комплекс, який об'єднує живі організми та їхнє середовище в єдину систему. Включає рослини, що взаємодіють із тваринами, водою та ґрунтом.

Екосистема агроландшафту – взаємодія природних і антропогенних факторів у сільгосптериторіях, створених для виробництва. Охоплює рослини, що поєднуються з ґрунтами та діяльністю людини.

Екосистема сільськогосподарська – система взаємодії організмів і середовища в агроландшафтах для сільського господарства. Включає культури, що формуються під впливом людини для

врожаю.

Ексергія – енергетичний потенціал, який використовується для роботи в технологічних системах. Описує можливість, що дозволяє економію енергії в інженерних процесах.

Експеримент – контрольований спосіб отримання даних через спостереження чи тестування явищ. Досліджує закономірності, що перевіряють гіпотези та зв'язки.

Експеримент (педагогічний) – метод перевірки ефективності навчальних підходів в освіті. Передбачає впровадження змін, що аналізує вплив на учнів.

Експерименти – лабораторні дослідження для практичного навчання студентів у контрольованих умовах. Дозволяють застосовувати знання, що розвивають навички та досвід.

Експертна група – колектив фахівців, створений для оцінки та вдосконалення освітніх програм. Досліджує зміст, що відповідає стандартам і результатам навчання.

Експорт – процес вивезення продуктів

чи послуг за кордон для продажу на ринках. Означає розширення торгівлі, що зміцнює економічні зв'язки.

Екстрагування рослинних олій – процес вилучення олій із сировини механічними чи хімічними методами. Включає пресування, що забезпечує отримання цінного продукту.

Екстракт – речовина, отримана шляхом вилучення компонентів із сировини, наприклад, мильного кореня. Використовує розчинники, що виділяють корисні сполуки.

Екстракційний – термін, який описує процес екстракції, наприклад, апарат для вилучення речовин. Характеризує обладнання, що забезпечує ефективне виділення компонентів.

Екстрактивні речовини – компоненти сировини, які вилучаються під час обробки, як-от білки чи олії. Визначають цінність, що залежить від поживності матеріалу.

Екстенсивне сільське господарство – модель виробництва, заснована на збільшенні оброблюваних площ для

врожайності. Використовує ресурси, що потребують мінімальних вкладень у технології.

Екструдат – продукт, отриманий екструзією для створення текстурованих виробів у харчовій промисловості. Формується через екструдер, що забезпечує готові продукти.

Елеватор – обладнання для вертикального транспортування сипучих матеріалів, наприклад, зерна. Складається з ковшів, що підіймають продукцію на висоту.

Електричний – термін, який стосується електрики, наприклад, пристрої для роботи чи побуту. Описує системи, що функціонують завдяки електроенергії.

Електричний струм – небезпека, що виникає при роботі з приладами через рух частинок. Може спричинити травми, які залежать від умов експлуатації.

Електропровідність – властивість матеріалів пропускати струм залежно від умов. Залежить від температури, що впливає на якість сировини.

Електронні кейси – інструменти

дистанційного навчання, які моделюють професійні ситуації для вирішення. Сприяють розвитку навичок, що включають критичне мислення.

Електронні освітні ресурси – цифрові засоби для підготовки студентів і фахівців у різних галузях. Охоплюють курси, що підвищують доступність навчання.

Електронні ситуаційні завдання – метод оцінки умінь через цифрові платформи з проблемними ситуаціями. Моделюють виклики, що потребують креативного підходу.

Електронні тестові системи – цифрові інструменти для оцінки знань у автоматизованому форматі. Дозволяють тестування, що забезпечує об'єктивність результатів.

Електронний підручник – цифровий засіб навчання, що замінює чи доповнює паперові книги. Містить елементи, які полегшують доступ до знань.

Еліта насіння – перше покоління насіння від високоякісних сортів із найкращими характеристиками. Вирощується в умовах, що зберігають

чистоту й врожайність.

Елоквенція (Елокуція) – засоби виразності мовлення для переконливості та впливу на слухачів. Використовує фігури, що підвищують емоційність висловлювань.

Елювій – продукти руйнування порід, що залишаються на місці утворення через природні процеси. Формується вивітрюванням, яке впливає на структуру.

Емаль – покриття, нанесене на поверхні для захисту від корозії чи пошкоджень. Використовується, наприклад, що забезпечує довговічність матеріалів.

Емоційний інтелект – здатність розпізнавати й керувати емоціями у процесі взаємодії. Включає емпатію, що допомагає будувати стосунки.

Емпатія – навичка розуміння емоцій інших і співпереживання в спілкуванні. Допомагає вирішувати конфлікти, що сприяє довірливим відносинам.

Емпіричний (підхід) – метод аналізу фактів, що застосовується в педагогічних дослідженнях для збору даних. Базується на спостереженнях, які дозволяють виявляти закономірності, перевіряти гіпотези та

формувати обґрунтовані висновки про ефективність навчальних процесів і практик у реальних умовах.

Емульгатор – речовина, призначена для стабілізації емульсій у технологічних процесах виробництва. Забезпечує однорідність сумішей, що досягається завдяки здатності утримувати краплі однієї фази в іншій, наприклад, під час обробки в коншмашинах у харчовій промисловості.

Емульгування – процес створення емульсій шляхом змішування двох несумісних рідин у стабільну систему. Використовується в технологіях, що включають попереднє емульгування для отримання однорідної консистенції продуктів, як-от у виробництві кремів чи соусів.

Емульсія – дисперсна система, яка складається з дрібних крапель однієї рідини, розподілених в іншій. Характеризується стабільністю, що досягається завдяки емульгаторам, наприклад, у маргариновій емульсії, де жир і вода утворюють однорідну масу.

Ензими – білкові молекули, що

прискорюють хімічні реакції в біологічних і технологічних процесах. Діють як каталізатори, які підвищують ефективність перетворень речовин у клітинах організмів чи під час виробництва продуктів, зберігаючи їхню якість.

Ентомофаги — корисні комахи, які знищують шкідників у сільському господарстві й екосистемах. Використовуються для біологічного захисту, що дозволяє зменшувати застосування хімічних пестицидів, сприяючи екологічно чистому вирощуванню культур і підтримці природного балансу.

Енергетична цінність — показник кількості енергії, яку організм отримує від споживання продукту. Залежить від вмісту поживних речовин, що визначається низьким значенням у продуктах із високим вмістом води, наприклад, 70–95%, як у овочах.

Енергія — ресурс, який забезпечує функціонування технологічних процесів і систем. Використовується в потоках, що підтримують роботу обладнання,

транспортних засобів чи виробничих ліній, відіграючи ключову роль у підвищенні продуктивності та ефективності.

Енергетичний – термін, що стосується процесів чи об'єктів, пов'язаних із енергією. Характеризує розрахованки, які визначають витрати чи запаси енергії в системах, наприклад, у технологіях виробництва чи плануванні ресурсів для оптимального використання.

Енергозбереження – діяльність, спрямована на зменшення витрат енергії в різних сферах життя й виробництва. Включає методи, що оптимізують споживання ресурсів, підвищують ефективність технологій і сприяють економії без втрати продуктивності чи комфорту.

Ергономіка – наука, яка вивчає взаємодію людини з робочим середовищем для підвищення комфорту й продуктивності. Досліджує умови, що адаптують обладнання, інструменти та простір до фізичних і психологічних особливостей людини, зменшуючи навантаження.

Ерудиція – складова соціальної компетентності, яка відображає широкий кругозір і знання людини. Формується через освіту, що розвиває здатність застосовувати інформацію в спілкуванні, аналізі ситуацій і прийнятті рішень у професійному та соціальному житті.

Есе – форма навчального завдання, що передбачає письмовий виклад думок і аргументів на задану тему. Сприяє розвитку творчого мислення, яке дозволяє студентам демонструвати аналітичні навички, самостійність і вміння логічно структурувати свої ідеї.

Естери – органічні сполуки, що утворюються внаслідок реакції кислот зі спиртами в хімічних процесах. Використовуються в промисловості, яка застосовує їх для створення ароматизаторів, розчинників і пластифікаторів завдяки унікальним властивостям і запахам.

Етапи дослідження – послідовність дій у науково-педагогічному аналізі для отримання достовірних результатів. Охоплює планування, що включає збір даних, їх обробку, інтерпретацію та

формулювання висновків для розв'язання освітніх чи наукових завдань.

Етапи освіти – структуроване планування, яке визначає професійний розвиток фахівців у системі навчання. Включає рівні, що охоплюють початкову підготовку, підвищення кваліфікації та безперервне вдосконалення знань і навичок для кар'єрного зростання.

Етапи педагогічного аналізу та аудиту – структурований процес, спрямований на оцінку ефективності освітньої діяльності. Передбачає кроки, що охоплюють збір інформації, аналіз результатів і розробку рекомендацій для вдосконалення навчальних програм і методик.

Етапи професійної підготовки – система підготовки фахівців, яка формує їхні компетентності для роботи. Охоплює навчання, що включає теоретичну базу, практичні навички й адаптацію до вимог сучасного ринку праці для успішної діяльності.

Етапи реалізації педагогічної технології – кроки, які забезпечують

впровадження інноваційних методів у навчанні. Включають планування, що передбачає розробку, тестування, коригування та повне застосування технологій для підвищення якості освіти.

Етапи розвитку психології – історичні періоди, які визначають становлення психології як науки. Охоплюють еволюцію, що простежує зміну теорій, методів і підходів від античності до сучасних досліджень людської поведінки й мислення.

Етапи сертифікації – процес оцінки професійної компетентності педагогів для підтвердження їхньої кваліфікації. Включає етапи, що передбачають тестування, аналіз діяльності та видачу сертифікатів для визнання відповідності стандартам освіти.

Етерифікація – хімічна реакція, що призводить до утворення ефірів із кислот і спиртів. Застосовується в технологіях, які включають переетерифікацію для виробництва біопалива чи ароматизаторів, забезпечуючи стабільність і якість кінцевих продуктів.

Етика – сукупність моральних

аспектів, що регулюють педагогічну діяльність у професійному контексті. Визначає принципи, які спрямовують поведінку вчителів, сприяючи справедливості, відповідальності й повазі в освітньому процесі та взаємодії.

Етика (ділового спілкування) – норми поведінки, які встановлюють стандарти взаємодії у професійному середовищі. Регулюють відносини, що забезпечують повагу, коректність і ефективність у спілкуванні між колегами, партнерами чи клієнтами.

Етика (педагогічна) – правила поведінки, які формують моральну основу діяльності педагога. Включають принципи, що підтримують довіру, емпатію й відповідальність у взаємодії з учнями, батьками та іншими учасниками освітнього процесу.

Етикет – сукупність правил поведінки, що визначають стандарти взаємодії педагога з оточенням. Встановлює норми, які сприяють ввічливості, повазі та гармонійним відносинам у професійному й соціальному контексті навчання.

Етичні знання – розуміння моральних норм, яке педагогу необхідно для ефективної діяльності. Формуються через освіту, що розвиває здатність приймати етичні рішення, враховуючи цінності справедливості, добра й поваги до інших.

Етиловий спирт – продукт, отриманий у бродильних технологіях для використання в промисловості чи медицині. Виробляється ферментацією, що перетворює цукри на спирт, забезпечуючи його чистоту й придатність для різних потреб.

Етикетка – елемент упаковки продукту, який містить інформацію про його склад і походження. Використовується в торгівлі, що забезпечує ідентифікацію товару, наприклад, шоколаду, загорнутого в фольгу з етикеткою для споживачів.

Етнографічний (метод) – спосіб вивчення культурного впливу на освіту через аналіз традицій і звичаїв. Досліджує особливості, які дозволяють зрозуміти, як культурний контекст формує навчальні практики й поведінку учасників процесу.

Ефемери – малорічні бур'яни, що

характеризуються коротким періодом вегетації в агроекосистемах. Завершують життєвий цикл за кілька тижнів, що дозволяє їм швидко розмножуватися в сприятливих умовах, ускладнюючи контроль і впливаючи на ріст культурних рослин у сільському господарстві.

Ефірні олії – ароматичні речовини, які надають рослинам і продуктам характерного запаху й смаку. Виділяються з овочів чи трав, що забезпечує приємний аромат, наприклад, у кулінарії чи косметичі, завдяки леткості та концентрації активних сполук.

Ефективне спілкування – процес комунікації, спрямований на досягнення взаєморозуміння й результатів між учасниками. Забезпечує чіткість, яка сприяє швидкому обміну інформацією, вирішенню завдань і налагодженню співпраці в професійному чи навчальному середовищі без зайвих бар'єрів.

Ефективність – показник результативності процесів, який оцінює їхню успішність у різних системах. Виражається високими результатами, що

досягаються, наприклад, у теплообміні, де оптимізується використання ресурсів для підвищення продуктивності й економії енергії.

Ефективність агротехнічних заходів – оцінка результативності методів обробітку землі в сільському господарстві. Залежить від підходів, які підвищують врожайність, покращують якість ґрунту й оптимізують витрати ресурсів, сприяючи сталому розвитку аграрного виробництва.

Ефективність землеробства – співвідношення отриманого врожаю до вкладених ресурсів у агрономічній діяльності. Визначається продуктивністю, що досягається завдяки раціональному використанню землі, води, добрив і техніки для забезпечення високих показників і економічної вигоди.

Ефективність комунікації – показник результативності обміну інформацією між людьми чи групами. Залежить від ясності, яка забезпечує точність передачі даних, уникнення непорозумінь і досягнення спільних цілей у навчанні, роботі чи соціальній взаємодії.

Ефективність методів викладання – оцінка результативності педагогічних методик у процесі навчання. Виражається успішністю, що досягається через адаптацію підходів до потреб учнів, підвищення їхньої мотивації й засвоєння знань для якісної підготовки.

Ефективність навчання – показник результативності навчального процесу в досягненні освітніх цілей. Залежить від методів, які забезпечують глибоке засвоєння матеріалу, розвиток навичок і компетентностей учнів, сприяючи їхньому успіху в подальшій діяльності.

Ефективність навчального процесу – якість підготовки фахівців, що відображає успішність освітньої системи. Визначається результатами, які досягаються завдяки структурованому підходу, оптимальному поєднанню теорії й практики для формування професійних умінь і знань.

Ефективність педагогічної технології – результат застосування інноваційних технологій у навчанні для підвищення якості освіти. Оцінюється досягненнями, що забезпечуються через

впровадження методик, спрямованих на активізацію учнів і вдосконалення їхніх навчальних результатів.

Ефективність праці — показник продуктивності трудової діяльності людини в різних сферах. Виражається високими результатами, які досягаються завдяки раціональній організації роботи, оптимальному використанню часу й ресурсів для максимальної віддачі.

Ефективність професійної освіти — оцінка результативності підготовки фахівців до вимог ринку праці. Залежить від якості, яка формується через поєднання теоретичних знань, практичних навичок і адаптації до сучасних професійних стандартів і потреб.

Ефективність сівозміни — вплив чергування культур на підвищення врожайності в агрономії. Забезпечується покращенням ґрунту, що досягається завдяки різноманітності рослин, зменшенню шкідників і оптимальному використанню поживних речовин для стабільного виробництва.

Ефективність фотосинтезу —

здатність рослин перетворювати сонячну енергію на хімічну для росту й розвитку. Залежить від умов, які впливають на швидкість процесу, включаючи світло, воду й вуглекислий газ, визначаючи продуктивність біомаси.

Ж

Жаростійкість — здатність рослин витримувати вплив високих температур у складних кліматичних умовах. Забезпечується фізіологічними механізмами, що дозволяють зберігати водний баланс, підтримувати обмін речовин і протистояти тепловому стресу, сприяючи виживанню в посушливих регіонах чи спекотний період.

Жатка — машина, призначена для скошування зернових культур під час збирання врожаю в агровиробництві. Використовує ріжучі елементи, які забезпечують швидке й акуратне зрізання стебел, підвищуючи ефективність роботи на полях і полегшуючи подальшу обробку зерна.

Желатин — драглеутворююча

речовина, що застосовується у виробництві харчових продуктів, зокрема цукрових виробів. Отримується з колагену, що сприяє формуванню гелеобразної текстури, наприклад, у мармеладі чи зефірі, забезпечуючи стабільність і приємну консистенцію готових страв.

Желатинізація – процес набухання крохмалю у воді під дією тепла в кулінарії чи технологіях. Змінює структуру, що призводить до утворення в'язкої маси, покращуючи текстуру продуктів, як-от соусів чи хліба, завдяки розщепленню крохмальних зерен.

Желатинізація крохмалю – перетворення крохмалю в гелеподібну субстанцію при нагріванні у водному середовищі. Відбувається через руйнування молекул, що забезпечує густину й еластичність, застосовується в харчовій промисловості для створення кремів, пудингів чи інших страв.

Желірування – процес утворення драглів шляхом додавання спеціальних речовин до рідини. Використовує драглеутворювачі, які сприяють загущенню,

наприклад, у десертах чи консервах, забезпечуючи стабільну структуру й привабливий вигляд готового продукту для споживачів.

Жестова мова – засіб комунікації, який використовується для інклюзивного навчання людей із порушеннями слуху. Базується на жестах, що замінюють усне мовлення, дозволяючи передавати інформацію, емоції й ідеї, сприяючи доступності освіти й соціальній інтеграції учнів.

Живильник – пристрій, призначений для подачі сировини в технологічних процесах виробництва чи переробки. Забезпечує рівномірність, яка оптимізує роботу обладнання, наприклад, у сільському господарстві чи промислових лініях, підвищуючи ефективність і точність обробки матеріалів.

Живий ґрунтовий покрив – сукупність мікроорганізмів, що підтримує родючість ґрунту в агроєкосистемах. Сприяє розкладанню органічних речовин, які збагачують землю поживними елементами, покращуючи її структуру й

забезпечуючи сталість для росту сільськогосподарських культур.

Живий мульчувальний шар – покривні культури, які захищають ґрунт від ерозії та виснаження в агрономії. Вирощуються для збереження вологи, що зменшує випаровування, пригнічує бур'яни й підтримує екологічний баланс, сприяючи здоров'ю земель і врожайності.

Живлення органічними добривами – метод внесення компосту чи гною для збагачення ґрунту в сільському господарстві. Постачає поживні речовини, які покращують родючість, стимулюють ріст рослин і підтримують природні процеси, забезпечуючи екологічно чистий підхід до вирощування.

Живлення рослин – процес поглинання рослинами поживних речовин із ґрунту для росту й розвитку. Залежить від доступності елементів, що засвоюються через корені, забезпечуючи фотосинтез, формування тканин і стійкість до зовнішніх умов у природному циклі.

Житнє – термін, пов'язаний із житом як сировиною чи продуктом у хлібопеченні

й агрономії. Використовується, наприклад, у борошні, що має специфічний смак і поживні властивості, додаючи унікальності випічці й збагачуючи раціон людини.

Життєва адаптація – мета підготовки фахівців, спрямована на формування їхньої готовності до змін у житті. Досягається через освіту, яка розвиває гнучкість, уміння вирішувати проблеми й пристосовуватися до професійних і соціальних викликів у сучасному світі.

Життєвий досвід – сукупність практичного досвіду учнів, що накопичується протягом їхньої діяльності й навчання. Використовується в освіті, яка спирається на реальні ситуації для розвитку навичок, аналізу й прийняття рішень у професійному контексті.

Життєвий цикл (рослин) – послідовність етапів розвитку рослин від проростання до відмирання в агрономії. Охоплює фази, які включають ріст, цвітіння й плодоношення, визначаючи тривалість життя й продуктивність залежно від умов і догляду.

Життєві ситуації – реальні обставини,

що використовуються в педагогіці переживання для навчання учнів. Моделюють виклики, які допомагають розвивати емоційну стійкість, критичне мислення й уміння застосовувати знання в повсякденному житті чи роботі.

Життєво-трудоий – контекст, що визначає спрямованість кафедри на підготовку до праці й життя. Поєднує освіту, яка інтегрує практичні навички з життєвими цінностями, готуючи студентів до реальних умов і професійних завдань.

Життя (здорового способу життя) – поняття, пов'язане з фізичною культурою й підтримкою здоров'я в освіті. Сприяє формуванню звичок, які включають активність, правильне харчування й гармонію, підвищуючи якість життя й працездатність людини.

Життя (освіта впродовж життя) – концепція, що передбачає неперервне навчання протягом усього життя людини. Охоплює розвиток, який дозволяє оновлювати знання, адаптуватися до змін і вдосконалювати компетентності в професійній і особистій сферах.

Життя бур'янів – тривалість існування бур'янів від проростання до завершення їхнього циклу в агроекосистемах. Залежить від умов, що визначають швидкість росту, розмноження й відмирання, впливаючи на конкуренцію з культурами та потребу в контролі для збереження врожаю.

Життєздатність (насіння) – здатність насіння проростати й розвиватися в повноцінні рослини в агрономії. Забезпечується якістю, яка залежить від зберігання, генетики й зовнішніх факторів, дозволяючи прогнозувати успішність посіву й продуктивність майбутнього врожаю на полях.

Життєдіяльність – сукупність процесів, спрямованих на забезпечення безпеки й розвитку людини чи систем. Охоплює діяльність, що підтримує здоров'я, освіту й адаптацію до умов, сприяючи гармонійному функціонуванню в соціальному, професійному чи природному середовищі.

Жир – компонент сировини, який відіграє роль у структурі й поживності

продуктів. Визначається вмістом, що впливає на смак і калорійність, наприклад, у м'ясі, де його кількість регулює якість і кулінарні властивості страви.

Жири – речовини, що входять до складу продуктів і забезпечують енергію для організму. Характеризуються низьким вмістом, який становить до 1% у деяких овочах, додаючи поживну цінність і впливаючи на текстуру чи смакові якості.

Жирність – показник вмісту жиру в продукті, що визначає його калорійність і властивості. Виражається відсотком, який впливає на вибір сировини в харчовій промисловості, наприклад, для створення молочних чи м'ясних виробів із потрібною текстурою.

Жирність ґрунту – рівень органічних речовин у ґрунті, що впливає на його родючість. Залежить від кількості гумусу, яка покращує структуру, вологість і поживність, сприяючи кращому росту рослин і сталості агровиробництва в різних умовах.

Жирні кислоти – складові жирів, що беруть участь у хімічних і фізіологічних

процесах організму. Включають вільні форми, які впливають на якість продуктів, наприклад, у маслах чи м'ясі, визначаючи їхню стабільність і поживні характеристики.

Жирнокислотний склад – співвідношення різних жирних кислот у жирах продуктів чи сировини. Визначає властивості, що впливають на смак, термін зберігання й користь, дозволяючи оптимізувати використання в харчовій чи косметичній промисловості.

Жировий обмін – фізіологічний процес, який регулює перетворення жирів в організмі для енергії. Сприяє нормалізації, що досягається правильним харчуванням, впливаючи на здоров'я, вагу й метаболізм, особливо при вживанні збалансованої їжі чи добавок.

Жирова тканина – компонент м'яса, що складається з жирових клітин і впливає на його якість. Визначається співвідношенням, яке регулює соковитість, смак і калорійність, відіграючи ключову роль у кулінарії й переробці сировини.

Жирозамінники – речовини, призначені для заміни жирів у продуктах із

метою зниження калорійності. Використовуються в технологіях, що дозволяють зберігати текстуру й смак, наприклад, у дієтичних výroбах, забезпечуючи альтернативу традиційним жирам без втрати якості.

Жиросировина – сировина, з якої отримують жири для промислового чи харчового використання. Відповідає вимогам, які включають чистоту й склад, необхідні для виробництва масел, маргарину чи інших продуктів із високою поживною цінністю.

Жиростійкість – властивість матеріалів протистояти впливу жирів у технологічних чи побутових умовах. Забезпечується структурою, що запобігає проникненню чи руйнуванню, застосовується в упаковці чи обладнанні для роботи з жирними продуктами.

ЖиROUTримуюча здатність – характеристика сировини, що визначає її здатність утримувати жир під час обробки. Поєднується з жировбиранням, що впливає на якість м'ясних чи хлібобулочних виробів, забезпечуючи соковитість і

стабільність структури продукту.

Жнива – період збирання врожаю, який завершує цикл вирощування сільськогосподарських культур. Охоплює роботи, що включають скошування, обмолот і зберігання, забезпечуючи отримання зерна чи інших продуктів у найсприятливіший час для максимальної якості.

Жниварка – машина, призначена для збирання зернових культур у період жнив на полях. Оснащена механізмами, які зрізають і транспортують стебла, підвищуючи швидкість і ефективність процесу, полегшуючи працю фермерів і оптимізуючи врожай.

Жовтогарячий – індикатор, який використовується в хімії для визначення кислотності середовища. Змінює колір, що сигналізує про рівень рН, наприклад, у метиловому жовтогарячому, допомагаючи контролювати реакції в лабораторних чи промислових умовах.

Жовтуха зернових – вірусне захворювання, що вражає зернові культури й знижує врожайність. Поширюється

шкідниками, які переносять вірус, викликаючи пожовтіння листя й уповільнення росту, що вимагає профілактики й захисту посівів.

Жовтуха рослин – вірусна хвороба, яка впливає на ріст і розвиток різних видів рослин. Проявляється зміною кольору, що сигналізує про порушення фотосинтезу, призводячи до ослаблення культур і необхідності в біологічному чи хімічному контролі.

Жом – відходи цукрового виробництва, що використовуються як корм для худоби в агрогосподарстві. Отримується після вилучення цукру, що зберігає поживні речовини, такі як клітковина, сприяючи економії ресурсів і підтримці тваринництва.

Жом буряковий – побічний продукт, який утворюється під час переробки цукрових буряків. Застосовується в годівлі, що забезпечує тварин білками й вуглеводами, дозволяючи раціонально використовувати відходи й знижувати витрати в сільськогосподарському виробництві.

Жомова яма – споруда, призначена

для зберігання жому після цукрового виробництва на підприємствах. Використовується для організації, що запобігає псуванню, забезпечуючи доступність корму для худоби протягом тривалого часу й оптимізуючи логістику.

Жорсткість – властивість матеріалів, що характеризує їхню міцність і опір деформації в різних умовах. Виявляється в тарі, яка витримує навантаження й температуру, наприклад, у термостійких контейнерах, застосовуваних у промисловості чи побуті.

Жорсткість води – показник вмісту солей у воді, що використовується для зрошення в агрономії. Впливає на якість, яка може ускладнювати ріст рослин через накопичення мінералів, вимагаючи очищення чи корекції для поливу.

Жорсткість води постійна – рівень солей у воді, що залишається після кип'ятіння й осадження. Зумовлюється присутністю, яка включає хлориди й сульфати, впливаючи на придатність води для зрошення чи технологічних процесів у сільському господарстві.

Жорсткість води тимчасова – вміст гідрокарбонатів у воді, що усувається кип'ятінням у процесі очищення. Утворюється солями, які розкладаються при нагріванні, дозволяючи зменшувати накип і покращувати якість води для поливу чи побутових потреб.

З

Забезпечення якості – сукупність процедур, що застосовуються на інституційному (внутрішньому) та національному і міжнародному (зовнішньому) рівнях для якісної реалізації освітніх, навчальних програм і присудження кваліфікацій.

Загальна середня освіта – цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності. Заклад вищої освіти – заклад освіти,

основним завданням якого є забезпечення умов, необхідних для здобуття особою вищої освіти.

Загальні компетентності (Generic competences) – компетентності, які формуються у здобувача вищої освіти в процесі навчання за даною освітньою програмою, але мають універсальний характер і можуть бути перенесені із контексту однієї освітньої програми в іншу

Заклад вищої освіти – окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей.

Заклад загальної середньої освіти – це заклад освіти, основним видом діяльності якого є освітня діяльність у сфері загальної середньої освіти. Заклад освіти – юридична

особа публічного чи приватного права, основним видом діяльності якої є освітня діяльність.

Заклад професійної (професійно-технічної) освіти – здійснює підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації осіб за кошти державного та/або місцевих бюджетів, а також за угодами з підприємствами, установами, організаціями, окремими фізичними та/або юридичними особами. Заклади професійної (професійно-технічної) освіти мають право здійснювати за відповідними стандартами підготовку фахівців, компетентності яких відповідають другому, третьому, четвертому та п'ятому рівням Національної рамки кваліфікацій. Ліцензування такої освітньої діяльності та акредитація відповідних освітніх програм здійснюються в загальному порядку (Закон України «Про освіту», 2017).

Закони в галузі освіти спеціальні – закони України «Про вищу освіту», «Про дошкільну освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту».

Заняття практичне – один з основних видів навчальних занять, під час яких викладач організовує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання. Основна дидактична мета З. п. – розширення, поглиблення і деталізація наукових знань, здобутих студентами на лекціях і в процесі самостійної роботи, спрямованих на підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу, прищеплення вмінь і навичок, розвиток наукового мислення та усного мовлення студентів. З. п. охоплює зазвичай найбільш важливі, значущі розділи курсу й структурно включає проведення контролю знань, умінь і навичок студентів, постановку проблеми і її обговорення за участю студентів, виконання завдань, їх перевірку та оцінювання, що вимагає від викладача підготовки відповідного методичного матеріалу (тестів, завдань різного рівня складності, дидактичних засобів та ін.). Найбільш ефективною формою активізації пізнавальної діяльності

студентів є включення їх у вирішення прикладних завдань. Перелік тем і зміст занять визначаються робочою навчальною програмою дисципліни. З. п. може проводитися як з академічною групою, так і з підгрупою відповідно до особливостей вивчення дисципліни. Якість підготовки студентів до заняття і виконання ними практичних завдань оцінюється викладачем та враховується під час виставлення підсумкової оцінки із цієї навчальної дисципліни.

Заочна форма здобуття освіти – це спосіб організації навчання здобувачів освіти шляхом поєднання очної форми освіти під час короткочасних сесій і самостійного оволодіння освітньою програмою у проміжку між ними.

Заочна форма навчання – це навчання, яке поєднує в собі риси самонавчання і очного навчання. Характеризується етапністю.

Запущеність педагогічна – стійкі відхилення від норм у моральній свідомості, поведінці чи навчальній діяльності, спричинені недоліками педагогічного

впливу.

Засновник закладу вищої освіти – органи державної влади від імені держави, відповідна рада від імені територіальної громади (громад), фізична та/або юридична особа, рішенням та за рахунок майна яких засновано заклад вищої освіти. Права засновника, передбачені цим Законом, набуваються також на підставах, передбачених цивільним законодавством. Застосування – здатність використати вивчений матеріал у нових ситуаціях, наприклад, застосувати ідеї та концепції для розв’язання конкретних задач. Зворотна реакція – активна участь студента в навчальному процесі (виявлення інтересу до предмету, бажання висловитися, зробити презентацію, участь у дискусіях, бажання пояснити та допомогти іншим).

Засоби інформатизації – електронні обчислювальні машини, програмне, математичне, лінгвістичне та інше забезпечення, інформаційні системи або їхні окремі елементи, інформаційні мережі й мережі зв’язку, які використовуються для реалізації інформаційних технологій.

Засоби навчання – обов’язковий елемент оснащення навчальних кабінетів і їхнього інформаційно-предметного середовища, а також найважливіший компонент навчально-матеріальної бази шкіл різних типів і рівнів. До З. н. відносяться різні матеріальні об’єкти, зокрема носії навчальної інформації та інструменти діяльності педагога й учнів. Терміну «З. н.» відповідають еквіваленти: «навчальне обладнання», «навчально-наочні та навчальні посібники», «дидактичні засоби».

Засоби навчання мультимедійні – дидактичні засоби, що поєднують кілька різних засобів передачі інформації за допомогою комп’ютера, компонентами яких є текст, звук, графіка, анімація, відео.

Зворотна реакція – активна участь студента в навчальному процесі (виявлення інтересу до предмету, бажання висловитися, зробити презентацію, участь у дискусіях, бажання пояснити та допомогти іншим).

Здібності – індивідуально-психологічні особливості, які є умовою успішної діяльності особистості. З. не

зводяться до знань, умінь і навичок, що є в людини, але вони забезпечують їх швидке надбання, фіксацію та ефективно-практичне використання. Кожна здібність становить складну синтетичну якість людини, у якій поєднуються окремі психічні властивості: чутливість, спостережливість, особливості пам'яті, уяви, мислення тощо.

Здібності спеціальні – індивідуально-психологічні особливості, які виявляються в різноманітних видах діяльності людини: академічній, технічній, мистецькій, моторній, соціальній, практичній. Здобувачі освіти – вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, аспіранти (ад'юнкти), докторанти, інші особи, які здобувають освіту за будь-яким видом та формою здобуття освіти.

Здобувачі вищої освіти – особи, які навчаються у закладі вищої освіти на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації.

Здобувачі освіти – вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, аспіранти (ад'юнкти), докторанти, інші

особи, які здобувають освіту за будь-яким видом та формою здобуття освіти. Здобуття освіти на робочому місці – це спосіб організації навчання здобувачів освіти, завдяки якому оволодіння освітньою програмою (як правило, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти) відбувається на виробництві шляхом практичного навчання, участі у виконанні трудових обов’язків і завдань під керівництвом фахівців-практиків, залучених до освітнього процесу.

Здобуття освіти на робочому місці – спосіб організації навчання здобувачів освіти, завдяки якому оволодіння освітньою програмою (як правило, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти) відбувається на виробництві шляхом практичного навчання, участі у виконанні трудових обов’язків і завдань під керівництвом фахівців-практиків, залучених до освітнього процесу (Закон України «Про освіту», 2017).

Зміст освіти – система знань, практичних умінь і навичок, досвіду творчої діяльності, світоглядних ідей, якими учні

оволодівають у процесі навчання. Це педагогічно адаптований соціальний досвід людства, тотожний за структурою (звісно, не за обсягом) людській культурі в усій її повноті. Змішане навчання (blended learning) – сучасна освітня технологія, що передбачає поєднання аудиторної роботи з елементами технологій дистанційного навчання та базується на нових дидактичних можливостях інформаційних технологій і сучасних навчальних засобів. Знання – здатність запам'ятати або відтворити факти (терміни, конкретні факти, методи і процедури, основні поняття, правила і принципи тощо) без необхідності їх розуміння.

Знання – це знайомство, обізнаність із чи розуміння когось або чогось, наприклад, фактів, інформації, описів або навичок. Знання отримується через досвід або освіту шляхом спостереження, дослідження чи навчання. Зовнішнє незалежне оцінювання – це оцінювання результатів навчання, здобутих особою на певному рівні освіти, що проводиться спеціально уповноваженою державою установою (організацією).

Змішане навчання (blended learning) – сучасна освітня технологія, що передбачає поєднання аудиторної роботи з елементами технологій дистанційного навчання та базується на нових дидактичних можливостях інформаційних технологій і сучасних навчальних засобів.

Зовнішнє незалежне оцінювання – це оцінювання результатів навчання, здобутих особою на певному рівні освіти, що проводиться спеціально уповноваженою державою установою (організацією).

I

Ідентичність (від лат. *identicus* – однаковий, тотожний) – тотожність, рівнозначність предметів або понять. Ідея – де продукт людського мислення, форма духовнопізнавального відображення дійсності, спрямована на її перетворення. В ній відображається не лише об'єкт вивчення, але й усвідомлюється мета та її практичне втілення. Оволодіваючи масами людей, ідея здатна ставати великою перетворюючою матеріальною силою. Ідея наукова – інтуїтивне пояснення явища без

проміжкової аргументації, без усвідомлення всієї сукупності зв'язків, на основі яких робиться висновок. Ієрархія (від грец. hieros – священний і влада) – розташування частин або елементів цілого в послідовності від вищого до нижчого. Ілюзія (від лат. illisio – жарт, висміяння, іронія, обман) – 1) хибне уявлення про щось; викривлене сприйняття дійсності; 2) перен. нездійсненна мрія, надія. Ілюстрація – пояснення словесної інформації наглядними прикладами(зображеннями). Імплікаційна шкала – шкала виміру та оцінки отриманих даних, які градуються за кількістю або інтенсивністю ознак.

Ідентифікатор вченого ORCID iD (Open Research and Contributor ID) – унікальний номер вченого, перевагами якого є створення і ведення авторського профілю (інформація про освіту, досвід роботи, участь у грантових проєктах, перелік публікацій тощо), наявність номера, незалежно від місця роботи вченого, можливість з'єднання профілю з іншими ідентифікаторами, зокрема ResearchID (див. Ідентифікатор ученого ResearchID) і

ScopusAuthorID (див. Ідентифікатор вченого ScopusAuthorID). Перебачено різні рівні доступу до інформації вченого у профілі: відкрита для всіх, відкрита для користувачів системи та закрита. На кінець 2018 р. зареєстровано майже 5,5 млн. ідентифікаторів учених (ISO 27729:2012. Information and documentation – International standard nameidentifier (ISNI); ORCID; Researcher ID; Elsevier; Scopus).

Ідентифікатор вченого (Researcher ID) – авторський ідентифікатор компанії Clarivate Analytics, можливостями якого є безкоштовна реєстрація, отримання ідентифікатора та створення авторського профілю вченого; можливість формування вченим власного переліку праць та внесення додаткової інформації про публікації (анотація, ключові слова, посилання на текст публікації, ISBN видання або ISSN 36 періодичного видання тощо), використовуючи End Note (Researcher ID) Ідентифікаційний комітет з питань науки – дорадчий орган при Кабінетові Міністрів України, який на конкурсній основі обирає персональний склад Наукового комітету

Національної ради України з питань розвитку науки і технологій. Кількісний склад Ідентифікаційного комітету становить дев'ять осіб. Ідентифікаційний комітет розробляє Положення про конкурс щодо обрання членів Наукового комітету з питань науки, Національної ради України з питань розвитку науки і технологій, що затверджується Кабінетом Міністрів України та формує кваліфікаційні вимоги до кандидатур (Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», 2015) Індекс Гірша (h-index) – це показник впливовості вченого, що представлений Хорхе Гіршем (Jorge E. Hirsch) у 2005 р., використовується базами даних Scopus і Web of Science Core Collection, різноманітними пошуковими системами, зокрема Google Академія, тощо.

Імідж педагога – емоційно забарвлений образ педагога у свідомості вихованців, колег, соціального оточення.

Імітація – споглядання за поведінкою іншої особи та її копіювання.

Імпліцитно – заплутано, сплутано, опосередковано (міститься в даному міркуванні). Індекс (від лат. index –

показчик, список, перелік, каталог) – 1) список, показчик, перелік чогось; 2) цифровий показник послідовних змін якогось економічного явища; 3) система умовних позначень (буквенних, цифрових), напр., бібліотечно-бібліографічний, поштовий тощо.

Імпринтинг (від англ. imprinting, від imprint – залишати слід, фіксувати, запам'ятовувати, відкарбовувати) – фіксація певної інформації в пам'яті та залежність від неї. Відповідно до теорії імпринтування (або 30 імпринту), свідомість людини будується на основі деяких основоположних поведінкових установок (імпринтів), «утиснутих» у структуру особистості в певні періоди її формування. До того ж поняття «імпринтинг» уживають у переносному значенні. Конкретніше воно означає ситуацію, коли людина у свій час отримала про когось або про щось викривлену інформацію й надалі настільки перебуває під її впливом, що навіть коли отримує факти, які спростовують те, що перед тим було прийняте як істина, то не може їх

належно сприйняти й оцінити. Отже, імпринтинг – це стереотип із крайнім упередженням до когось чи чогось. У науковий обіг термін увів К. З. Лоренц. Австрійський зоолог і зоопсихолог, один з основоположників етології – науки про поведінку тварин – у дослідженнях зауважував, що тварини успадковують поведінку своїх батьків. Відповідно до змісту поняття, це серйозний психофізіологічний механізм, завдяки якому мозок здатний надовго зберігати зорові, слухові та інші образи.

Імпровізація педагогічна (з лат. **itprovisus** – **несподіваний, раптовий**) – діяльність педагога, що здійснюється в процесі педагогічного спілкування без довгого попереднього осмислення, обдумування. Метою І. є швидке й гнучке реагування на конкретну непередбачувану педагогічну ситуацію, її швидке й ефективне розв’язання.

Індекс людського розвитку гендерний – показник виміру досягнутого в країні загального рівня розвитку людського потенціалу, що визначають нерівність у

становищі жінок і чоловіків, до яких належить: довкілля, здоров'я, рівень освіти та гідний рівень життя (ВВП на душу населення).

Індекс Гірша вченого – це кількість публікацій ученого з кількістю цитувань $\geq h$ кожна, тобто вчений з індексом h має h публікацій, кожна з яких процитована не менше h разів (Hirsch J.E. An index to quantify an individual's scientific research output, 2005)

Індивідуалізація навчання – організація освітнього процесу з урахуванням індивідуальних особливостей учнів. Здійснюється в умовах колективної навчальної роботи в межах спільних завдань і змісту навчання. Дозволяє створити оптимальні умови для реалізації потенційних можливостей кожного учня. І. н. спрямована на подолання невідповідності між рівнем навчальної діяльності, що задають програми, і реальними можливостями кожного школяра. Урахування особливостей учнів є комплексним і здійснюється на кожному етапі навчання. Засобами І. н. можуть

виступати індивідуальні та групові завдання; форми організації класної навчальної роботи: фронтальна, групова, індивідуальна. Як компоненти І. н. на всіх етапах навчання виступають контроль і самоконтроль. Однією з форм І. н. є програмоване навчання. Нові можливості для здійснення І. н. відкриває впровадження в освітній процес інформаційно-комунікаційних технологій.

Індивідуальна освітня траєкторія – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання. Індивідуальна освітня траєкторія в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план.

Індивідуальна програма розвитку – документ, що забезпечує індивідуалізацію

навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини та розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання.

Індивідуальна форма супервізії – передбачає здійснення одного чи кількох наставницьких циклів (бесіда з планування, спостереження, бесіда з рефлексії, створення плану професійного розвитку).

Індивідуальне заняття в закладі вищої освіти – форма організації освітнього процесу, яка передбачає створення умов для якнайповнішої реалізації творчих можливостей студентів, які проявили значні здібності в навчанні та схильність до науково-дослідної роботи і творчої діяльності. І. з. проводяться в позааудиторний час за певним графіком. І. з. на молодших курсах спрямовані головно на поглиблене вивчення студентами окремих навчальних дисциплін, на старших курсах мають бути науково-дослідними й

ґрунтуватись на безпосередній участі студента у виконанні наукових досліджень та інших творчих завдань. Індивідуальні завдання спрямовані на поглиблення, узагальнення і закріплення знань, які студенти здобувають в процесі навчання, а також використання цих знань на практиці. До індивідуальних завдань відносяться реферати, проєкти й т. ін. Вони виконуються кожним студентом самостійно під керівництвом викладачів. Якщо завдання є комплексними, вони можуть виконуватись декількома студентами.

Індивідуальний навчальний план – документ, що визначає послідовність, форму і темп засвоєння здобувачем освіти освітніх компонентів освітньої програми з метою реалізації його індивідуальної освітньої траєкторії та розробляється закладом освіти у взаємодії із здобувачем освіти за наявності необхідних для цього ресурсів.

Індивідуальний підхід – система педагогічних дій, спрямованих на максимальне врахування вікових та індивідуальних особливостей особистості з

метою її всебічного та гармонічного розвитку; процес психолого-педагогічної допомоги особистості в становленні її суб'єктності, культурної ідентифікації, соціалізації, життєвому самовизначенні; організація навчально-виховного процесу, в якому вибір способів, прийомів, темпу навчання враховує індивідуальні особливості учнів, рівень розвитку їх здатності до навчання; систематичний вплив на кожного учня з врахуванням його своєрідності, неповторності, потреб та перспектив; система, що включає ряд поетапних кроків, чинників середовища у роботі з учнями з метою отримання високих результатів їх розвитку; індивідуально-орієнтована допомога учневі в усвідомленні власних потреб, інтересів, цілей навчання, створенні умов для вільної реалізації здібностей і можливостей, підтримка у творчому саморозвитку. Етапами реалізації І. п. є: попереднє виявлення індивідуальних особливостей кожної особистості; уточнення, деталізація отриманих даних шляхом проведення безпосереднього дослідження різноманітних аспектів її

розвитку; фіксація результатів, яка має поєднувати результати психолого-педагогічного обстеження; систематизація, узагальнення даних, що являє собою загальну картину особливостей, шляхів розвитку особистості, її сильних та слабких сторін; визначення завдань навчально-виховної роботи, що сприятиме всеохоплюючій роботі з максимальним впливом на особистість; вибір методів та засобів, які апелюють до індивідуально-психологічної природи особистості; визначення програми навчання та наповнення змісту, що передбачає варіювання відносно умов, інтересів та завдань; створення середовища, що становить собою комплекс психолого-педагогічних, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, ергономічних, естетичних та інших умов, що забезпечують організацію життєдіяльності суб'єктів навчання; практичне втілення І. п. в умовах навчального закладу; прогноз результатів, подальша профілактична та корекційно-розвивальна робота.

Індивідуальний стиль педагогічної

діяльності – система способів, прийомів діяльності, яка проявляється в різних умовах її здійснення, обумовлюється специфікою діяльності, індивідуально-психологічними особливостями педагога; обумовлена типологічними особливостями стійка система способів діяльності, яка складається в особистості, яка прагне до найкращого здійснення даної діяльності; індивідуально-своєрідна система психологічних засобів, які свідомо чи стихійно використовує педагог з метою найкращого врівноваження власної індивідуальності з предметними зовнішніми умовами діяльності; цілісна система операцій, що забезпечує ефективну взаємодію вихователя з вихованцями і визначається цілями, завданнями професійної діяльності, властивостями різних рівнів індивідуальності педагога (ритмом діяльності, спілкування тощо). Структура І. с. п. д. охоплює мотиваційно-оцінний, змістовно-когнітивний, операційно-діяльнісний компоненти. Аналіз стилів педагогічної діяльності в залежності від її характеру включає такі

його аспекти: змістовні характеристики стилю (орієнтація педагога на процес чи результат діяльності); динамічні характеристики стилю (гнучкість, стійкість, вміння переключатися); результативність (рівень сформованості компетентностей суб'єктів учіння та розвиток власних).

Індивідуальний стиль професійної діяльності – цілісна система операцій, що забезпечують ефективну взаємодію вихователя з вихованцями і визначається цілями, завданнями інноваційної педагогічної діяльності, властивостями різних рівнів індивідуальності педагога.

Індивідуальність вчителя – багатоструктурне утворення, синтез психологічних структур вчителя як індивіда, особистості та суб'єкта педагогічної діяльності; унікальна, досить стійка якість, що дає змогу вчителю досягати високих результатів в мінливих умовах освітнього середовища, вибирати прийнятні та результативні особисто для нього технології; індивідуальний стиль, стратегія і тактика професійної самореалізації. У структурі теоретичної

моделі І. в. виділяється три основні тісно взаємопов'язані підструктури: індивідна (врахування вчителем різноманітних природних властивостей особистості (темпераменту, особливостей пізнавальних процесів, здібностей, емоційно-вольової сфери, здоров'я тощо), особистісна (формування системи професійно значимих якостей вчителя – ставлення до учня, навчального предмета, колег, педагогічної діяльності, професії; професійна спрямованість, специфіка виявлення акцентуацій характеру в професійній діяльності тощо), суб'єктна (система знань і раціональних прийомів самодетермінації й самореалізації, формує потребу й спроможність постійно регулювати власний професійний розвиток). Індивідні особливості вчителя становлять базову основу його професійної індивідуальності, а особистісно-суб'єктні – сутнісну. За всієї значимості природних основ професійна індивідуальність вчителя може сформуватися лише на соціальному рівні – особистісно-суб'єктному. Підструктури І. в. аналізують та описують за такою схемою:

зміст, ситуації виявлення в педагогічній діяльності, критерії оцінки, практична модель, шляхи та способи розвитку особистісних і професійних властивостей. Встановлено основні вимоги до особистості, так і до діяльності вчителя: наявність цілісного гуманістичного світогляду, гуманістичних знань про природу людини, про глибинну екологію особистості, здатність будувати взаємодію з іншою людиною з позицій емпатії, толерантності; психологічна грамотність і культура; здатність і потреба вчителя в рефлексії власних якостей і вчинків та навчально-пізнавальної діяльності учнів; потреба і здатність педагога до особистісно-професійного саморозвитку; високий творчий потенціал; уміння розв'язувати життєві та професійні суперечності; здатність складати і реалізовувати індивідуальні особистісно-професійні програми розвитку для конкретного його етапу.

Індукція – метод дослідження та спосіб міркування, при яких загальний висновок будується на основі часткових

посилань.

Інженерія – галузь діяльності, що здійснює моделювання, діагностику, проектування, конструювання, регулювання систем різної природи та управління ними.

Інжиніринг освітнього простору закладу освіти (з англ. engineering, спочатку від латинського ingenium – винахідливість, вигадка, знання, майстерний) – галузь людської інтелектуальної діяльності, завданням якої є застосування досягнень науки й техніки, використання соціальних законів і ресурсів для вирішення конкретних завдань, розв’язання проблем і досягнення цілей. Управління освітою має на меті цілеспрямоване вибудовування, упорядкування цього процесу в часі й просторі у відповідь на потреби людини та суспільства. Організація управління освітою має починатись із організації освітнього простору кожного освітнього закладу, його інжинірингу. Інжиніринг освітнього простору закладу передбачає його проектування так, щоб учні (як і вчителі) могли проявляти максимальну активність.

Для цього необхідне його розширення та ускладнення, а саме: розгалуження полів (на культурне, політичне, інформаційне тощо), а також проєктування і структурування освітньої середовища, навчальних програм та педагогічного дискурсу.

Інклюзія (з англ. inclusion – включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціальному житті; це політика й процес, що дає можливість усім дітям брати участь у всіх програмах.

Інклюзія соціальна – процес змін у політичній, економічній, соціальній сферах, спрямований на утвердження соціальної рівності; процес, що забезпечує тих, у кого є ризик бідності і соціального відторгнення, можливостями та ресурсами, необхідними для того, щоб повною мірою брати участь в економічному, соціальному та культурному житті, досягти рівня життя та добробуту, що відповідають нормальним стандартам у суспільстві.

Інклюзивне навчання (від англ. inclusion – включення) – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації,

врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників

Інклюзивне освітнє середовище (від англ. inclusion – включення) – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей.

Інклюзивне професійне (професійно-технічне) навчання – система освітніх послуг для здобуття професії або професійних навичок особами з особливими освітніми потребами, гарантованих державою.

Іноземні студенти – студенти, що не мають громадянства країни, у якій навчаються:

- іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають в Україні, особи, яким надано статус біженця в Україні, та особи, які потребують додаткового або тимчасового захисту;

- іноземці, які прибувають на навчання відповідно до міжнародних договорів України.

Інновативність (лат. innovatio – оновлення, зміна) – емоційно-оцінне ставлення до нововведень, відмінність у сприйнятливості суб'єктів до інновацій, нових ідей, досвіду. Ступенями та показниками інновативності освітнього процесу є: низький ступінь (модифікація – видозміна об'єкта або явища, що характеризується появою у нього нових ознак, властивостей при збереженні сутності), середня ступінь (імітація – копія апробованих інновацій), висока ступінь (інновація – нововведення, яке має високу ступінь новизни). Віднесення інноваційних намірів до відповідного типу за вказаними ознаками дозволяє: обрати найбільш раціональну організаційну структуру, яка підходить для конкретних умов реалізації інноваційного процесу; встановити методи планування, адекватні виду інноваційного процесу; визначити потреби в комунікації та інформації для конкретного виду нововведень; відпрацювати нові методи та методики оцінки ефективності інновацій; конкретизувати функціональні особливості завдань в ході реалізації інновації.

Інноватика педагогічна – галузь знань про створення, оцінювання, освоєння і використання педагогічних новацій, метою яких є формування високоадаптованої до змін творчої особистості, забезпечення адекватності навчально-виховного процесу та його результатів вимогам суспільства. Одним із найголовніших аспектів І. п. є новизна педагогічного засобу як результат творчого процесу. Рівнями новизни є: абсолютно нове (охоплює принципово не відомі раніше новації, які внаслідок їх реалізації стають радикальними нововведеннями (інноваціями), зафіксоване за відсутності аналогів, прототипів конкретному нововведенню), відносна новизна (виявляється як часткова новизна – оновлення одного з елементів системи, коли вона стає новою в якомусь одному відношенні; умовна новизна, що виникає за незвичного поєднання відомих елементів; місцева новизна, особливістю якої є використання новації, що застосовувалася на інших об'єктах, у нових умовах), суб'єктивна новизна (коли об'єкт є новим для даного суб'єкта (суб'єктів) діяльності),

псевдо новизна (підлаштування нововведень під морально та технологічно застарілі форми навчально-виховного процесу, формальна зміна найменувань педагогічних процесів, засобів, кон'юнктурне відтворення історичних форм навчальних закладів, формальне залучення до викладання титулованих науковців, керівників тощо).

Інновації – (від англ. – нововведення) – запровадження нових форм організації праці й управління, що охоплює не тільки окреме підприємство, а й їхню сукупність.

Інноваційна компетентність педагога (лат. competens (competentis) – належний, відповідний) – система мотивів, знань, умінь, навичок, особистісних якостей педагога, що забезпечує ефективність використання нових педагогічних технологій: творча здатність генерувати нові педагогічні ідеї, високий культурно-естетичний рівень, освіченість, інтелектуальна глибина та різнобічність інтересів, толерантність, широта мислення, бажання працювати в команді та ін. До дій щодо розвитку І. к. п. відносять: вивчення

досвіду інших навчальних закладів, талановитих педагогів-новаторів, знайомство з інноваційними освітніми технологіями, творче використання нововведень, порівняльний аналіз результатів педагогічної діяльності, проектування інноваційного змісту освіти, вивчення науково-методичної літератури, обговорення нових науково-методичних розробок, участь у науково-практичних конференціях та семінарах, науково-дослідній роботі, публікація результатів досліджень у наукових виданнях тощо.

Інноваційна освітня діяльність – одна з форм інвестиційної діяльності, що забезпечує розробку, розповсюдження, застосування інновації у системі освіти з метою її вдосконалення або оновлення і характеризується процесами: виявлення інноваційної ініціативи, створення, апробації, розповсюдження, освоєння, збереження та експертизи освітньої інновації

Інноваційний процес – послідовність творчих актів, які в сукупності приводять до появи соціально значущого нововведення

Інноваційно-креативне пізнання – процес вивчення новаторами і інноваторами сутності новацій й шляхів їхнього інноваційного впровадження до практики, що передбачає наявність або формування здібностей до: розробки філософії й методології інноваційної діяльності для конкретного нововведення; пошук нових ідей на альтернативній основі і варіативній сфері їхнього застосування; організація і розширення векторів науково-технічної інформації, соціально-економічних та інших ідей; збереження нових інноваційних ідей та оформлення патентів, прав інтелектуальної власності їхніх творців; проведення наукової та громадської експертизи інновацій, їхньої відповідності духовним, культурним, національним і загальнолюдським цінностям, з метою отримання позитивного ефекту і виключення негативних наслідків для суспільства та його членів, оцінка очікуваних прогресивних змін в суспільстві та економіці – радикальних і поміркованих, якісних і кількісних, глобальних і локальних, системних і приватних.

Інсайт (англ. – осяяння, проникнення в сутність) – раптове розуміння сутності проблемної ситуації, що виражається у можливості побачити зв'язки між її елементами у новому ракурсі.

Інститут – вищий навчальний заклад; окрема науково-дослідницька або проектна організація.

Інституційна акредитація – оцінювання якості освітньої діяльності закладу вищої освіти, що проводиться за його ініціативою Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти у співпраці з експертами різних рівнів.

Інституційний аудит – це комплексна зовнішня перевірка та оцінювання освітніх і управлінських процесів закладу освіти (крім закладів вищої освіти), які забезпечують його ефективну роботу та сталий розвиток.

Інтеграція (від лат. *integrum* – ціле, лат. *integratio* – відновлення): поєднання, взаємопроникнення. Це процес об'єднання будь-яких елементів (частин) в одне ціле. Процес взаємозближення й утворення взаємозв'язків.

Інтегрований урок – урок, на якому

вивчають складні питання, що є предметом розгляду різних навчальних дисциплін, наприклад мови й літератури, мови й історії, літератури та образотворчого мистецтва й музики. Інтегровані маркетингові комунікації – це взаємодія всіх форм комплексу комунікацій, при якому кожна із форм повинна бути інтегрована з іншими інструментами маркетингу і підкріплена ними для досягнення максимальної ефективності.

Інтелект (від лат. intellectus – пізнання, розуміння) – спосіб мислення, раціонального пізнання (на відміну від емоційних здібностей, як от: воля, інтуїція, уява тощо).

Інтелектуальна власність – 1) система відносин, що виникають з приводу привласнення ідеальних об'єктів, виражених в об'єктивованих інтелектуальних продуктах, втілених у науково-технічних, літературних та мистецьких творах; сукупність виключних прав особистого немайнового і майнового характеру на результати творчої інтелектуальної діяльності; санкціоновані

суспільством та державою поведінкові відносини щодо результатів інтелектуальної діяльності у науково-технічній, літературній та мистецькій сферах; 2) основний штатний склад працівників установ, підприємств, професійних і суспільних організацій, усіх галузей економіки.

Інтернатура педагогічна – система заходів, спрямованих на підтримку педагогічного працівника закладу освіти, призначеного на посаду вперше, у провадженні ним педагогічної діяльності та набутті (удосконаленні) його фахової майстерності.

Інтернаціоналізація – у вищій освіті це процес інтеграції освітньої, дослідницької та адміністративної діяльності вищого навчального закладу / закладу вищої освіти чи наукової установи з міжнародною складовою: 1) індивідуальна мобільність (студентів, науковців, викладачів, адміністративного персоналу); 2) створення спільних міжнародних освітніх і дослідницьких програм; 3) формування міжнародних освітніх стандартів з метою забезпечення якості; 4) інституційне

партнерство, створення освітніх і дослідницьких консорціумів, об'єднань.

Інтернет-адикція, або інтернет-залежність – психічний розлад, нав'язливе бажання вийти в інтернет і хвороблива нездатність вчасно відключитися від нього. Це явище може спричинити стан, у якому людина фокусуватиметься на віртуальному, а не реальному світі. Людина в такому стані може ігнорувати потребу в їжі, туалеті, сні, живому спілкуванні, фізичній активності тощо. У міжнародній класифікації психічних розладів – англ. Internet Addiction Disorder (IAD). Айвен Голдберг (Ivan Goldberg) у 1995 році запропонував термін IAD, а пізніше розробив набір діагностичних критеріїв інтернет-залежності

Інтернет-технології маркетингові – комплекс соціальних та управлінських процесів, які спрямовані на якнайповніше задоволення потреб споживачів у мережі інтернет у процесі формування пропозиції та системи обміну товарів і послуг за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Інтерпретація (від лат. interpretation – тлумачення, пояснення) – 1) сукупність значень (смислів), що надаються тим або іншим елементам (висловлюванням, символам, формулам і т.д.), певній теорії – найчастіше це значення використовується в математиці, логіці, теорії пізнанні, методології науки.

Інтуїція – спроможність безпосереднього розуміння істини. Результати інтуїтивного пізнання з часом логічно доводяться і перевіряються практично.

Інформальна освіта (самоосвіта) – освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям. Результати навчання, здобуті шляхом неформальної та/або інформальної освіти, визнаються в системі формальної освіти в порядку, визначеному законодавством.

Інформатизація освіти – процес забезпечення сфери освіти методологією і практикою розробки та оптимального

використання сучасних засобів ІКТ, орієнтованих на реалізацію психолого-педагогічних цілей навчання, виховання. І. о. ініціює такі процеси: удосконалення методології та стратегії відбору змісту, методів та організаційних форм навчання, виховання, що відповідають завданням розвитку особистості учня в сучасних умовах інформаційного суспільства глобальної, масової комунікації; створення методичних систем навчання, орієнтованих на розвиток інтелектуального потенціалу учня, формування вмінь самотійно здобувати знання, здійснювати інформаційно-освітню, експериментально-дослідницьку діяльність, різноманітні види самотійної інформаційної діяльності; удосконалення механізмів управління системою освіти на основі використання автоматизованих банків даних науково-педагогічної інформації, інформаційнометодичних матеріалів, а також комунікаційних мереж; створення і використання комп'ютерних методик контролю, які тестують, діагностують та оцінюють рівень знань учнів.

Інформаційне забезпечення – процес задоволення потреб конкретних користувачів в інформації, заснований на використанні спеціальних методів і засобів її одержання, обробки, нагромадження і видачі. Інформаційний продукт – сукупність уніфікованих інформацій та послуг поданих в стандартизованому вигляді. Інформаційний ринок – це система економічних, організаційних і правових відносин щодо продажу і купівлі інформаційних ресурсів. Інформація – дані, які являються для людини новими.

Інформаційний менеджмент – збір, аналіз і використання відповідної інформації для ефективного управління своїми програмами та іншою діяльністю.

Інформаційно-бібліотечний центр закладу – новий вид бібліотеки з розширеними функціями, з використанням новітніх комп'ютерних технологій, мета якого – забезпечення інформаційних потреб учнів і педагогічних працівників, виховання інформаційної культури, впровадження сучасних носіїв інформації, мультимедійних технологій і розширення освітнього

простору.

Інформаційно-комунікаційні технології дистанційного навчання – технології створення, накопичення, зберігання та доступу до веб-ресурсів (електронних ресурсів) навчальних дисциплін (програм), а також забезпечення організації і супроводу навчального процесу за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення та засобів інформаційно-комунікаційного зв'язку, у тому числі мережі інтернету.

Інформаційно-телекомунікаційна система дистанційного навчання (електронна освітня платформа) – програмно-технічний комплекс, що об'єднує систему електронних освітніх ресурсів, програмне забезпечення для створення, накопичення та доступу до таких ресурсів, а також для організації освітнього процесу в умовах дистанційного навчання (у тому числі ефективної взаємодії учасників освітнього процесу та контролю за навчанням).

Інформаційний менеджмент – збір, аналіз і використання відповідної

інформації для ефективного управління своїми програмами та іншою діяльністю.

Істина – вірне, адекватне відображення предметів і явищ дійсності, відтворення їх так, як вони існують поза межами нашої свідомості. Істина об'єктивна за змістом, але суб'єктивна за формою, як результат діяльності людського мислення. Істина абсолютна – знання, які тотожні своєму предмету і які не спростовуються подальшим розвитком пізнання та практики. Істина відносна – знання, яке в принципі правильно, але не повно відображає дійсність. Істина об'єктивна – знання про дійсність, які не залежать від людини.

Історичний метод – дає змогу дослідити виникнення, формування і розвиток процесів і подій у хронологічній послідовності з метою виявлення внутрішніх і зовнішніх зв'язків, закономірностей і суперечностей.

Й

Ймовірність (лат. *probabilitas*, англ. *probability*) — числова характеристика

можливості того, що випадкова подія відбудеться в умовах, які можуть бути відтворені необмежену кількість разів.

К

Канікули (від лат. *canicula*, букв. — песик) — час перерви в навчальних заняттях. Встановлюються законодавством кожної країни з урахуванням кліматичних особливостей і традицій.

Катарсис — емоційний сплеск, розв'язка внутрішнього конфлікту, стан внутрішнього очищення.

Категоризація — розумовий процес зарахування поодинокого явища, події до певного класу об'єктів.

Категорії вчителів за ставленням до нововведень (за Роджерсом): новатори — вчителі, які завжди першими сприймають все нове, сміливо його впроваджують і поширюють; вчителі, які першими здійснюють практичну (експериментальну) перевірку цінностей інновацій в кожній школі; помірковані, які дотримуються правила «золотої середини» і не сприймають нового до того часу, поки його

не впровадять більшість колег; вчителі, які більше сумніваються, ніж вірять в нове, вони більше орієнтовані на старі технології, ніж на нові, а сприймають нове лише при загальній позитивній громадській думці; останню категорію складають вчителі, в яких дуже сильний зв'язок з традиційним, старим підходом до навчання і виховання, вони консервативні і відкидають все нове.

Категоріальний апарат педагогіки — система понять, в яких відображено предмет педагогіки, її знання про педагогічну дійсність. педагогіка, як і інші науки, широко використовує філософські поняття (вони є її методологічною базою), а також створює розгалужену сітку власних понять, які поділяють на загально-педагогічні й часткові.

Катехізис (від грец. катгі/гіац — повчання, настанова) — церковний посібник, в якому викладено основи християнського віровчення (переважно у формі запитань і відповідей). спочатку к. являв собою усну настанову, що передувала хрещенню осіб, навернених у християнство. переносно — умовна назва популярних

посібників, в яких викладаються основи науки або мистецтва в запитально-відповідній формі, наприклад, музикальний катехізис.

Катехізійна бесіда (катехізація) — метод навчання у середньовічній школі шляхом механічного заучування напам'ять питань і готових на них відповідей. почав застосовуватися в хі ст. к. б. засуджена багатьма прогресивними педагогами.

Каузальна атрибуція (з лат. causa – причина; лат. attributio – приписування) – інтерпретація необхідної суб'єкту інформації шляхом приписування партнеру з взаємодії можливих почуттів, причин і мотивів поведінки.

Кафедра (букв. — сидіння, стілець) — у стародавніх Греції та Римі — місце для виступів риторів, філософів; в християнській церкві — підвищення, з якого проголошуються проповіді; крісло єпископа (архієрея) під час богослужіння, у переносному значенні — єпархія (єпископський округ); в навчальних закладах, лекторіях, актових залах — місце для викладача, доповідача;. у ЗВО —

основна навчально-наукова група, що здійснює навчальну, методичну й науково-дослідну роботу з однієї або кількох пов'язаних між собою наукових спеціальностей, а також підготовку й підвищення кваліфікації кадрів.

Квазіпотреба – штучна, уявна, перекручена потреба, що сформувалася під впливом конкретного соціального середовища (моди, захоплення, штампів поведінки), наприклад: потреби в курінні, алкоголі, наркотиках тощо.

Кваліметрія – (від лат. quails – який за якістю та метрія) – наука про методи кількісної оцінки якості продукції. Її основні завдання: обґрунтування номенклатури показників якості, розробка методів визначення та оптимізації їх, принципів побудови узагальнених показників якості і обґрунтування умов використання їх в задачах стандартизації і управління якістю продукції.

Кваліметрія педагогічна – 1) напрям педагогічних досліджень, основним змістом якого є вимірювання та оцінка педагогічних параметрів та характеристик; 2) напрям

педагогічних досліджень, спрямований на діагностику специфічних професійних якостей учителя (І.Підласий); 3) багатогранна галузь знань про якість освіти, що базується на вченні про кваліметрії людини і освіти в цілому. Її теоретичну основу становлять положення теорії вимірювання, моделювання та математичної статистики, в той час як практичне застосування лежить переважно у сфері контролю та оцінки результатів навчально-пізнавальної діяльності, які були досягнуті учнями на певному етапі відповідно до запланованих цілей; 4) дисципліна, що вивчає методологію і проблематику кількісної оцінки якості педагогічних інновацій та педагогічної діяльності в цілому.

Кваліфікація — здатність виконувати завдання та обов'язки відповідної роботи. К. визначається рівнем освіти й спеціалізацією. Необхідний рівень освіти досягається завдяки реалізації освітніх, освітньо-професійних та освітньо-наукових програм підготовки й має загалом відповідати колу та складності професійних

завдань та обов'язків.

Кваліфікація освітня — визнана закладом освіти чи іншим уповноваженим суб'єктом освітньої діяльності та засвідчена відповідним документом про освіту сукупність установлених стандартом освіти й здобутих особою результатів навчання (компетентностей).

Кваліфікація професійна — визнана кваліфікаційним центром, суб'єктом освітньої діяльності, іншим уповноваженим суб'єктом та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих компетентностей (результатів навчання), що дозволяють виконувати певний вид роботи або здійснювати професійну діяльність.

Квест — ігрова групова форма змагань для команд чи окремих гравців, які мають виконувати заздалегідь підготовлені завдання. Учасники мають «розшифрувати» певне місце на вказаній території (на вулицях міста, шкільному подвір'ї чи в музейній залі), виконати в цьому місці певні дії або отримати підказку (інструкцію, код), щоб виконати наступне завдання.

Кейс-метод – метод активного проблемно-ситуативного аналізу, заснований на навчанні шляхом вирішення конкретних завдань – ситуацій.

Кейс-технологія – це загальна назва технологій навчання, що представляють собою методи аналізу. Суть технології полягає у використанні конкретних випадків (ситуацій, історій, тексти яких називаються кейсом) для спільного аналізу, обговорення або вироблення рішень учнями з певного розділу навчальної дисципліни. З методичної точки зору кейс – це спеціально підготовлений навчальний матеріал, що містить структурований опис ситуацій, що запозичені з реальної практики.

Кейси (ситуаційні вправи) мають чітко визначений характер і мету. Як правило, вони пов'язані з проблемою чи ситуацією, яка існувала чи й зараз існує. При цьому проблема чи ситуація або вже мали якесь попереднє рішення, або їх вирішення є необхідним, а тому потребують аналізу.

Кейс – це моделювання життєвої ситуації і те рішення, що знайде учасник

кейса, може служити як відбиттям рівня компетентності й професіоналізму учасника, так і реальним рішенням проблеми. Як правило, кейси не мають єдиного рішення.

Учасник завжди може придумати свій неповторний варіант рішення. Цінність кейс-технології полягає в тому, що вона одночасно відображає не тільки практичну проблему, а й актуалізує певний комплекс знань, що необхідно засвоїти при вирішенні цієї проблеми, а також вдало поєднує навчальну, аналітичну і виховну діяльність, що безумовно є діяльним і ефективним в реалізації сучасних завдань системи освіти.

До кейс-технологій відносяться: метод ситуаційного аналізу, метод інциденту, метод розбору ділової кореспонденції, ігрове проектування, метод ситуаційно-рольових ігор, метод дискусії.

Келлера план, персоналізована система навчання — система індивідуалізованого навчання, створена американським психологом і педагогом Ф. С. Келлером для вищих навчальних закладів. Основні риси К. п.: орієнтація на

повне засвоєння змісту навчального матеріалу, включаючи вимогу засвоєння попереднього розділу як обов'язкову умову переходу до наступного; індивідуальна праця учнів у властивому їм темпі; використання лекцій лише з метою мотивації і загальної орієнтації учнів; застосування друкованих матеріалів; поточна оцінка засвоєння матеріалу за розділами курсу асистентами викладача. Найбільше поширення К. п. дістав у вищих навчальних закладах США.

Кембридж-план (Cambridge Plan) — система організації навчальної діяльності в школі, яка дістала свою назву від м. Кембридж у штаті Массачусетс (США), де вона розроблялася ряд років і на початку ХХ ст. знайшла найбільш широке застосування. К.-п. полягав у тому, що учні, здатні засвоїти курс елементарної школи прискореним темпом, повинні були дістати можливість закінчити 9-річний курс за 8 і навіть 7 років. З цією метою комплектувалися невеликі групи учнів, рівень знань і темп навчання яких приблизно однаковий. Допускалося

переведення з групи в групу не лише наприкінці, а й у середині навчального року. Окремі учні при цьому могли вивчати різні предмети в різних навчальних групах.

Кібернетика (від грец. мистецтво керування) — наука про керування, зв'язок і переробку інформації. Вперше термін «кібернетика» (на означення мистецтва керманича) ввів давньогрецький філософ Платон. Основним об'єктом дослідження в К. є так звані кібернетичні системи — сукупність взаємно пов'язаних об'єктів-елементів системи, здатних запам'ятовувати й переробляти інформацію, а також обмінюватися нею з іншими елементами і з зовнішнім світом. Такі системи розглядають абстрактно — безвідносно до їхньої реальної природи. Внаслідок цього можливе вивчення систем якісно відмінної природи спільними методами. Зокрема, можливе використання понять і методів К. для моделювання й дослідження деяких сторін педагогічного і психологічного процесів. Багато явищ, пов'язаних з навчанням і вихованням, можуть у принципі розглядатися як процеси сприймання,

перетворення й передачі інформації. Певний інтерес становлять спроби моделювання різних видів навчання на універсальних електронно-обчислювальних машинах (ЕОМ). Особливий інтерес для педагогіки становлять дослідження з моделювання самого педагогічного процесу за схемою «учитель—учень», певних видів інтелектуальної діяльності людини: розв'язування мислительних задач, асоціативної пам'яті, доведення геометричних теорем, гри в шахи тощо. Кібернетичний підхід до педагогічних процесів відкриває також ряд можливостей для їх вдосконалення шляхом створення принципово нових, ефективніших засобів навчання, які автоматизують деякі функції педагога. Кібернетичні навчальні пристрої мають велике майбутнє як засоби педагогічного дослідження. Опрацювання проблем застосування К. в педагогіці перебуває на початковій стадії.

Кількісні дослідження – дослідження, у яких дослідники мають справу з величинами, що характеризують педагогічні явища і об'єкти. Кількісні значення

зазначених величин отримують у процесі вимірювання.

Кінесика – сукупність форм невербального спілкування, які проявляються в рухах людського тіла – погляді, міміці, жестах, поставі, ході.

Класи вирівнювання – класи, укомплектовані на базі однієї чи кількох початкових шкіл мікрорайону з дітей, які на час вступу до школи виявились невідповідними до систематичного навчання у звичайних умовах, а також з невстигаючих з основних предметів учнів першого-другого класів.

Класи вікові (також «вікові групи», «вікові ступені») – притаманний первісному й традиційному суспільству поділ чоловіків та жінок на декілька вікових категорій, кожна з яких мала чітко визначені права й обов'язки.

Переважно уособлювалось чотири вікових класи – діти, молодь (юнаки і юнки), дорослі й літні люди. Дуже важливим був перехід або переведення з першої в другу вікову групу. Задля цього була спеціальна система звичаїв та обрядів

– ініціація.

Класи й заклади освіти віртуальні – нова організаційна форма сучасного навчання, що виникла в 1990-х роках на основі телеосвіти. Системи такого роду обслуговують тисячі студентів у режимі комп’ютерної конференції.

Найбільш перспективною інституційною формою є віртуальний університет.

Поява цієї моделі освіти зумовила те, що навчання здійснюється не тільки на відстані, але й незалежно від будь-якої установи. Віртуальні класи й заклади освіти не мають навчальних корпусів, студентських гуртожитків, адміністративних приміщень. Для розробки й надання курсів віртуальний заклад залучає акредитовані заклади освіти. Курси доставляються за допомогою інтернету з використанням аудіо та графіки. Курси можуть бути залікові, незалікові й навіть з можливістю здобуття наукового ступеня.

Класифікація – групування об’єктів за певними ознаками і встановлення між ними зв’язків.

Класифікація методів – класифікація, що передбачає групування методів навчання залежно від джерел інформації, логіки мислення, рівня самостійності в процесі пізнання.

Класифікація методів виховання – групування методів виховання за певними ознаками і встановлення зв'язків між цими групами. Групи методів виховання виділяються на основі цілісного підходу до діяльності, який включає в себе усвідомлення процесу діяльності, її організацію, стимулювання, контроль і аналіз результатів. Розрізняють: 1. Методи формування свідомості особистості (а) словесна підгрупа - бесіда, лекція, диспут; б) метод прикладу); 2. Методи організації діяльності і формування досвіду суспільної поведінки (педагогічна вимога, суспільна думка, вправа, привчання, доручення, створення виховуючих ситуацій); 3. Методи стимулювання діяльності і поведінки (змагання, заохочення, покарання); 4. Методи контролю, самоконтролю і самооцінки діяльності і поведінки (педагогічне спостереження, бесіда,

опитування, аналіз результатів суспільно-корисної праці, виконання доручень, створення виховуючих ситуацій тощо).

Класифікація методів навчання – групування методів навчання за певними ознаками і встановлення між ними зв'язків. Найпоширенішими є наступні підходи до класифікації методів навчання: а) за джерелами передачі і характером сприйняття навчальної інформації: словесні, наочні, практичні (С.П. Петровський, Є.Я. Голант); б) за характером пізнавальної діяльності учнів по засвоєнню змісту освіти: пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемні, частково-пошукові, дослідницькі (М.М. Скаткін, І.Я. Лернер); в) залежно від основних дидактичних цілей і завдань, які вирішуються на конкретному етапі навчання: методи оволодіння новими знаннями, формування вмінь і навичок, застосування одержаних знань, творчої діяльності, закріплення, перевірки і оцінювання знань, умінь, навичок (М.О. Данилов, Б.П. Єсіпов). При цілісному підході до діяльності у процесі навчання виділяють три великі групи методів: а)

організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності; б) стимулювання і мотивації навчально- 38 пізнавальної діяльності; в) контролю і самоконтролю навчально-пізнавальної діяльності (Ю.К. Бабанський).

Класифікація педагогічних інновацій. Класифікація інновацій необхідна для з'ясування всебічної характеристики нововведення, пізнання, осмислення спільного і відмінного з іншими нововведеннями. Виокремити види педагогічних інновацій досить складно, тому що сфери освіти настільки тісно взаємопов'язані, взаємозумовлені та взаємозалежні, що новації в одній із них зумовлюють новації в будь-якій іншій.

Класифікація педагогічних інновацій ще більше утруднюється з огляду на складність, комплексність і динамічність процесу навчання та виховання.

Традиційно інновації в освіті поділяють на такі групи:

1. Залежно від сфери застосування: інновації у змісті освіти (оновлення змісту навчальних програм, підручників,

посібників тощо); інновації в технології навчання та виховання (оновлення методик викладання та взаємодії у виховному процесі); інновації в організації педагогічного процесу (оновлення форм і засобів здійснення освітнього процесу); інновації в управлінні освітою (оновлення структури, організації і керівництва освітніми закладами); інновації в освітній екології (архітектурне планування освітніх закладів, використання будівельних матеріалів, інтер'єр приміщень та ін.).

2. Залежно від масштабу перетворень: часткові (локальні, одиничні) нововведення, не пов'язані між собою; модульні нововведення (комплекс пов'язаних між собою часткових нововведень, що належать, наприклад, до однієї групи предметів, однієї вікової групи дітей тощо); системні нововведення (охоплюють весь заклад освіти). Вони передбачають перебудову всього закладу під певну ідею, концепцію або створення нового освітнього закладу на базі попереднього. Для їх освоєння необхідне розроблення програми розвитку навчально-виховного закладу.

3. Залежно від інноваційного потенціалу: модифікаційні нововведення (пов'язані з удосконаленням, раціоналізацією, видозміною, модернізацією того, що має аналог або прототип). Це може бути програма, методика, окрема розробка тощо. Модернізація може бути спрямована як на технологічний, так і на особистісний аспекти засобу, що оновлюється. Можна видозмінити відому методику чи застосувати її до нового предмета, а можна, виявивши свої особистісні якості, інакше її реалізувати, збагатити і цим суттєво підвищити її ефективність (наприклад, опорні конспекти українського педагога-новатора В. Шаталова); комбінаторні нововведення (передбачають нове конструктивне поєднання елементів раніше відомих методик, які в такому варіанті ще не використовувались).

Вони є не будь-яким поєднанням, а саме конструктивним, тобто таким, за якого з'являються нові системні властивості і які породжують новий ефект.

4. Залежно від позиції щодо свого

попередника: заміщуючі нововведення (їх запроваджують замість конкретного застарілого засобу). До них належать театральні, художні студії, спортивні секції, школи балету і танців тощо; скасовуючі нововведення (суть їх полягає у припиненні діяльності певних органів, об'єднання, у скасуванні форми роботи, програми без заміни їх іншими, якщо вони неперспективні з огляду на потреби розвитку навчального закладу або гальмують його); відкриваючі нововведення (передбачають освоєння нової програми, нового виду освітніх послуг, нової технології тощо). Наприклад, комп'ютеризація освітнього процесу, перехід до нових інформаційних технологій; ретро введення (освоєння в закладі освіти нового, яке існувало в педагогічній практиці раніше). Як правило, воно тривалий час не використовувалося, колись було відмінено помилково чи втратило свою актуальність у тодішніх умовах. Такими ретровведеннями можна вважати вивчення у сучасних школах історії різних релігій, запровадження курсів логіки, психології, риторики, давніх мов

тощо.

5. Залежно від місця появи: нововведення в науці (оновлення педагогічної теорії); нововведення в практиці (оновлення педагогічної практики).

6. Залежно від часу появи: історичні нововведення (відродження історико-педагогічної спадщини в нових умовах); сучасні нововведення (інновації сьогодення).

7. Залежно від рівня очікування, прогнозування і планування:

очікувані (планові) нововведення; неочікувані (незаплановані) нововведення.

8. Залежно від галузі педагогічного знання: виховні нововведення (у галузі виховання); дидактичні нововведення (у галузі навчання); історико-педагогічні нововведення (у галузі історії педагогіки) тощо.

Типології педагогічних нововведень вибудовані на основі різноманітних підходів. Тому одне й те саме нововведення може з'явитися в різних типологічних групах (у двох і більше) залежно від того,

яка його ознака буде в конкретному випадку взята до уваги.

Кластерний аналіз — математична процедура багатомірного аналізу, яка дає можливість на основі багатьох показників, що характеризують ряд об'єктів (наприклад, піддослідних), групувати їх у класи (кластери) таким чином, аби об'єкти, які входять до одного класу, були більш однорідними, схожими в порівнянні з об'єктами, що входять до інших класів. Застосовується в психолого-педагогічних дослідженнях.

Клімат соціально-психологічний клімат — це не статичне, а досить динамічне утворення. На різних етапах розвитку трудового колективу спостерігається динаміка модальності емоційності відносин. На першому етапі становлення колективу емоційний фактор відіграє головну роль (йде інтенсивний процес психологічної орієнтації, встановлення зв'язків і позитивних взаємин). На етапі ж утворення колективу все більшого значення набувають когнітивні (пізнавальні) процеси, і кожна особистість виступає не тільки як об'єкт

емоційного спілкування, але і як носій певних особистісних якостей, соціальних норм і установок. Саме на цьому етапі відбувається формування спільних поглядів, ціннісних орієнтирів, норм і символів. Іншою стороною, що характеризує динаміку соціально-психологічного клімату колективу, є так звані «кліматичні збурення». До «кліматичних збурень» відносять природні коливання емоційного стану в колективі, періодично виникаючі підйоми і спади настрою у більшості його членів, що можуть відбуватися як протягом одного дня, так і протягом більш тривалого періоду. Вони пов'язані зі зміною умов взаємодії всередині групи або зміною навколишнього середовища. Термін «кліматичні збурення» несе в собі як негативне, так і позитивне забарвлення, оскільки ці збурення можуть заважати, а можуть і сприяти життєдіяльності колективу.

Клуби студентські — громадські об'єднання, які організовують культурне дозвілля студентів одного чи кількох вузів, сприяють розширенню їхнього кругозору,

розвиткові творчих здібностей як за обраною спеціальністю, так і в різних видах мистецтва, спорту тощо. Очолює К. с. звичайно його правління (або рада), яке обирається загальними зборами членів клубу. К. с. об'єднує, як правило, кілька гуртків, секцій чи колективів — спортивні, туристські, музичні тощо.

Кмітливість — здатність інтелекту до оперативного й адекватного аналізу пізнавальної, трудової чи життєвої ситуації і видання правдивої інформації про неї. К. є насамперед рисою пізнавальної діяльності. К. може конкретно реалізуватися, наприклад, у маневрованому мисленні. Мозкова атака в процесі наукового пошуку також значною мірою спирається на К. ученого, дослідника.

Коворкінг (з англ. co-working — спільно працювати) — 1) гнучка організація робочого простору для формування спільноти здобувачів освіти, їхньої внутрішньої культури; можливість спілкуватись, обмінюватись ідеями, співпрацювати та допомагати одне одному; 2) у вузькому значенні — колективний офіс.

Когнітивна модель – модель здібностей і характеристик учня, що дозволяє персональному тьютору впливати на нього як на елемент системи для досягнення цілей навчання. Інструментом для побудови когнітивної моделі користувача є діагностика індивідуальних особливостей пізнавальних процесів користувача.

Когнітивна сфера особистості (з лат. *cognitio* – знання, пізнання) – пізнання і перетворення людиною навколишнього світу.

Когнітивний розвиток (з англ. *cognitive development*) – розвиток усіх видів розумових процесів, таких як сприйняття, пам'ять, формування понять, вирішення завдань, уява та логіка.

Коефіцієнт випуску (*Graduation rate*): Відсоток кількості випускників певного рівня (циклу) вищої освіти від чисельності населення, яке має вік, відповідний типовому віку цих випускників.

Коефіцієнт вступу (*Entry rate*): Відсоток кількості осіб, уперше прийнятих на певний рівень (цикл) вищої освіти, від

чисельності населення, яке має вік, відповідний типовому віку вступників.

Коефіцієнт інтелекту (IQ) – кількісний показник рівня розумового розвитку. КІ є відношенням розумового віку (РВ) до паспортного, хронологічного віку (ХВ) згідно з формулою $IQ = PV : XV \times 100 \%$. Розумовий вік вираховується на основі результатів виконання психологічних тестів. Для кожного хронологічного віку є показник вирішення тестових завдань; нормальному розумовому розвитку відповідає $IQ = 100 \%$ (відхилення на 10% не вважається відхиленням від норми). Значне перевищення цього показника вважається свідченням обдарованості. Для розумового відставання характерний рівень IQ нижчий за 75% . Утім, IQ не є незмінним з віком показником розумових здібностей, як це вважалось раніше. Він є лише показником наявного розумового розвитку на момент обстеження і не дає достатніх підстав для прогнозу. Точний діагноз і прогноз можливі тільки на основі більш широкого та глибокого комплексного обстеження особистості.

Колектив – організована група людей, які об'єднані загальними цілями, професійними і соціальними інтересами, ціннісними орієнтаціями, сумісною діяльністю і спілкуванням, взаємною відповідальністю; організована форма об'єднання людей на основі цілеспрямованої діяльності; група об'єднаних спільними цілями людей, яка досягла у процесі соціально цінної спільної діяльності високого рівня розвитку; об'єднання людей, в основі якого лежать: суспільно цінна мета, спільна діяльність, спрямована на досягнення мети, відносини взаємної відповідальності між його членами. За певними критеріями розрізняють наступні типи колективів: за змістом діяльності (навчальні, трудові, наукові, суспільно-політичні, художньо-творчі, клубні, спортивні); за загальною функцією (виробничі, виховні); за ступенем складності структури і рівнем розвитку міжособистісних стосунків (первинні, вторинні); за юридичним статусом (формальні, неформальні); за терміном функціонування (постійні, тимчасові,

ситуативні).

Колективний договір – угода, яка укладається між власником або вповноваженим органом (особою) та одним або кількома профспілковими чи іншими вповноваженими на представництво трудовим колективом органами, а в разі відсутності таких органів – представниками трудящих, обраними та вповноваженими трудовим колективом.

Колективна думка – сукупні оцінювання, бажання, вимоги, у яких виражається відношення членів колективу до визначених (тих, що торкаються їхніх інтересів та потреб) питань, явищ, подій, фактів.

Колективна творча діяльність (КТД = «комунарська ідея») – сукупність засобів, методів, технологій, що забезпечують створення розвивальної, гуманістичної, самоуправлінської спільноти дітей і дорослих.

Колективна творча справа – суспільно важлива виховна справа, участь дітей у якій забезпечує підвищення рівня їхньої вихованості. Колективний настрій –

спільне переживання, тривалий емоційний стан, що впливає на прояв особистості, якість загальної індивідуальної роботи.

Колоквіум – одна з форм навчання – бесіда викладача зі студентами з метою оцінки та підвищення рівня знань.

Команда – особливий вид формально-неформального об'єднання працюючих разом людей: формального: коли це представники однієї установи, що приймають її правила, нормативи, місію й інші умови спільної життєдіяльності, разом з оформленням заяви на роботу; неформального: коли в команду входять добровільно ті, хто усвідомлено і вільно приймає загальні цінності, владу лідера, правила співробітництва та комунікації.

Комбінована система навчання (за М.П. Гузиком) – це альтернативна педагогічна система, яка дає можливість здійснювати навчання, розвиток і виховання учнів на основі глибокої диференціації, індивідуалізації та персоналізації. Це ідея відповідності змісту і технології навчання структурі інтелектуальної діяльності, яка була обґрунтована американським вченим

Д. Гілфордом. Передбачає виконання диференційованих програм, які обирають самі учні. Програма С – передбачає репродуктивний рівень засвоєння знань, розв’язання стандартних завдань, відтворення навчальної інформації. Програма В - частково-творчий рівень оволодіння знаннями та перенесення їх у нові ситуації. Програма А – творчий рівень знань та їх перенесення у нові нестандартні ситуації. Характерною особливістю є те, що навчальний матеріал у всіх програмах розглядається однаковий, проте у різних ситуаціях, тому учень може поступово перейти від роботи за програмою С до програми А. Компенсація (від латинського – *compensatio* – відновлення придатності, здатності) – заміна або перебудова порушених або недорозвинених функцій організму.

Комбінаторні (лат. *combinatio* –єдную, поєдную) **нововведення** – нововведення, що передбачають нове конструктивне поєднання елементів відомих методик.

Компаративізм – порівняльний, порівняльно-історичний методи, які

застосовуються під час вивчення споріднених предметів і явищ.

Комп'ютеризація освіти – це упорядкована сукупність взаємопов'язаних організаційно-правових, соціально-економічних, навчально-методичних, науково-технічних, виробничих та управлінських процесів, спрямованих на формування в системі освіти комп'ютерно-технологічної платформи процесу інформатизації освіти.

Комп'ютерні відеоконференції – відео конференції із застосуванням персонального комп'ютера, що має швидке Інтернет-з'єднання, мікрофон і цифрову відеокамеру.

Комп'ютерні технології – сукупність прийомів і методів передачі інформації студенту, контроль сприйняття, переробки та використання отриманих знань у реальному житті за допомогою комп'ютерів.

Компетентний (лат. *competens* – відповідний; здатний) – такий, що володіє компетенцією; знаючий, обізнаний у визначеній галузі.

Компетентність у педагогічному спілкуванні – інтегральна якість особистості, що проявляється у використанні узагальнених умінь педагогічного спілкування, які відображають методологічну та технологічну сторони означеного процесу. Складниками такої компетентності є узагальнені вміння педагогічного спілкування – вміння сприймати та оцінювати один одного в процесі педагогічної комунікації; уміння обмінюватися інформацією між суб'єктами педагогічного спілкування; уміння взаємодіяти в спільній діяльності; уміння взаємооцінювати соціально-педагогічні відносини у спільній діяльності; уміння усвідомлювати позитивне і негативне, справедливе та несправедливе в педагогічній роботі; уміння виховувати особистісну гідність; уміння усвідомлювати естетичне в процесі педагогічної взаємодії; вміння створювати прекрасне у спільній діяльності.

Компетентнісний підхід – є втіленням інноваційного процесу в освіту; це не лише

засіб оновлення змісту освіти, але і як механізм приведення його у відповідність з вимогами сучасності; дозволяє перемістити акценти з процесу накопичення знань, умінь і навичок у площину формування й розвитку в особистості здатності практично діяти і творчо застосовувати набуті знання та досвіт у різних життєвих ситуаціях; забезпечує спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості, якими мають оволодіти як учні, так і студенти під час навчання.

Компетентність – 1) це рівні професійної педагогічної майстерності, які є інтегральним багаторівневим особистісним новоутворенням, що характеризує ступінь підготовленості до діяльності;

2) екзистанціональна властивість людини, що є продуктом власної життєтворчої активності людини, ініційованої процесом освіти. Компетентність як властивість індивіда існує в різних формах – як високий рівень умілості, як спосіб особистісної

самореалізації (звичка, спосіб життєздатності, захоплення); як деякий підсумок саморозвитку індивіда, форма вияву здібностей тощо;

3) інтегральне утворення, куди входить система теоретичних знань, практичних умінь, соціально значущих і професійно важливих якостей, набутого досвіду, взаємозв'язок яких забезпечує результативність професійної діяльності вчителя, тобто володіння людиною відповідною компетенцією, що включає її особистісне відношення до неї й до предмету діяльності;

4) сукупність особистісних якостей студента (ціннісно-змістових орієнтацій, знань, умінь, навичок, задатків), зумовлених досвідом його діяльності у визначеній соціально й особистісно значущій сфері; оволодіння студентом відповідною компетенцією (компетенціями), яке включає його особистісне ставлення до неї як до предмету діяльності. Види компетентностей: Професійна компетентність педагога – єдність професійних знань, умінь та психологічних

якостей, які забезпечують високий рівень їхньої професійної діяльності, а до основних її складових включає спеціальну, особистісну, індивідуальну та екстремальну професійні компетентності.

Компетентність загальна – 1) знання, досвід у тій або іншій галузі; 2) інтегральний прояв професіоналізму, у якому об'єднуються елементи професійної та загальної культури, досвіду, стаж педагогічної діяльності й педагогічної творчості; 3) інтегрована характеристика якості особистості, результативний блок, сформований через досвід, знання, уміння, ставлення, поведінкові реакції. К. будується на комбінації взаємовідповідних пізнавальних відношень і практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань та вмінь, усього того, що можна мобілізувати для активної дії.

Компетентність гендерна – соціально-психологічна характеристика людини, що дозволяє їй бути ефективною в системі міжстатевої взаємодії. Гендерна компетентність особистості включає: 1) знання про наявні ситуації гендерної

нерівності, чинники й умови, що їх викликають; 2) уміння помічати й адекватно оцінювати ситуації гендерної нерівності в різних сферах життєдіяльності; 3) здатність не проявляти у своїй поведінці гендерно-дискримінаційних практик; 4) здатність вирішувати свої гендерні проблеми та конфлікти, якщо вони виникають.

Компетентність громадянська – здатність учня активно, відповідально та ефективно реалізовувати права та обов’язки з метою розвитку демократичного суспільства.

Компетентність загальнокультурна – здатність здобувача освіти аналізувати та оцінювати досягнення національної та світової культури, орієнтуватися в культурному та духовному контексті сучасного суспільства, застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності.

Компетентність здоров’язбережувальна – здатність учня застосовувати в умовах конкретної ситуації сукупність здоров’язбережувальних компетенцій, дбайливо ставитись до

власного здоров'я та здоров'я інших людей.

Компетентність інформаційно-комунікаційна – здатність людини використовувати інформаційно-комунікаційні технології та відповідні засоби для виконання особистісних і суспільно значущих завдань.

Компетентність ключова – спеціально структурований комплекс характеристик (якостей) особистості, що дає можливість їй ефективно діяти в різних сферах життєдіяльності й належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів.

Компетентність комунікативна – здатність особистості застосовувати в конкретному виді спілкування знання мови, способи взаємодії з людьми, що оточують її та перебувають на відстані, навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями.

Компетентність міжпредметна – здатність учня застосовувати щодо міжпредметного кола проблем знання, уміння, навички, способи діяльності та ставлення, які належать до певного кола

навчальних предметів та освітніх галузей.

Компетентність педагога професійна – особистісні можливості вчителя, які дозволяють йому самотійно й ефективно реалізовувати цілі педагогічного процесу. Для цього потрібно знати педагогічну теорію, уміти застосовувати її в практичній діяльності. Педагогічна компетентність учителя – єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності.

Компетентність предметна (галузева) – набутий учнями в процесі навчання досвід специфічної для певного предмета діяльності, пов'язаної із засвоєнням, розумінням і застосуванням нових знань.

Компетентність предметна мистецька – здатність до розуміння і творчого самовираження у сфері музичного, образотворчого та інших видів мистецтва, що формується під час сприймання творів таких видів мистецтва і їх практичного опанування.

Компетентність проєктно-технологічна – здатність учнів

застосовувати знання, уміння та особистий досвід у предметно-перетворювальній діяльності.

Компетентність соціальна – здатність особистості продуктивно співпрацювати з партнерами в групі та команді, виконувати різні ролі й функції в колективі.

Компетентність професійно-педагогічна – це здатність педагога перетворювати спеціальність, носієм якої він є, у засіб формування особистості з урахуванням обмежень і приписів стосовно освітнього процесу та відповідно до вимог педагогічної норми, у якій він здійснюється; це сукупність умінь педагога як суб'єкта педагогічного впливу особливим чином структурувати наукове і практичне знання з метою кращого вирішення педагогічних завдань.

Компетентність психолого-педагогічна - виокремлює її структурні елементи: дидактичну, методичну, біографічну, діагностичну, прогностичну, професіографічну, спеціально-предметну, психофізіологічну, регламентно-нормативну, управлінську, комунікативну,

акмеологічну та аутопсихологічну компетентності.

Компетенція – 1) добра обізнаність із чим-небудь; 2) коло повноважень якої-небудь організації, установи чи особи; 3) сукупність взаємозалежних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються відповідно до певного кола предметів і процесів, і необхідні для якісної продуктивної діяльності відносно них; 4) задана соціальна вимога (норма) до освітньої підготовки студента, необхідна для його якісної продуктивної діяльності у визначеній сфері.

Компетенція загальна (з лат. *competentia*, від *competere* – відповідаю) – 1) відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальна норма (вимога) до професійної компетентності працівника, необхідна для його якісної продуктивної діяльності. Компетенції встановлюють набір системних характеристик для проєктування ідеальних моделей та вимірників професійної компетентності працівників; визначають, що саме повинні вміти робити працівники відповідно до конкретних посад, і

встановлюють стандарти, яким мають відповідати набуті працівниками професійні компетентності; 2) сукупність завдань, повноважень, функцій, прав та обов'язків державного органу або посадової особи, що визначаються нормативно-правовими державними актами чи локальними актами організації.

Компетенція освітня – сукупність взаємопов'язаних смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності здобувача освіти, необхідних для здійснення особистісної і соціально значущої продуктивної діяльності стосовно об'єктів реальної дійсності. Застосовується трирівнева ієрархія К. о.: ключові, загально предметні й предметні. Перелік ключових К. о. включає: ціннісно-смислові, загальнокультурні, навчально-пізнавальні, інформаційні, комунікативні, соціально-трудова та компетенції особистісного самовдосконалення.

Компіляція (з лат. *compilatio* – крадіжка, грабіж) – неоригінальний, несамотійний твір; праця, побудована на використанні інших творів; поєднання

інших творів.

Компонент навчального плану – перелік навчальних дисциплін, які можуть бути включені до робочого навчального плану за рішенням ради закладу освіти.

Комп'ютеризація навчання – 1) у вузькому сенсі – застосування комп'ютера як засобу навчання; 2) у широкому – багатоцільове використання комп'ютера в освітньому процесі. Основні цілі К. н.: підготувати молоде покоління до життя в інформаційному суспільстві, підвищити ефективність навчання шляхом упровадження комп'ютерних засобів інформації.

Комп'ютерна мережа – це система розподіленої обробки інформації між комп'ютерами за допомогою засобів зв'язку.

Комунікація (з лат. communico – спілкуюсь із кимось) – спектр зв'язків та взаємодій, що передбачають безпосередні чи опосередковані контакти, реалізацію соціальних відносин, регуляцію соціального процесу, ціннісне ставлення до нього, обмін інформацією, співпереживання,

взаєморозуміння, сприймання, відтворення, вплив групи на людину чи однієї людини на іншу.

Комунікація аксіальна (з лат. axis – вісь) – комунікація, що спрямовує сигнали на окремого одержувача інформації (особу, групу).

Комунікабельність – риса особистості, здатність її до спілкування з іншими людьми, товариськість.

Конгруєнтність (психологія) – узгодженість інформації, одночасно переданої людиною вербальним і невербальним способом.

Консалтинг (англ. consulting, to consult – радитися, консультуватися) – система професійних консультацій з різних питань.

Консенсус – підхід, при якому всі члени групи приходять до рішення, яке є прийнятним для всіх, навіть, якщо з ним не згодні деякі члени групи.

Консиліум педагогічний – (від лат. consilium – нарада, засідання) – нарада педагогів і психологів для з'ясування причин різних систематичних відхилень у

поведінці виховання й визначення науково-обґрунтованих заходів його перевиховання.

Конструювання педагогічне (створення конструкта) – деталізація освітнього чи педагогічного проекту, що наближає його до використання в конкретних умовах реальними учасниками педагогічного процесу.

Конструювання технічне - створювання конструкції чогось (машини, споруди, моделі тощо) згідно з проектом, планом або розрахунками. К. в школі є засобом розвитку конструкторсько-технічних здібностей учнів. У процесі К. учні поглиблюють свої теоретичні знання, вчаться застосовувати їх. Вони виконують технічні розрахунки, користуються кресленнями, схемами, довідковою літературою, обирають технологію обробки матеріалів, набувають навичок роботи з вимірювальними приладами та інструментами.

Консультація навчальна (від лат. нарада, розгляд) - порада, пояснення педагога учням і студентам з будь-якого питання. Проводиться у формі співбесіди

індивідуально чи з групами, в позанавчальний час за певним графіком чи в міру потреби — після завершення вивчення розділу програми, у процесі його вивчення і особливо в період підготовки до екзаменів. К. сприяє кращому усвідомленню складних для учнів чи студентів питань, а також поглибленню їхніх знань і розвитку наукових інтересів.

Контактні години (Contact hours): Навчальний час, що проводиться здобувачами вищої освіти в безпосередньому контакті з викладачем (аудиторні години – лекції, семінарські заняття тощо).

Дивись також: аудиторні години.

Контекстне навчання – навчання, у якому за допомоги всієї системи дидактичних засобів моделюється предметний і соціальний зміст майбутньої професійної діяльності фахівця, а засвоєння ним абстрактних знань як знакових систем накладено на основу цієї діяльності.

Контент-аналіз – (від англ. contents – зміст) – метод дослідження, який використовується в педагогіці. Полягає у

виявленні та оцінці специфічних характеристик текстів та ін., носіїв інформації (відеозаписів, теле- і радіопередач, інтерв'ю, відповідей на відкриті питання, дитячих робіт, шкільної документації тощо. К-а дає можливість виявляти в текстах окремі психолого-педагогічні характеристики особистості, колективу тощо.

Контракт – правовий документ, що засвідчує певну домовленість між організацією та працівником про умови спільної виробничої і творчої діяльності.

Контрафактний примірник твору, фонограми, відеограми – примірник твору, фонограми чи відеограми, відтворений, опублікований і (або) розповсюджуваний з порушенням авторського права й (або) суміжних прав, зокрема примірники захищених в Україні творів, фонограм і відеограм, що ввозяться на митну територію України без згоди автора чи іншого суб'єкта авторського права й (або) суміжних прав, зокрема з країн, у яких ці твори, фонограми й відеограми ніколи не охоронялись або перестали охоронятись.

Контркультура – субкультура (див. Субкультура), прихильники якої відкидають норми та цінності домінантної культури й практикують альтернативні стилі життя. К. особливо поширена серед молоді, оскільки вона легше й швидше сприймає нові культурні стандарти.

Контроль – одна з основних функцій системи управління. К. здійснюється на основі спостереження за поведінкою керованої системи з метою забезпечення оптимального її функціонування (вимірювання досягнутих результатів і співвіднесення їх з очікуваними результатами). На основі даних К. здійснюється адаптація системи, тобто ухвалення оптимальних управлінських рішень.

Контроль якості (Quality control): Процес оцінювання якості, який сфокусований на вимірюванні якості вищого навчального закладу / закладу вищої освіти або освітньої програми. Включає певний набір методів, процедур, інструментів, що розроблені та використовуються для визначення

відповідності реальної якості встановленим стандартам. Ключовим елементом контролю якості є система доказів правильності оцінки якості.

Конференція з обміну досвідом – інтерактивний вид заняття, основним змістом якого є обговорення попередньо підготовлених доповідей слухачів з актуальних проблем їхньої професійної діяльності, власного передового досвіду.

Конфлікт (з лат. conflictus – зіткнення) – зіткнення значущих,

конкурентних, несумісних чи протилежних поглядів, потреб, інтересів і дій індивідів та груп.

Конфлікт внутрішній – важкий психічний стан, спричинений амбівалентністю почуттів або тривалою боротьбою мотивів; процес різкого загострення протиріч і боротьби двох та більше сторін у вирішенні проблеми, що є значущою для кожного з учасників. Конфлікт складається з проблеми (протиріччя), конфліктної ситуації, реального інциденту та його учасників.

Конфлікт гендерно-рольовий –

суперечності під час виконання сформованих у жінки і чоловіка гендерних ролей, що виникають унаслідок їхньої невідповідності усталеним соціальним цінностям і нормам.

Конфліктна ситуація – ситуація відкритого протиборства, учасники якої відстоюють свої цілі, інтереси й об'єкти конфлікту, які не співпадають з іншими.

Конфліктологія – теорія вирішення конфліктів міжособистісного характеру в процесі взаємодії суб'єктів освітнього процесу, мистецтво суперечки, ведення переговорів.

Конформізм (з лат. *conformis* – подібний, відповідний) – пасивна, пристосовницька позиція особистості, прийняття групових стандартів поведінки, безапеляційне визнання наявних порядків, норм і правил, безумовне схиляння перед авторитетами; відсутність власних позицій, безпринципне й некритичне слідування будь-якому взірцю, що вирізняється найбільшою силою тиску, бездумне схиляння перед авторитетами.

Конформізм внутрішній – справжня

зміна індивідуальних установок, поведінки внаслідок внутрішнього прийняття позиції групи, оточення, що оцінюється як більш обґрунтована й об'єктивна, ніж власна.

Конформізм зовнішній – демонстративна підлеглість груповому тиску з метою заслужити схвалення або уникнути осуду, жорстких санкцій з боку членів групи; зовнішнє прийняття групової думки за наявності внутрішнього опору.

Конформність – схильність індивіда піддаватися думці групової більшості, реальному чи уявному тиску групи.

Концепт – інноваційна ідея, що містить в собі творчий сенс.

Концепція (з нім. *konzeption*; фр. *conception*; з лат. *conceptio* – система, сукупність, сума) – 1) система поглядів; те чи інше розуміння явищ дійсності (пор.: доктрина, теорія); 2) провідна думка якогонебудь твору, наукової праці.

Концепція регіонального розвитку освіти – теоретична розробка, яка описує стратегію, основні напрями, завдання та цілі вдосконалення діяльності освітніх закладів, що входять в освітню систему регіону, і

дозволяють отримати намічені результати. К. р. р. о. розвиває основні принципи освітньої політики держави, які визначені в основних законах, що регламентують діяльність інституту освіти. К. р. р. о. спрямована на довгострокову перспективу й визначає пріоритети та заходи реалізації генеральної, стратегічної лінії на майбутнє десятиліття.

Концепція національно-патріотичного виховання – державний документ, у якому визначена мета, завдання і напрями національно-патріотичного виховання дітей і молоді в Україні на певний період.

Концепція педагогічна – 1) складна, цілеспрямована, динамічна система фундаментальних знань про педагогічний феномен, що повно і всебічно розкриває його сутність, зміст, особливості, а також технологію оперування з ним в умовах сучасної освіти. Композиційний виклад педагогічної концепції як системи наукових знань і як форми подання результатів досліджень має містити наступні розділи: 1) загальні положення; 2) понятійно-

категоріальний апарат; 3) теоретико-методологічні основи; 4) ядро; 5) змістовно-смісловне наповнення; 6) педагогічні умови ефективного функціонування і розвитку досліджуваного феномена; 7) верифікація.

Кооперативне навчання (від англ. cooperative learning) – це навчання здобувачів освіти у невеликих групах, що базується на трьох основних принципах: заохочування – отримання всією групою однієї на всіх бальної оцінки, якогось сертифікату, відзнаки, похвали або іншого виду оцінки їх спільної діяльності; індивідуалізації – виконання кожним учнем своєї частки загальної справи і персональна відповідальність кожного учня за всіх і невдачі групи; рівних можливостей – принесення кожним учнем групи балів до загальної скарбнички команди, зроблених шляхом покращення власних попередніх результатів (оскільки саме цей показник, а не успіх порівняно з іншими учнями, є вирішальним у нарахуванні балів).

Координатор – спеціаліст, який здійснює спільне керівництво навчальним процесом, координує навчальні плани,

графіки проведення занять, здійснює зв'язок поточних організаційних питань.

Копія електронного документа електронна – візуальне подання електронного документа в електронній формі без кваліфікованих електронних підписів, якими його було завізовано та/або підписано, відповідність та правовий статус якої засвідчено кваліфікованою електронною печаткою.

Копія оригіналу електронного документа паперова – візуальне подання електронного документа в паперовій формі.

Копія оригіналу паперового документа електронна (фотокопія) – візуальне подання паперового документа в електронній формі, отримане шляхом сканування (фотографування) паперового документа, відповідність оригіналу та правовий статус якого засвідчено кваліфікованою електронною печаткою установи.

Коректність – здатність триматись у межах загальноприйнятих правил у будь-якій, навіть конфліктній, ситуації; уміння зберігати власну гідність і гідність

партнерів зі спілкування.

Корекція – система спеціальних заходів, спрямованих на допомогу чи послаблення недоліків розвитку, властивих аномальним дітям, які сприяють не тільки виправленню окремих порушень, але й формуванню особистості загалом.

Кореляція (з англ. correlation) – 1) співвідношення, відповідність, взаємозв'язок предметів або понять; 2) залежність між явищами або величинами (параметрами), що не має чіткого функціонального характеру.

Корпоративний тренінг – спеціально-розроблена і адаптована програма навчання, що здійснюється із співробітниками шляхом використання методик комплексного занурення з урахуванням специфіки діяльності й обліку соціально-психологічних особливостей колективу.

Коуч – фахівець, який спеціалізується на розвитку вміння досягати поставленої мети.

Коучинг – система принципів та прийомів, що сприяють розвитку потенціалу особистості чи групі людей, що

спільно працюють, а також забезпечують максимальне розкриття та ефективну реалізацію їхнього внутрішнього потенціалу, допомагають у навчанні керування своїми психофізичними резервами. Основне завдання К. – сприяння прийняттю і реалізації людиною усвідомлених та відповідальних рішень із життєво важливих питань її розвитку. К. визначає прагнення до усвідомлення дійсності за рахунок отримання достовірної інформації про неї і ґрунтується насамоповазі, самомотивації, покладанні на свої сили, прийнятті відповідальності за свої дії і життя загалом.

Ключовими завданнями К. є: а) розставлення цільових орієнтирів; б) визначення наявних ресурсів та обмежень; в) складення списку можливих варіантів дій; г) планування і реалізація того, що необхідно для досягнення найкращого результату.

Основним інструментом К. є запитання, подібні тим, які використовував Сократ у своїх діалогах (навідні запитання).

Основу К. складає щира віра в

наявність в усіх людей прихованих здібностей, у самодостатню цінність життя людини й у наявність у кожного індивіда потенціалу для особистісного росту, саморозвитку. Один з авторів цього терміна К. Дж. Уітмор визначав завдання К., як сприяння розвитку внутрішньої мудрості людини. К. поєднує в собі досягнення багатьох наук (психології, психіатрії, медицини тощо) і технологій щодо розвитку людини, увібрав у себе найефективніші методи, що навчають розбиратися в собі, повірити у свої можливості, самостійно вирішувати проблеми, які ставить життя, обрати оптимальний спосіб досягнення поставленої мети, брати на себе відповідальність за власні вчинки та дії.

Коучинг педагогічний – 1) метод безпосереднього навчання співробітників більш досвідченими працівниками у процесі роботи; 2) форма індивідуального наставництва, консультування.

Красзнавство – збір, накопичення і популяризація відомостей про певну територію з різних аспектів: географії, геології, метеорології, рослинного й

тваринного світу, населення, господарства, історії, культури тощо. К. є також суспільним рухом.

Креативність (з лат. creatio – створення, створення) – характерна риса творчої особистості, що виявляється в зміні універсуму культури, здатність здійснювати щось нове: знаходити нове рішення проблеми, новий метод та інструмент, створювати новий художній продукт. Термін увів Дж. Гілфорд для позначення високого інтелектуального рівня людини, яка здатна раціонально й ефективно вирішувати проблеми, що виникають; часто вважає за краще діяти на підставі інтуїції і високо цінувати ірраціональність у собі та в інших.

Креативна особистість – особистість, яка має внутрішні передумови (особистісні утворення, нейрофізіологічні задатки, специфіку когнітивної сфери), що забезпечують її творчу активність.

Креативність особистісна (лат. creatio (creationis) – створення) – стійка властивість індивіда, що обумовлює здатність виявляти соціально значущу творчу активність;

рівень творчої обдарованості, здатності до творчості.

Кредит ЄКТС (Credit ECTS): одиниця вимірювання обсягу навчального навантаження здобувача вищої освіти, яка використовується в Європейській кредитній трансферно-накопичувальній системі (ЄКТС), необхідного для досягнення визначених (очікуваних) результатів навчання. Певна кількість кредитів ЄКТС призначається всім компонентам освітньої програми та програмі в цілому. Обсяг одного кредиту ЄКТС становить 30 годин за Законом України «Про вищу освіту». Навантаження одного навчального року за денною формою навчання становить, як правило, 60 кредитів ЄКТС.

Дивись також: Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система.

Криза вікова – період у житті дитини (зазвичай у три, сім, одинадцять-тринадцять років), коли протягом відносно короткого часу (кілька місяців, рік) виявляються різкі й суттєві психологічні зрушення і зміни особистості, розвиток набуває бурхливого, стрімкого, кризового відтінку. Особливістю

кризових періодів є те, що частина дітей стає в цей час важковиховуваною, вступає в гострі конфлікти з оточенням, зазнає хворобливих, важких переживань тощо. Так, дитина трьох років на якийсь час може стати впертою, вередливою і свавільною. У 7-річному віці на певний проміжок часу в дітей порушується психічна рівновага, спостерігається нестійкість волі, настрою тощо. У тринадцятирічного підлітка знижується працездатність, погіршується успішність у школі. Перебіг кризових періодів залежить від багатьох життєвих обставин, індивідуальних здатностей вихователів, від того, чи своєчасно вони помічають початок різких змін у дитини й наскільки глибоко враховують це у своїх взаєминах з нею.

Кризи вікові – особливі, перехідні періоди розвитку людини, які характеризуються психологічними змінами, що спричиняють появу емоцій тривоги, непевності або, навпаки, агресії, збудженості.

Критерій – (від лат. *critērium* – засіб судження) – мірило для визначення, оцінки

предмета, явища; ознака, взята за основу класифікації.

Критерії вихованості – ознаки, на основі яких можна робити висновок про рівні вихованості людини, оцінити результати виховного впливу. До К.В. можна віднести наступні: а) соціальна спрямованість (суспільна активність, громадський обов’язок, життєві цілі, ідеали, ціннісні орієнтації тощо); б) ставлення до трудової діяльності (відповідальність за доручену ділянку роботи, 42 творчий підхід до справи, ініціативність у роботі, здатність добиватися високих результатів праці, підвищення професійних знань); в) організаторська діяльність (ділові якості, цілеспрямованість, працьовитість, дисциплінованість, організаторські вміння); г) відносини з членами трудового колективу (відносини з колегами, підлеглими, доброзичливість, повага, гуманність у відносинах з людьми).

Критерії оцінювання (Assessment criteria): Стосовно оцінювання виконання вимог освітніх програм – описи того, що і на якому рівні має зробити здобувач вищої

освіти для демонстрації досягнення результатів навчання.

Критерій оптимальності – (лат. *optimus* - найкращий) – показник, за яким здійснюється оцінювання можливих варіантів (альтернатив) розвитку процесу і вибір найкращого з них. У педагогіці цей показник завжди комплексний, оскільки складно диференціювати причини і наслідки педагогічних процесів.

Критерій якості об'єкта – показник, що характеризує властивість (якість) об'єкта, оцінювання якого можливе за одним із способів вимірювання або за експертним методом.

Критерії впровадження інновацій в освітній (навчально-виховний) процес: доцільність – сприяння вирішенню педагогічних завдань підвищення ефективності навчання; відповідність наявним умовам для впровадження; навчальна і виховна ефективність – можливість використання інновацій для організації цілеспрямованого навчально-виховного процесу; відповідність можливостям педагога; його досвіду,

педагогічним здібностям, рівню наполегливості, особистісним якостям; доступність – відповідність використання інновацій навчальним можливостям учнів: інтелектуальним, віковим, психологічним, рівню підготовленості; творчість – можливість творчого використання інновацій для активізації пізнавальної діяльності учнів за допомогою реалізації проблемно-пошукових методів, дослідницької діяльності, інших інноваційних методів навчання; техніко-економічні та дидактичні можливості – можливість створення матеріально-технічного та дидактичного забезпечення, пов'язаного із впровадженням інновацій.

Критерії ефективності інноваційної діяльності викладача: творче сприйняття педагогічних інновацій; творча активність; методологічна й технологічна готовність до введення інновацій; педагогічне інноваційне мислення; культура спілкування.

Кросенс (від англ. cross – перехрестя, sens – смисл) – візуальний асоціативний ланцюжок, який складається з дев'яти зображень, кожен з яких пов'язаний з

попереднім і наступним асоціативними зв'язками, що в результаті розкриває поняття, явище або факт.

Куратор - той, хто допомагає, настановляє і спрямовує студента, допомагає щось з'ясувати, радить, куди студентові звернутися з тих чи інших питань. Куратор – це та людина, яка підкаже, куди звернутися з конкретною проблемою. Особливо це важливо на першому курсі, коли виникає безліч питань. Куратор знає свою групу, цікавиться житлово-побутовими умовами студента, має контакти з батьками, і за потреби, спілкується з ними, коли виникають якісь проблеми.

Курс (Course): - у світовій практиці частина освітньої програми, яка зазвичай є автономною і оцінюється окремо та характеризується конкретним набором результатів навчання і відповідними критеріями оцінювання. Освітня програма, як правило, складається з певної кількості курсів. За навчальним навантаженням здобувача вищої освіти курс характеризується певною (рекомендовано

уніфікованою або кратною) кількістю кредитів ЄКТС. Курс – синонім до вітчизняного терміну «навчальна дисципліна / модуль» в освітній програмі. У певних випадках курс означає освітню програму в цілому.

Ксенофобія – патологічний страх перед усім незнайомим.

Культура вчителя методологічна – особлива форма діяльності педагогічної свідомості. Пережита, осмислена, обрана, побудована самим педагогом методологія особистісного професійного саморозвитку.

Культура гендерна – сукупність статево-рольових цінностей, відповідних потреб, інтересів і форм діяльності в певному суспільстві, які зумовлені суспільним устроєм та пов'язаними з ними інституціями.

Культура добросусідства – інтегрований курс громадянського та полікультурного виховання, що базується на вивченні спільного й відмінного в різних культурах і спрямований на відвернення міжнаціональних конфліктів, руйнування негативних етнічних стереотипів, зниження

агресивності в суспільстві, формування толерантних відносин між представниками різних культурних, релігійних, національних груп; передбачає формування у здобувачів освіти пріоритету загальнолюдських цінностей.

Культура інноваційна – історично сформована стійка система норм, правил і способів здійснення нововведень у різних сферах життя суспільства, характерна для цієї соціокультурної спільності; історично адаптована в конкретному соціумі структура моделей та алгоритмів інноваційних процесів. К. і. відіграє роль соціокультурного механізму регуляції інноваційної поведінки соціальних суб'єктів, виконуючи трансляційну (передача з минулого в сьогодення і з сьогодення в майбутнє усталених типів інноваційної поведінки), селекційну (відбір новостворених або запозичених інноваційних поведінкових моделей, які найкраще відповідають потребам суспільства на певному етапі його розвитку), інноваційну (розкриття креативних можливостей соціокультурного

механізму, вироблення нових типів інноваційної поведінки на основі зразків інноваційної діяльності) функції.

Культура особистості інформаційна – один зі складників загальної культури людини; сукупність інформаційного світогляду й системи знань та вмінь, що забезпечують цілеспрямовану самостійну діяльність щодо оптимального задоволення індивідуальних інформаційних потреб з використанням як традиційних, так і нових інформаційних технологій. К. о. і. є найважливішим чинником успішної професійної та непрофесійної діяльності, а також соціальної захищеності особистості в інформаційному суспільстві.

Культурологія гендерна – галузь культурології, яка розкриває теоретико-методологічні основи та здійснює історико-порівняльний аналіз гендерних відносин, ролі, місця і взаємодії статей у культурі.

Культурне середовище освітньої установи – простір культурного розвитку дітей у дитячій спільності, що містить: відносини – цінності – символи – речі – предмети.

Культуровідповідність – принцип педагогіки, за яким процес виховання й соціалізації дитини повинен будуватися на основі духовної та матеріальної культури даного суспільства і народу.

Культурологічний підхід до освіти – сукупність методичних прийомів, що забезпечують аналіз будь-якої сфери соціального і психологічного життя, у тому числі сфери освіти й педагогіки, через призму системоутворюючих понять: культура, культурні зразки, норми та цінності, уклад і спосіб життя, культурна діяльність та інтереси тощо.

Культурологія освіти – сфера знань, що пояснює і дає розуміння якісних і ціннісних характеристик сфери освіти; це система ідей, уявлень, понять, приватних методик, що сприяють культурному розвитку й саморозвитку дитини.

Курикулум – документи концептуального характеру, які визначають результати навчання і стандарти змісту загальної освіти, навчальні предмети, передбачені для кожного етапу загальної освіти, тижневу норму годин, що

відводяться на проведення класних і позакласних занять, правила організації освітнього процесу, основні принципи оцінювання та моніторингу результатів навчання і структуру навчальних програм з окремих предметів.

Курс навчальний електронний – це комплекс навчально-методичних матеріалів та освітніх послуг, створених для організації індивідуального й групового навчання з використанням дистанційних технологій.

Курси онлайн – комплекс програмно-технічних засобів, методик та організаційних заходів, які дозволяють забезпечити доставку освітньої інформації учням за допомогою мережі, а також перевірку знань, здобутих у межах курсу навчання.

Курсові проекти (роботи) – виконуються з метою закріплення, поглиблення та узагальнення знань, одержаних під час навчання та їхнього застосування для комплексного вирішення конкретного фахового завдання.

Тематика курсових проектів (робіт)

має тісно пов'язуватися з потребами конкретного фаху. Захист курсового проекту (роботи) проводиться перед комісією у складі двох-трьох викладачів кафедри (предметної або циклової комісії) за участю керівника курсового проекту (роботи).

Л

Лабільність – здатність до швидких змін. Л. характеризується здатністю м'язових і особливо нервових тканин відповідати на подразнення максимальною частотою імпульсів. Л. психічних станів означає їхню швидку зміну.

Лабільність афективна (з лат. *labilis* – ковзкий, несталий) – нестійкість настрою з вираженими проявами емоцій, які часто змінюються.

Лабораторія дистанційного навчання віртуальна – лабораторія віддаленого доступу, у якій реальне навчально-дослідницьке обладнання замінено засобами математичного моделювання.

Лабораторні заняття з харчових

технологій - форма навчального заняття, при якому особа, що навчається, зокрема учень, слухач, студент, здобувач освіти тощо, під керівництвом викладача, особисто проводить натурні або імітаційні експерименти, чи досліди з метою практичного підтвердження окремих теоретичних положень з харчових технологій; набуває практичних навичок роботи з лабораторним устаткуванням, обладнанням, обчислювальною технікою, вимірювальною апаратурою, методикою експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі.

Лабораторні заняття проводиться у навчальних лабораторіях з використанням пристосованого до умов навчального процесу устаткування, (лабораторні макети, установки тощо). В окремих випадках лабораторні заняття можуть проводитися в умовах реального професійного середовища.

Лабораторне заняття проводиться з студентами, кількість яких не перевищує половини академічної групи. Перелік тем лабораторних занять визначається робочою

навчальною програмою дисципліни. Заміна лабораторних занять іншими видами навчальних занять, як правило, не дозволяється.

Лабораторне заняття включає проведення поточного контролю підготовленості студентів до виконання конкретної лабораторної роботи, виконання завдань теми заняття оформлення індивідуального звіту з виконаної роботи та його захист перед викладачем. Виконання лабораторної роботи оцінюється викладачем. Підсумкова оцінка виставляється в журналі обліку виконання лабораторних робіт. Підсумкові оцінки, отримані студентом за виконання лабораторних робіт, враховуються при виставленні семестрової підсумкової оцінки з даної навчальної дисципліни.

Латентний період – прихований період (час) якогось процесу; час, що проходить від моменту сприйняття подразника до його прояву в реальності.

Лідер (з англ. leader – той, хто веде, перший) – член групи з найвищим соціальним статусом, згідно з яким інші

члени групи визнають за ним право ухвалювати рішення в значущих ситуаціях. Л. може бути: формальним – офіційно призначеним, юридично узаконеним; неформальним – реально прийнятим колективом / соціумом.

Лідерство – 1) здатність чинити вплив як на окрему особистість, так і на групу, спрямовуючи зусилля на досягнення цілей організації; 2) природний соціально-психологічний процес у групі, побудований на впливі особистого авторитету людини на поведінку членів групи.

Лідерство особисте – у правління, що здійснюється шляхом впливу на поведінку людей (послідовників) на основі взаємної поваги та довіри задля реалізації суспільно значущих цілей (цінностей) та потребує наявності в управлінця-лідера відповідних лідерських компетентностей (якостей). Лідерство є одночасно положенням (статичний аспект) і процесом впливу (динамічний / процесний аспект), в основі яких – прояв лідерських якостей особистості. Наявність статичного аспекту продукує процесний аспект.

Відповідно до основних видів діяльності (індивідуальна та групова) виокремлюють два види лідерства – індивідуальне та організаційне: індивідуальне лідерство – суб'єктом прояву лідерства виступає окрема особистість, може здійснюватися як безпосередньо стосовно себе (саморозвиток особистості), так і відносно інших осіб; інституційне (або організаційне) лідерство – суб'єктом прояву лідерства виступає організація, може здійснюватися як безпосередньо стосовно себе (саморозвиток організації), так і стосовно інших організацій.

Лісабонська конвенція з визнання (Lisbon Recognition Convention): Міжнародна конвенція Ради Європи, що розроблена спільно з ЮНЕСКО, прийнята в 1997 р. у Лісабоні, запроваджується з 1999 р. і стосується визнання академічних ступенів та кваліфікацій вищої освіти. Конвенція встановлює, що ступені (кваліфікації) і періоди навчання мають визнаватися, якщо інституціями, відповідальними за визнання, не встановлено суттєвих відмінностей.

Лісабонська конвенція з визнання слугує важливим інструментом Болонського процесу та Європейського простору вищої освіти.

Ліцей – заклад середньої освіти III ступеня (або структурний підрозділ іншого закладу освіти), що забезпечує профільну середню освіту.

Лектор - *той, хто читає лекції, лекцію.*

Лекція – (від лат. lectio – читання) – 1) публічний виступ з певного питання; 2) одна з основних форм поширення наукових знань; 3) виклад програмної теми навчального предмета або проблеми (навчальна академічна лекція).

Ліцензія – спеціальний дозвіл, отриманий від державних органів на різні види діяльності, в тому числі освітню.

Ліцензування – (від лат. licentia – право, дозвіл) – процедура визначення спроможності навчального закладу певного типу проводити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації, відповідно до вимог стандартів вищої освіти, а також до державних вимог

щодо кадрового, науково-методичного й матеріально-технічного забезпечення.

Ліцензування освітньої діяльності – процедура визнання спроможності юридичної або фізичної особи надавати освітні послуги на певному рівні освіти відповідно до ліцензійних умов.

Ліцензування закладу освіти – (від лат. *licentia* – право, дозвіл) – проведення експертизи і прийняття рішення про видачу або відмову у видачі навчальному закладу ліцензії на здійснення освітньої діяльності відповідно до поданої заяви. Проводиться державними органами управління освіти або органами місцевого самоврядування метою реалізації державної політики в галузі освіти, регулювання умов здійснення освітнього процесу, захисту прав громадян на отримання освіти, створення правових гарантій для вільного функціонування й розвитку освітніх закладів різних організаційно-правових форм.

Логіка навчального предмета - послідовність змісту предмета, порядок його вивчення в передбачених програмою зв'язках окремих частин і елементів.

Логіка навчального процесу - це послідовність етапів діяльності навчання, тобто послідовність етапів організованого вчителем засвоєння змісту навчального предмета.

Логічне запам'ятовування - найбільш економний і продуктивний спосіб запам'ятовування, що ґрунтується на розумінні матеріалу, який запам'ятовується, на встановленні осмислених зв'язків між його окремими частинами.

Логістика - процес планування, організації та управління переміщенням товарів, послуг або інформації від місця їх виробництва до кінцевого споживача.

Логістика освіти (англ. educational logistics) - субдисципліну логістики, яка займається вирішенням проблем

управління інформаційними потоками в освітніх установах, на основі принципів логістики (особливо «just in time») і принципу простоти реальних систем; розуміють інтегральний інструмент управління, спрямований на досягнення стратегічних, тактичних, оперативних цілей організації бізнес-освіти за рахунок

ефективного (з точки зору зниження загальних витрат та задоволення вимог кінцевих споживачів якості освітніх послуг) управління людським потоком, а також супутніми йому матеріальними, фінансовими, інформаційними та іншими потоками

Логіка освітнього процесу – оптимальний ефективний шлях руху пізнавальної діяльності людини від початкового рівня знань, умінь, навичок до компетентності, зміст якої відповідає віковим особливостям і розвитку її соціокультурного досвіду.

Логістика педагогічна – галузь педагогіки, що розкриває тактику урахування взаємодії ресурсів і реалізації моделей управління, спрямовану на оптимізацію та підвищення ефективності освітнього (навчально-виховного) процесу.

Логістика навчальна – спосіб організації навчання, що відображає шлях освоєння навчального матеріалу в межах навчального предмета, теми, питання, потребує спеціальної організації навчального змісту, форм і методів

навчання.

Любов — високе моральне почуття, яке полягає у стійкій, самовідданий і свідомій прихильності людини до когось чи чогось, зумовленій визнанням позитивних якостей об'єкта Л. або спільними переконаннями, життєвими цілями та інтересами людей. Протилежністю Л. є ненависть, тобто почуття стійкої та свідомої ворожості, відрази до когось або чогось. Предметом Л. можуть бути конкретні й узагальнені об'єкти (батьківщина, праця, конкретна людина тощо). У вужчому розумінні слова Л., або кохання, - це стійка, самовіддана і свідома прихильність до особи іншої статі.

Людина – організм, що складається з органів і систем, жива істота, яка володіє здатністю мислити і говорити, створювати знаряддя праці і користуватися ними у процесі трудової діяльності. Являє собою єдність духовного і фізичного, природного і соціального, спадкового і набутого; жива істота, яка володіє даром мислення і мови, здатна створювати знаряддя праці, користуватися ними в процесі суспільної

праці; біологічна істота, представник «homo sapiens».

М

Медіаосвіта – процес формування критичного ставлення до інформації, отриманої з медіа.

Менторство – форма наставництва, за якої досвідчений педагог допомагає у професійному розвитку новачка.

Метапредметні компетентності – універсальні вміння, що дають змогу інтегрувати знання з різних предметів для вирішення проблем.

Метод активізації мислення – засоби, що сприяють інтелектуальній діяльності учнів.

Метод аналогій – навчальний метод, що ґрунтується на порівнянні подібних об'єктів чи явищ.

Метод групового обговорення – навчання через обмін думками у групі.

Метод евристичної бесіди – метод навчання, при якому учні самостійно знаходять відповіді на запитання.

Метод кейсів – навчальний підхід,

який використовує реальні або змодельовані ситуації для аналізу і прийняття рішень.

Метод контрольних завдань – перевірка знань за допомогою письмових або тестових завдань.

Метод мозкового штурму – метод колективного генерування ідей.

Метод опитування – метод контролю знань за допомогою запитань.

Метод портфоліо – спосіб оцінювання шляхом збирання результатів діяльності учня.

Метод порівнянь – зіставлення предметів або явищ для виявлення спільних і відмінних ознак.

Метод проблемного навчання – подання навчального матеріалу через проблемні питання.

Метод проектів – навчальна технологія, що базується на виконанні учнями практичного завдання з елементами дослідження.

Метод рефлексії – аналіз учнем власної діяльності з метою самовдосконалення.

Метод самоспостереження – метод

пізнання внутрішнього світу особистості через аналіз власних переживань.

Метод соціального моделювання – створення моделей соціальних ситуацій для навчання взаємодії.

Методи активного навчання – методи, що спрямовані на активізацію мислення, пізнавальної діяльності учнів.

Методи виховання – сукупність прийомів і способів впливу на учня з метою формування моральних якостей.

Методика вивчення особистості – система прийомів для дослідження індивідуальних якостей учнів.

Методика викладання – теоретичне обґрунтування і практичні способи передачі знань.

Методика навчання дорослих – специфічні прийоми викладання з урахуванням вікових особливостей.

Методика навчання – система прийомів, форм і способів викладання конкретного навчального предмета.

Методика формувального оцінювання – спосіб оцінювання, який дає зворотний зв'язок і сприяє розвитку учня.

Методика формування критичного мислення – прийоми, які сприяють розвитку аналітичного й самостійного мислення.

Методика індивідуального підходу – організація навчання з урахуванням особливостей кожного учня.

Методичне забезпечення – навчальні програми, підручники, методичні вказівки, необхідні для викладання.

Методичні рекомендації – розроблені педагогами поради щодо організації навчального процесу.

Мобільність студентів – можливість навчатися або стажуватися в іншому закладі освіти.

Мовленнєвий розвиток – формування навичок усного й писемного мовлення.

Модель компетентностей – система ключових знань, умінь і ставлень, необхідних для ефективного навчання або роботи.

Моделювання педагогічної діяльності – створення моделей педагогічних ситуацій для підготовки до практики.

Модерація навчального процесу – управління процесом навчання шляхом підтримки активності студентів.

Модульне навчання – організація навчального процесу за окремими блоками (модулями) з чіткою структурою.

Моніторинг якості освіти – система регулярного збору та аналізу даних про якість освітнього процесу.

Моральна автономія – здатність особистості самостійно формувати моральні переконання.

Моральна культура – рівень розвитку моральних цінностей і норм у суспільстві або особистості.

Моральна самооцінка – здатність оцінювати власну поведінку з позиції етичних норм.

Моральна свідомість – усвідомлення людиною моральних принципів і правил поведінки.

Моральне виховання – цілеспрямований процес формування в учнів етичних цінностей і норм поведінки.

Мотиваційна сфера особистості – сукупність мотивів, інтересів і прагнень, що

визначають поведінку індивіда.

Мотиваційно-ціннісна орієнтація – система цінностей, що визначає цілі навчання.

Мотивація навчальної діяльності – внутрішній або зовнішній стимул, що спонукає здобувача освіти до активного навчання.

Мультимедійні засоби навчання – цифрові технології, які поєднують текст, звук, відео і графіку.

Міжкультурна освіта – підхід до навчання з урахуванням культурного різноманіття.

Міжнародна академічна мобільність – участь студентів і викладачів у міжнародних програмах обміну.

Міжнародні освітні стандарти – норми, що визначають якість освіти на глобальному рівні.

Міжособистісна комунікація – обмін інформацією між двома або більше особами у навчальному середовищі.

Міжпредметна інтеграція – поєднання навчального змісту різних дисциплін для комплексного засвоєння

матеріалу.

Н

Набухання насіння – перша стадія проростання при контакті з вологою.

Навантаження на гектар – інтенсивність обробітку чи вирощування на 1 га.

Навички – автоматизовані дії, що формуються в результаті багаторазових повторень.

Навоз – органічне добриво, що складається з екскрементів тварин і залишків підстилки.

Навчальна автономія – здатність освітнього закладу самостійно приймати педагогічні рішення.

Навчальна гра – дидактичний метод, який поєднує гру та навчання.

Навчальна дисципліна – окремий курс або предмет у структурі освітньої програми.

Навчальна діяльність – діяльність, спрямована на засвоєння нових знань.

Навчальна мотивація – прагнення досягти результатів у навчальному процесі.

Навчальна навантаженість – кількість годин або обсяг навчального матеріалу для учня чи вчителя.

Навчальна програма – нормативний документ із детальним змістом навчальної дисципліни.

Навчальна самостійність – здатність учня самостійно організовувати свою навчальну діяльність.

Навчальне середовище – умови, в яких реалізується навчальний процес.

Навчальний кабінет – спеціально облаштоване приміщення для проведення занять.

Навчальний курс – систематизована навчальна дисципліна або цикл занять.

Навчальний матеріал – зміст знань, що передається у процесі навчання.

Навчальний план – документ, що регламентує перелік навчальних дисциплін та обсяг годин.

Навчальний процес – взаємодія викладача й учня в освітньому середовищі.

Навчальний результат – досягнення учня в процесі навчання.

Навчальний рівень – ступінь

опанування навчальної програми.

Навчальний успіх – позитивна динаміка у здобутті знань і вмінь.

Навчально-виробнича практика – форма підготовки, що поєднує навчання з трудовою діяльністю.

Навчально-виховний процес – цілісна система організації освітньої діяльності.

Навчально-методичний комплекс – сукупність матеріалів для підтримки навчального курсу.

Навчально-пізнавальна діяльність – цілеспрямоване оволодіння знаннями через інтелектуальну активність.

Навчальні досягнення – результати учня у процесі засвоєння навчального матеріалу.

Навчальні технології – сукупність методів і засобів навчання.

Навчальні цілі – конкретні очікувані результати навчання.

Навчання – цілеспрямований процес передачі та засвоєння знань, умінь, навичок.

Нагляд – педагогічний прийом ненав'язливого контролю за діями учнів.

Нагородження – засіб стимулювання навчальної активності через заохочення.

Надмірне удобрення – внесення добрив у кількостях, що перевищують потреби культури.

Надої – кількість молока, одержана від корови за певний період.

Надпредметна компетентність – здатність до інтеграції знань з різних галузей.

Надійність техніки – здатність сільськогосподарської техніки працювати без відмов.

Накопичення токсинів – процес зростання концентрації шкідливих речовин у продукції.

Наочні засоби навчання – матеріали, що ілюструють навчальний матеріал (схеми, таблиці).

Наочність – принцип навчання, заснований на використанні візуальних засобів.

Нарада – форма колективного обговорення питань освітньої діяльності.

Наративний метод – метод викладу навчального матеріалу через розповідь.

Нарізка грядок – агротехнічна операція для підготовки ділянки під овочеві культури.

Насипна маса зерна – маса одиниці об'єму зерна, що характеризує його якість.

Насипна щільність ґрунту – маса ґрунту в об'ємі з урахуванням пор.

Насичення сівозміни – співвідношення різних культур у сівозміні.

Наскрізнi компетентності – універсальні навички, що формуються в усіх навчальних дисциплінах.

Наслідкування – метод виховання, заснований на копіюванні позитивних зразків.

Насосна станція – інженерна споруда для подачі води при зрошенні.

Насіння високої репродукції – насіннєвий матеріал з високими сортовими ознаками.

Насіння – репродуктивна частина рослин, призначена для відтворення виду.

Насіннєва лабораторія – установа для аналізу якості насіння.

Насіннєва продуктивність – здатність культури формувати насіння.

Насіннєве очищення – видалення домішок із партії насіння.

Насіннєвий контроль – система перевірки якості насіння.

Насіннєвий матеріал – насіння, призначене для посіву.

Насіннєвий фонд – резерв насіння для використання в сільському господарстві.

Науковий підхід – використання наукових методів у викладанні та дослідженнях.

Науковий стиль мовлення – форма викладу інформації з використанням точних термінів і логічних конструкцій.

Науково-дослідницька діяльність – активність учнів, спрямована на здобуття нових знань.

Науково-методична робота – діяльність педагогів із вдосконалення методики викладання.

Науково-педагогічний працівник – викладач, який поєднує педагогічну та наукову діяльність.

Науково-практична конференція – форма обговорення наукових питань у професійному середовищі.

Національна система освіти – сукупність освітніх інституцій і механізмів у конкретній державі.

Національне виховання – формування патріотичних почуттів і національної ідентичності.

Національно-патріотичне виховання – виховання любові до Батьківщини, шанування історії, культури.

Наявність бур'янів – фактор, що впливає на зниження врожайності культур.

Небажана рослинність – бур'яни, що негативно впливають на врожай.

Небезпечні шкідники – організми, що завдають значної шкоди агрокультурам.

Невибагливі культури – рослини, які ростуть у несприятливих умовах.

Негативний баланс гумусу – стан, коли ґрунт втрачає більше гумусу, ніж утворює.

Непарний обробіток ґрунту – проміжний обробіток між основними технологічними операціями.

Неплодючі землі – ґрунти з низькою або відсутньою продуктивністю.

Непридатні землі – ділянки, не

придатні для сільськогосподарського виробництва.

Нерегулярне зрошення – полив без чіткого графіка, залежно від потреб культури.

Нестандартний урок – форма організації навчання, що виходить за межі традиційної структури.

Нестача вологи – дефіцит води, що впливає на розвиток сільськогосподарських культур.

Нестача елементів живлення – дефіцит макро- або мікроелементів у ґрунті.

Неуспішність – незадовільні результати навчальної діяльності учня.

Неформальна освіта – освітня діяльність поза межами формальної системи освіти.

Неформальне оцінювання – неофіційна форма зворотного зв'язку про досягнення учня.

Норма висіву – кількість насіння, яка висівається на одиницю площі.

Норма витрати пального – кількість пального, потрібна на одиницю роботи техніки.

Норма врожайності – планова кількість продукції з одиниці площі.

Норма добрив – кількість поживних речовин, необхідних для живлення культур.

Норма поливу – обсяг води, який подається на одиницю площі при зрошенні.

Нормативна база освіти – сукупність законів, стандартів і положень у сфері освіти.

Нормативно-правове забезпечення освіти – система юридичних актів, що регулюють освіту.

Нормована годівля – згодовування тваринам точно розрахованої кількості корму.

Нормування кормів – визначення оптимальної кількості корму для тварин з урахуванням їх потреб.

Нормування мінерального живлення – розрахунок оптимальної кількості мінеральних добрив.

Нутрієне фермерство – розведення нутрій з метою отримання м'яса та хутра.

Нутрітивна цінність – харчова цінність кормів чи продукції.

Нутрієнти – поживні речовини,

необхідні для розвитку організму або рослини.

Нутрієнтний розчин – рідина з поживними речовинами для гідропоніки.

Нітрати – солі азотної кислоти, які можуть накопичуватись у рослинах і впливати на їх безпечність.

Нітратний режим ґрунту – рівень вмісту нітратів у ґрунтовому профілі.

Нітратоміри – прилади для визначення вмісту нітратів у продукції або ґрунті.

Нітрифікація – процес перетворення аміаку на нітрати у ґрунті.

Нітрифікуючі бактерії – мікроорганізми, що беруть участь у колообігу азоту.

Нітрофікація – етап у колообігу азоту, пов'язаний з утворенням нітратів.

О

Обвалка м'яса – розділення туші на окремі м'ясні частини.

Обговорення проблеми – метод колективного аналізу навчального питання.

Обговорення – форма роботи, що

сприяє активному засвоєнню знань через дискусію.

Обдарована дитина – дитина з високим рівнем розумового або творчого розвитку.

Обдарованість – вияв високих інтелектуальних або творчих здібностей особистості.

Облік продуктивності – фіксація врожаю з метою аналізу ефективності.

Обліт рослин – агроприйом у плодових культурах для забезпечення запилення.

Обмолот зерна – відділення зерна від колосу або стручка.

Обмін речовин у тварин – сукупність біохімічних процесів у живому організмі.

Обмірювання полів – визначення площ для планування посіву чи збирання.

Обов'язковий компонент освіти – частина програми, що не підлягає зміні.

Обприскування – технологія захисту рослин шляхом розпилення робочого розчину.

Образ вихователя – сукупність особистісних якостей, що створюють

педагогічний авторитет.

Образ мислення – індивідуальна особливість логіки роздумів і прийняття рішень.

Образна пам'ять – здатність зберігати в уяві яскраві візуальні чи слухові образи.

Образне мислення – здатність оперувати уявленнями, образами в процесі пізнання.

Обробка насіння – підготовка насіння до сівби (протруєння, скарифікація).

Обробіток ґрунту – комплекс агротехнічних заходів, спрямованих на підготовку ґрунту до посіву.

Обрізка дерев – агротехнічна операція для регулювання крони і підвищення врожайності.

Обрізування кущів – формування надземної частини ягідних культур.

Обсяг навчального навантаження – кількість часу, необхідна для засвоєння навчального матеріалу.

Обігрів теплиць – створення необхідного температурного режиму для вирощування культур.

Об'єктивність оцінювання –

неупередженість у виставленні балів і оцінок.

Овочева теплиця – споруда з керованим мікрокліматом для вирощування овочів.

Овочеві культури – харчові рослини, що використовуються у свіжому або переробленому вигляді.

Овочесховище – приміщення або споруда для зберігання овочів.

Овочівництво – галузь рослинництва, що займається вирощуванням овочевих культур.

Огляд тварин – ветеринарна процедура для оцінки стану здоров'я.

Огрядність тварини – ступінь розвитку м'язової і жирової тканини.

Огірок посівний – популярна овочева культура з роду гарбузових.

Озеленення сільськогосподарських територій – висадка дерев, кущів і трав для захисту ґрунтів.

Озимі культури – рослини, які висіваються восени і дають врожай наступного року.

Окислення ґрунту – зміна рН у бік

кислотності, що впливає на врожайність.

Окучування – підгортання ґрунту до основи стебел рослин.

Олійні культури – рослини, з насіння яких виробляють рослинну олію (соняшник, ріпак).

Олімпіада – форма інтелектуального змагання з певної дисципліни.

Оновлення змісту освіти – адаптація навчальних програм до сучасних потреб суспільства.

Оновлювальне навчання – навчання, спрямоване на постійне оновлення знань.

Опади – дощ, сніг, град та інші атмосферні явища, що впливають на аграрне виробництво.

Опадомір – прилад для вимірювання кількості атмосферних опадів.

Опанування знань – процес засвоєння нового навчального матеріалу.

Оперативне планування – короткострокове планування агротехнічних заходів.

Оперативність педагогічного впливу – швидка реакція вчителя на зміни у поведінці чи успішності учнів.

Операційна готовність – готовність до практичної реалізації навчального завдання.

Операційна діяльність – процес виконання дій, спрямованих на досягнення навчальної мети.

Опилення – процес перенесення пилку для запліднення квітки.

Опитування – метод контролю знань шляхом запитань.

Опитування-анкетування – метод збору інформації через письмові відповіді учасників.

Оплата праці в агросекторі – система матеріального стимулювання працівників.

Опора на життєвий досвід – використання знань і вражень учнів з повсякденного життя.

Опосередковане навчання – набуття знань через інші види діяльності (гра, досвід, спостереження).

Оприскувач – технічний засіб для внесення засобів захисту рослин.

Оптимальна густота посіву – кількість рослин на одиницю площі, що забезпечує високий врожай.

Оптимальна температура проростання – температурний режим, за якого насіння проростає найкраще.

Оптимальні строки сівби – найкращі календарні терміни для висіву культур.

Оптимізація витрат – зниження витрат без втрати якості виробництва.

Оптимізація навчального процесу – удосконалення структури і методів навчання.

Оптимізація сівозміни – удосконалення структури посівів для максимізації прибутку.

Опіки рослин – ушкодження листя внаслідок впливу хімікатів або сонячного світла.

Опікунство над тваринами – відповідальність за утримання, догляд і лікування тварин.

Оранка – основна форма обробітку ґрунту плугом для перевертання пласту.

Організаційна структура освітнього закладу – ієрархія посад і функцій працівників закладу.

Організаційні форми навчання – урок, семінар, лекція, екскурсія тощо.

Організація групової роботи – розподіл учнів для спільного розв’язання завдань.

Організація навчального процесу – система дій педагога щодо структурування та регулювання навчання.

Організація сівозміни – розробка чергування культур для підтримки родючості ґрунту.

Організованість учня – здатність до планування і виконання навчальних завдань.

Органічне землеробство – система вирощування без хімікатів і синтетичних добрив.

Органічний гумус – основна форма родючої частини ґрунту, що утворюється з органічних залишків.

Органічні добрива – добрива природного походження (гній, перегній, компост).

Органічні залишки – рештки рослин і тварин, що беруть участь у формуванні гумусу.

Орієнтація в соціальному середовищі – здатність адаптуватися до

умов соціального життя.

Орієнтація на результат – принцип навчання, спрямований на досягнення конкретних результатів.

Орієнтовна основа дії – уявлення про послідовність і зміст діяльності.

Освіта – процес і результат засвоєння системи знань, умінь та навичок.

Освітня діяльність – цілеспрямована діяльність, що забезпечує освітній процес.

Освітня програма – комплекс освітніх компонентів, які забезпечують досягнення результатів навчання.

Освітнє середовище – сукупність умов для реалізації освітнього процесу.

Освітні технології – методи, прийоми та засоби досягнення освітніх цілей.

Освітній менеджмент – управління системою освіти на різних рівнях.

Освітній простір – середовище, що створює умови для навчання, розвитку і соціалізації.

Освітній процес – організована діяльність учасників освіти з реалізації навчальних програм.

Освітній результат – кінцевий

продукт навчання — знання, вміння, компетентності.

Освітній рівень — ступінь завершеності освітньої підготовки.

Освітній стандарт — нормативний документ, який визначає мінімальні вимоги до освіти.

Осмислена діяльність — така, що базується на внутрішній мотивації та розумінні цілі.

Осмилення матеріалу — глибоке розуміння навчального змісту.

Особистісно орієнтоване навчання — навчання з урахуванням індивідуальних особливостей здобувача.

Осілля сівба — посів культур наприкінці вегетаційного періоду (озимі культури).

Оцукрення кормів — технологічна обробка корму для підвищення його засвоюваності.

Оцінка вчителя — педагогічне судження про результати навчання.

Оцінка діяльності — виявлення позитивних і негативних сторін навчальної роботи.

Оцінка кормів – визначення харчової цінності та енергетичної густини кормів.

Оцінка навчальних досягнень – аналіз рівня знань, умінь і навичок учня.

Оцінка родючості ґрунту – визначення здатності ґрунту забезпечувати ріст рослин.

Оцінка якості молока – визначення фізико-хімічних і мікробіологічних показників.

Оцінювальна компетентність – здатність самостійно оцінювати власні досягнення та досягнення інших.

Оцінювання знань – процес визначення рівня навчальних досягнень учня.

Очисники зерна – обладнання для очищення зерна від домішок.

Очищення гною – процес утилізації або переробки тваринницьких відходів.

II

Парадигма (з дав.-гр. *παράδειγμα*, *paradeigma* – приклад, зразок) – система знань і цінностей, що визначає пріоритети у виборі цілей та засобів їхніх досягнень,

система цілісного осмислення пізнавальної та практичної діяльності.

Парадигма виховання – сукупність ідей та уявлень про виховання, які більш-менш цілісно характеризують як наявні тенденції у вихованні, так і подальший їхній розвиток. П. в. представляє вихідну концептуальну схему, мінливу згодом і характерну для певного етапу в розвитку теорії виховання, модель постановки проблем і їх вирішення. П. в. багато в чому залежить від соціального замовлення суспільства, теоретичної та методичної озброєності вихователів, а також від тих традицій суспільства, які склались у цій сфері й багато в чому характеризують професійні вимоги до вихователів і характерні особливості вихованців.

Парадигма освітня – різноманітні прояви сформованого в суспільстві підходу до навчання, його цілям, усталених взаємин учителя та учня. Кожна історична епоха виробляє власну П. о., яка «породжує модель», ідеальну структуру організації освітнього процесу. Основними змістовними питаннями при визначенні

специфічних рис тієї чи іншої епохальної П. о. є: чому, як і з якими цілями навчають і виховують людину в конкретний час.

Партнерство – спосіб взаємодії і взаємин, організованих на принципах рівності, добровільності, рівнозначущості та доповнюваності учасників освітнього процесу. Навчальна взаємодія, заснована на партнерських відносинах, ставить дорослого й дитину в умови спільного пошуку, вільного вибору власних рішень задач, що виникають.

Партнерська взаємодія – міжсуб'єктна рівність і взаємодія учасників супервізії, спільне вирішення проблем і пошук шляхів покращення освітнього і управлінського процесів.

Патріотизм (з грецьк. – співвітчизник та лат. patria – батьківщина) – любов до своєї батьківщини, до свого народу, почуття відповідальності за долю Батьківщини, готовність служити її інтересам, сприяти її успіхам у внутрішньому житті й на міжнародній арені; готовність підпорядкувати свої особисті та групові інтереси загальним інтересам країни, вірно

служити їй і захищати її. П. – явище соціально-історичне, це одне з найбільш глибоких почуттів, яке формувалося протягом багатьох століть і мало різний соціальний характер – національний, релігійний, державний. Утім, незалежно від відмінностей, найважливішими елементами П. завжди були прихильність до рідної землі та культури. Проблеми П. набувають особливої актуальності в періоди формування і становлення нації, утворення нових держав, розвитку національних та, особливо, національно-визвольних рухів, війн і т. ін.

Патронаж – соціальна робота, спрямована на забезпечення соціальної опіки й допомоги соціально незахищеним верствам населення з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їхнього соціального статусу.

Патронаж педагогічний – спосіб організації освітнього процесу педагогічними працівниками, що передбачає забезпечення ними засвоєння освітньої програми здобувачем освіти, який за психофізичним станом або з інших

причин, визначених законодавством, зокрема забезпечення доступності здобуття освіти, потребує такої форми. Патронат над дитиною – тимчасовий догляд, виховання та соціально-психологічна реабілітація дитини в сім'ї патронатного вихователя на період подолання дитиною, її батьками або іншими законними представниками складних життєвих обставин.

Пацифізм (з лат. *pacificus* – миротворчий) – ідеологія осуду будь-якої війни, відмови від неї як інструменту зовнішньої політики.

Педагог (з грецьк. – вихователь) – педагогічний працівник або самозайнята особа, яка провадить педагогічну діяльність; особа, що займається викладацькою чи виховною роботою і має необхідну підготовку в цій царині.

Педагогіка – наука про навчання і виховання молодих поколінь. Основним джерелом пізнання закономірностей навчання і виховання є вивчення та узагальнення педагогічного досвіду. Педагогічний досвід вивчається також у процесі спеціально організованого науково-

педагогічного дослідження. За таких обставин застосовуються методи спостереження, педагогічного експерименту, вивчення документації, бесід з учнями та вчителями тощо. У системі педагогічних наук виділяють такі основні галузі: методологія П., теорія навчання, теорія виховання, теорія управління освітою, методика навчання, дошкільна П., спеціальна П., соціальна П., порівняльна П. До напрямів П. відносять: П. дії, П. культури, П. особистості, П. співпраці тощо.

Педагогіка вітагенна – спільна цілеспрямована діяльність педагога й учня щодо організації в освітньому процесі діалогу, в основі якого – актуалізація вітагенного досвіду індивіда й колективного вітагенного досвіду. У поняття «вітагенний досвід» утілено провідні ознаки особистісної орієнтації освіти (суб'єктність студента, суб'єкт-суб'єктна взаємодія студента та викладача, саморозвиток особистості). Термін «вітагенний» уведено для характеристики інформації, на основі якої конструється життєвий досвід.

Педагогіка гендерна – наука про виховання і навчання хлопців і дівчат, розвиток їхньої гендерної самосвідомості й ціннісних орієнтацій, гендерної поведінки, що реалізується в спілкуванні й діяльності за допомогою активного засвоєння і відтворення соціального досвіду, культури. Завдання гендерної педагогіки: теоретичне обґрунтування гендерного виховання дітей різних вікових груп; виявлення психолого-педагогічних умов ефективного виховання хлопців і дівчат у процесі їхньої гендерної соціалізації; визначення ефективних форм і методів у вирішенні проблем, пов'язаних з гендерною ідентифікацією і самореалізацією особистості.

Педагогіка корекційна – галузь психолого-педагогічних знань про сутність і закономірності освіти та виховання дітей і підлітків, що мають не різко виражені недоліки в розвитку психіки й поведінці.

Педагогіка народна – галузь педагогічних знань і досвіду народу, що виявляється в домінантних поглядах на мету, завдання, засоби й методи виховання та навчання.

Педагогіка реабілітаційна – система педагогічних заходів, спрямованих на відновлення частково втрачених або ослаблених властивостей і функцій організму дитини (людини) щодо оволодіння знаннями, уміннями й навичками з метою максимально повного розвитку її індивідуальних можливостей та адаптації до навколишнього світу.

Педагогіка сімейна – галузь педагогіки, що охоплює питання виховання, навчання та освіти в сім'ї. П. с. спирається на методологію і категоріальний апарат загальної педагогіки. Основними категоріями П. с. є: розвиток особистості дитини, сімейне виховання, сімейна освіта, сімейне навчання. Зміст цих категорій частково збігається зі змістом основних функцій сім'ї, зокрема виховної (або функцією первинної соціалізації) і комунікативної. Найважливішим засобом освіти та виховання в сім'ї є навчання, тобто процес передачі дорослими членами сім'ї та активного засвоєння молодшими її членами знань, умінь і навичок, а також способів пізнавальної діяльності,

необхідних для здійснення безперервної освіти людини. Цілеспрямований педагогічний вплив батьків формує особистість дитини, її свідомість і поведінку, спрямований на виховання в неї благородних якостей, на збагачення необхідним життєвим досвідом.

Педагогіка співробітництва починає розвиватися з початку 80-х і до середини 90-х рр. ХХ ст., її головною метою стало зробити учня рівноправним учасником педагогічного процесу. Гуманно-оптимістична педагогіка новаторів базувалася на повазі до індивідуальності кожного учня, партнерських відношеннях між вчителями та учнями і прагненні до їх духовної взаємодії.

Педагогічна аксіологія – вчення про оцінку й інтерпретацію нового – це вчення про природу цінностей, їх місце в реальності та структурі цінностей світу. Вона вивчає проблеми оцінки і різновиди процесів освоєння нового, інноваційне середовище, готовність педагогічної громадськості до сприйняття і оцінки нового, проблеми новаторів і консерваторів

у педагогічній дійсності, зміст і процес навчання та виховання, суб'єкти цього процесу (вихователі та вихованці) тощо.

Педагогічна дія ідентична структурі педагогічної діяльності, де гармонійно сполучається єдність цілей і змісту, а також інші елементи. Будучи тим загальним, що властиве конкретним видам педагогічної діяльності, педагогічна дія разом з тим не адиктивна жодному з них та може інтегруватися в цілісність різних масштабів. Педагогічна дія поряд з із загальним виражає і все багатство окремого, що дає змогу сходження від абстрактного до конкретного і відтворювати у пізнанні об'єкт педагогічної діяльності у його цілісності. наука про сприйняття, освоєння та оцінку нового у педагогіці.

Педагогічна діяльність — інтелектуальна, творча діяльність педагогічного (науково-педагогічного) працівника або самозайнятої особи у формальній та/або неформальній освіті, спрямована на навчання, виховання та розвиток особистості, її загальнокультурних, громадянських та/або

професійних компетентностей.

Педагогічна діяльність – вид професійної діяльності, змістом якої є навчання, виховання, освіта, розвиток тих, хто навчається. Однією з найважливіших характеристик педагогічної діяльності є її спільний характер: вона обов'язково припускає педагога і того, кого він вчить, виховує, розвиває. Ця діяльність не може бути діяльністю лише «для себе». Її сутність – у переході діяльності «для себе» у діяльність «для іншого», «для інших». У цій діяльності поєднуються самореалізація педагога та його цілеспрямована участь в зміні того, хто навчається (рівня його навченості, вихованості, розвитку, освіченості)».

Педагогічна імпровізація (з франц. improvisation, від лат. improvisus – несподіваний, непередбачений) – знаходження педагогом під час навчально-виховного процесу несподіваного педагогічного розв'язку і миттєве його втілення. Вона охоплює чотири етапи: педагогічне осяяння; миттєве осмислення педагогічної ідеї і миттєвий вибір шляху її

реалізації; втілення або реалізація педагогічної ідеї; миттєвий аналіз процесу втілення педагогічної ідеї і рішення про продовження педагогічної імпровізації або перехід до запланованих раніше дій. П. і. дає змогу вдосконалювати педагогічну техніку, гнучко реагувати на труднощі, що виникають.

Педагогічна інноватика – вчення про створення педагогічних нововведень, їхню оцінку та освоєння педагогічним співтовариством і використання та застосування на практиці.

Педагогічна кваліметрія (лат. qualis – який за якістю і грец. metreo – вимірюю) – застосування методів загальної кваліметрії (кількісних оцінок якості об'єкта) в педагогіці під час кількісного оцінювання психолого- педагогічних і дидактичних об'єктів. Основним методом дослідження є метод групових експертних оцінок.

Педагогічна культура – сутнісна характеристика особистості педагога, здатного до «діалогу культур».

Педагогічна майстерність

розглядається як характеристика високого рівня діяльності педагога, ознаками якої є гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, творчість (оригінальність); високе мистецтво виховання і навчання, що постійно удосконалюється і доступне кожному педагогу, який працює над собою і любить дітей; складна нелінійна система, що має свій науковий апарат, інтегруючи знання багатьох наукових дисциплін: філософії, культурології, етики, педагогіки, педагогічної творчості, психології тощо.

Педагогічна неологія – теорія створення нововведень у системі освіти – це наукове знання про нове в педагогічній теорії і практиці. Завданням педагогічної неології є розкриття сутності (специфіки) і джерел появи нового в педагогіці (соціальних, соціально-педагогічних, педагогічних детермінаторів нового); розробка його типології в педагогіці; визначення критеріїв і ступеня новизни; виявлення принагідних умов становлення, розвитку і утвердження нового;

встановлення «категоріального поля» теорії нового («нове», «старе», «нововведення», «інновація»); визначення функцій неології в системі педагогічного знання (критеріально-оцінювальна, систематизуюча, прогностична).

Педагогічна неологія – наука про створення нового в педагогіці.

Педагогічна новація – процес об'єктивного чи суб'єктивного оновлення теорії і практики освіти, який оптимізує досягнення її мети.

Педагогічна праксеологія – вчення про застосування нового – це вчення про ефективну людську діяльність. Практиологія досліджує проблеми використання і застосування нового, закономірності і різновидності впровадження, розкриває ефективні механізми застосування педагогічних нововведень, оптимальної інноваційної діяльності.

Педагогічна рефлексія (з лат. reflexio – відображення, аналіз, обернення назад) означає процес самоаналізу, самопізнання, самоусвідомлення людиною своїх

внутрішніх психічних процесів, розуміння власної свідомості і поведінки; психічний процес, що обслуговує гностичний, конструктивний, організаційний, комунікативний і проектувальний компоненти діяльності вчителя; професійно-значущу властивість особистості, яка входить до групи рефлексивно-перцептивних здібностей вчителя; здатність педагога об'єктивно оцінити себе та свої вчинки, зрозуміти, як його сприймають у процесі педагогічного спілкування; є системою мовно-мисленнєвих процесів, що забезпечують функціонування професійної самосвідомості, реалізацію цілей навчання, виховання в системі педагогічної взаємодії; виявляється в рефлексивних позиціях як станах самосвідомості, спрямованих на відображення власних дій, переживань та дій і переживань інших суб'єктів педагогічної взаємодії. Функція рефлексії полягає у переосмисленні педагогом своїх стратегій і прийомів педагогічної взаємодії. Результатом цього переосмислення є не тільки вибір суб'єктивно нових

технологічних прийомів педагогічної взаємодії, але й зміна ставлення як до учнів, так і до власної особистості. Рефлексія вчителя є своєрідним інструментом для визначення обмежень у прояві «самості» вчителя в системі професійної діяльності.

Педагогічна спрямованість – це сукупність стійких мотивів педагогічної діяльності, установок вчителя, відносно незалежних від ситуації. Її основними ознаками та показниками виступають педагогічні ідеали та переконання, ціннісні орієнтації та професійні інтереси, педагогічні погляди та уподобання, ставлення до своїх здібностей та характеру. Педагогічна спрямованість – це необхідна мотиваційна передумова педагогічного професіоналізму, що характеризується стійкою ієрархічною сукупністю домінуючих мотивів педагога, збалансованих у системі його професійно значущих ціннісних орієнтацій.

Педагогічна творчість – діяльність, спрямована на постійне розв'язання незчисленного ряду навчально-виховних задач в мінливих обставинах, під час яких

педагогом виробляються й втілюються в процес спілкування з дітьми оптимальні, органічні для даної педагогічної індивідуальності не стандартизовані педагогічні рішення. Визначальними рисами педагогічної творчості виступають новизна, оригінальність, нестандартність, інноваційність процесу та результату педагогічної діяльності, вихід за межі відомого в педагогічній науці та практиці. За найбільш загальним визначенням учених, педагогічна творчість – це оригінальний та високоефективний підхід учителя до навчальних завдань, збагачення теорії і практики навчання і виховання, це завжди пошук та знаходження нового. Педагогічна творчість містить елементи новизни, що найчастіше за все пов'язано не стільки з продукуванням прийомів навчально-виховної діяльності, скільки з деякою їх модернізацією.

Педагогічна техніка – це комплекс умінь, які допомагають учителю глибше, яскравіше, більш талановито висловити себе, досягти оптимальних результатів у виховній роботі, у взаємодії з вихованцями

найбільш повно розкрити, виявити все багатство своєї особистості; сукупність різноманітних умінь, які впливають на успішність результатів педагогічної праці, допомагають учителеві більш повно реалізувати свій творчий потенціал, домогтися високого рівня майстерності і неповторності індивідуального стилю діяльності; сукупність мовних і немовних засобів і прийомів професійного спілкування, низка професійних умінь, форм організації поведінки вчителя у процесі педагогічної взаємодії з учнями.

Педагогічна технологія – набір технологічних процедур, що забезпечують професійну діяльність вчителя; сукупність психолого- педагогічних установок, що визначають спеціальний набір і поєднання форм, методів, способів, прийомів навчання, вихованих засобів; вона є організаційно-методичний інструментарій педагогічного процесу; опис системи дій учителя та учнів, які слід виконувати для оптимальної реалізації навчального процесу; послідовний (системно представлений) ряд вказівок діяльностей і

операцій моделювання, реалізації діагностики ефективності, корекції процесу навчання (дидактичні технології) або виховання (технологія виховання); комплексний, інтегрований процес, що включає людей, ідеї, засоби і способи організації діяльності для аналізу проблем, що охоплюють основні аспекти засвоєння знань; проект певної педагогічної системи, що реалізується на практиці; це змістова техніка реалізації навчально-виховного процесу; результат глибоко продуктивної, творчої праці з оцінки і гармонізації багатьох чинників, що визначають ефективність процесів навчання й виховання; системний метод створення, застосування і визначення всього процесу викладання та засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, який ставить своїм завданням оптимізацію форм освіти; системна сукупність і порядок функціонування всіх особистісних, інструментальних і методичних засобів, що використовуються для педагогічних цілей закономірна педагогічна діяльність,

яка реалізує науково-обґрунтований проект дидактичного процесу і володіє більш високим ступенем ефективності, надійності, гарантованого результату, ніж це має місце при традиційних методиках навчання; конструкція, стратегія, алгоритм дії педагога, організація педагогічної діяльності; проект певної педагогічної системи, що реалізується на практиці.

Педагогічне мислення — виявлення зовнішньо прихованих ознак та особливостей педагогічної ситуації в процесі порівняння та класифікації причинно-наслідкових зв'язків, прийняття педагогічних рішень; специфічна розумова і практична діяльність учителя, яка забезпечує ефективне використання ним етичних установок, наукових знань, педагогічної технології, особистісних якостей у навчально-виховній роботі; включає в себе здібності вчителя до педагогічного аналізу і синтезу, тобто ті розумові дії, що допомагають вчителю аналізувати педагогічні ситуації, визначати педагогічні проблеми і знаходити ефективні

шляхи розв'язання педагогічних задач.

Педагогічне нововведення – зміст можливих змін педагогічної дійсності, що ведуть до раніше невідомого стану, результату, що розвивають теорію і практику навчання і виховання; цілеспрямована зміна, яка вносить у середовище впровадження нові елементи. Нововведення є процес, що характеризує перехід будь-якої системи з одного стану в інший зі своїм життєвим циклом; впроваджена у виробництво новація, яка в свою чергу є кінцевим результатом наукової або винахідницької діяльності; комплекс створення, розповсюдження та використання нового практичного засобу (новації); процес якісних змін матеріальних і нематеріальних елементів організаційної системи; будь-яка ідея, діяльність або суттєвий результат, що є новими за своєю якісною відмінністю від існуючих форм

Педагогічна рада закладу освіти – колегіальний орган управління закладом дошкільної, загальної середньої та вищої освіти I чи II рівня акредитації. Є дорадчим органом, створеним для вирішення

основних питань діяльності освітнього закладу. Засідання педради проводяться в міру потреби, можуть мати фіксовану періодичність, але не менш як чотири рази на рік.

Педагогічний працівник – особа, яка провадить навчальну, виховну, методичну, організаційну роботу та іншу педагогічну діяльність, передбачену трудовим договором у формальній та/або неформальній освіті. Педагогічний процес – спеціально організована, динамічна взаємодія педагога й дітей, спрямована на забезпечення їхнього навчання, виховання, розвитку.

Педагогічний патронаж – це спосіб організації освітнього процесу педагогічними працівниками, що передбачає забезпечення ними засвоєння освітньої програми здобувачем освіти, який за психофізичним станом або з інших причин, визначених законодавством, зокрема з метою забезпечення доступності здобуття освіти, потребує такої форми.

Педагогічний такт – це форма реалізації педагогічної моралі у діяльності

вчителя, міра його продуктивного спілкування з учнями, колегами, що сприяє створенню оптимального морально-психологічного клімату в колективі; частина

педагогічної майстерності, компонент духовної культури вчителя; механізм впливу на формування індивідуального стилю взаємодії педагога з дітьми; професійна якість учителя, що є складовою педагогічної майстерності й набувається разом з педагогічною освітою і педагогічною практикою; це спеціальне професійне вміння вчителя, за допомогою якого він у кожному конкретному випадку застосовує до учнів найефективніший у даних обставинах засіб виховного впливу.

Педагогічні здібності – професійні та особистісні вчителя/викладача, що відрізняють його від спеціалістів інших професій. До педагогічних здібностей належать дидактичні (здатність викладати матеріал ясно і конкретно, активізувати пізнавальний інтерес), академічні (здібності до певної науки), перцептивні (здатність проникати у внутрішній світ дитини,

педагогічна спостережливість), прогностичні (здатність учителя/викладача передбачати власні дії), авторитарні (здатність до доброзичливого безпосереднього емоційно-вольового впливу), а також мовні, організаторські, комунікативні, здатність до розподілу уваги.

Педагогічні уміння – сукупність правильно виконаних як операційно, так і за змістом евристичних розумових та практичних дій в процесі розв’язання педагогічних задач; система педагогічних впливів, пов’язаних між собою певними відношеннями і спрямованих на розв’язання педагогічних задач в умовах, що змінюються.

Первинна професійна підготовка – здобуття професійної (професійно-технічної) освіти особами, які раніше не мали робітничої професії, або спеціальності іншого освітньо-кваліфікаційного рівня, що забезпечує відповідний рівень професійної кваліфікації, необхідний для продуктивної професійної діяльності.

Передовий педагогічний досвід –

вища форма вияву постійно відтворюваної частини практики в галузі педагогічної діяльності, яка акумулюється в ефективному використанні форм, методів, засобів навчання й виховання та забезпечує високий результат при раціональних витратах часу і зусиль. Це зразок педагогічної діяльності, що відповідає сучасним запитам, відкриває можливості постійного вдосконалення, нерідко оригінальний за змістом, логікою побудови, методами та прийомами (або хоча б за одним із вказаних елементів), і приносить кращі результати порівняно до масової практики. Це діяльність педагога, яка забезпечує стійку ефективність навчально-виховного процесу шляхом використання оригінальних форм, методів, прийомів, засобів навчання та виховання, нових систем навчання і виховання або вже відомих форм, методів, прийомів, засобів роботи на основі їх удосконалення.

Переконання моральні – кінцевий результат морального виховання, головний показник, що характеризує духовне обличчя людини, єдність думки та вчинку.

Перепідготовка – освіта дорослих, спрямована на професійне навчання з метою оволодіння іншою (іншими) професією (професіями).

Персонал пункту ЗНО – особи, які забезпечують проведення зовнішнього оцінювання в пункті ЗНО.

Персональний кабінет юридичної особи, іншої організації та фізичної особи-підприємця – особиста сторінка в мережі Інтернет юридичної особи, фізичної особи-підприємця та громадського формування, що не має статусу юридичної особи, на порталі електронних сервісів, призначена для подання документів в електронній формі для проведення реєстраційних дій, безоплатного доступу юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, до відомостей про результати розгляду цих документів, документів, що містяться в реєстраційній справі таких осіб в електронній формі, та відомостей про цих осіб, які є актуальними на момент запиту або на визначену дату.

Перспектива життя – спосіб

усвідомленого, відносно структурованого засвоєння особистістю свого майбутнього.

Перша парадигма – навчання, орієнтоване на викладача (його часто називають навчанням, орієнтованим на вхід), в основі якого є наявний у вищому навчальному закладі матеріальний, кадровий, методичний потенціал.

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти (First (Bachelor's) cycle of higher education) – рівень вищої освіти, що відповідає шостому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою теоретичних знань та практичних умінь і навичок, достатніх для успішного виконання професійних обов'язків за обраною спеціальністю.

Перфекціонізм – віра в те, що ідеал може та мусить бути досягнутим. У патологічній формі є неприйняттям усього неідеального та загалом схильністю вважати його нездоровим. Проявляється бажанням робити все лише якнайкраще.

Підвищення кваліфікації – вид додаткової професійної освіти, набуття

особою нових та/або вдосконалення набутих компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань, оновлення та поглиблення здобутих раніше професійних знань, удосконалення ділових якостей працівників, задоволення їхніх освітніх потреб, пов'язаних з професійною діяльністю. Тривалість курсів П. к. залежно від їхньої цільової установки може варіюватись

Підручник (посібник) електронний – електронне навчальне видання із систематизованим викладом навчального матеріалу, що відповідає освітній програмі, містить цифрові об'єкти різних форматів та забезпечує інтерактивну взаємодію.

Підтвердження кваліфікації працівників – процедура визначення відповідності професійних знань, умінь і навичок працівників установленим законодавством вимогам і посадовим обов'язкам, проведення оцінки їх професійного рівня шляхом атестації.

Підхід аксіологічний – ціннісне, духовно-практичне освоєння дійсності, певне ставлення до реалій, що передбачає їх

оцінку на основі врахування специфіки чинників, які мотивують поведінку людини. П. а. дозволяє осмислити значення здобутих знань для людини й суспільства, розкрити зв'язок аксіологічних (ціннісних) і практичних аспектів пізнання та діяльності.

Підхід диференційований – реалізація педагогом освітніх і виховних завдань відповідно до віку, статі, інтересів та рівня учнів.

Підхід діяльнісний – спрямованість освітнього процесу на розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь особистості, застосування теоретичних знань на практиці, формування здібностей до самоосвіти й командної роботи, успішну інтеграцію в соціум і професійну самореалізацію.

Підхід компетентнісний – спрямованість освітнього процесу на досягнення результатів, якими є такі ієрархічно підпорядковані компетентності учнів, як ключова, загальнопредметна та предметна. У вищій освіті й професійній підготовці виділяють загальні та професійні компетенції.

Підхід культурологічний – створення культурного освітнього середовища, контекстна обумовленість навчального матеріалу та багаторівневність діалогових відносин між одиницями навчального матеріалу; «бачення людини крізь призму понять культури, яке дозволяє розглядати людину в навчальній діяльності як вільну, активну індивідуальність, здатну до самодетермінації в результаті спілкування з іншими особистостями, культурами, як у межах сьогоденного життєвого світу особистості, так і в інших епохах; напрям у педагогічній практиці, в основі якого перебуває принцип культуровідповідності освіти, який доповнює та збагачує науковий зміст освіти.

Підхід особистісний – ставлення педагога до вихованця як до особистості, як до свідомого відповідального суб'єкта власного розвитку і як до суб'єкта виховної взаємодії. П. о. виступає як базова ціннісна орієнтація педагога, яка визначає його позицію у взаємодії з кожною дитиною і колективом. П. о. сприяє усвідомленню кожним вихованцем себе як особистості,

виявленню, розкриттю власних можливостей, становленню самосвідомості.

Підхід середовищний – єдність дій школи, сім'ї, позашкільних та державних закладів, а також громадянських елементів інформаційно-культурного середовища; певні зовнішні обставини, що оточують дитину та допомагають їй соціалізуватись до суспільної сучасної культури.

Підхід синергетичний – передбачає врахування природної самоорганізації освіти. З позиції синергетичного підходу складно-організованим системам не можна нав'язати шляхи розвитку, натомість варто зрозуміти, як можна сприяти розкриттю закладених у них тенденцій. Сутність П. с. полягає у виявленні й пізнанні загальних закономірностей, які керують процесами самоорганізації в системах самої різної природи. Головна проблема полягає в тому, як управляти, не керуючи, як підштовхнути суб'єкта на один зі сприятливих шляхів розвитку, як забезпечити самокерування розвитком.

Переконання – раціональна, моральна основа діяльності особистості, яка дає змогу

їй здійснювати певний учинок свідомо; тверда впевненість у чомусь, заснована на певній ідеї.

Післядипломна освіта (Postgraduate/ Continuing / Further / In-service Education) – спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення та оновлення її професійних знань, умінь та навичок або отримання іншої професії, спеціальності на основі здобутого раніше освітнього рівня та практичного досвіду.

Післядипломна освіта – набуття нових та вдосконалення раніше набутих компетентностей на основі здобутої вищої, професійної (професійно-технічної) або фахової передвищої освіти та практичного досвіду.

Перевиховання – система виховних впливів педагога на вихованця з метою гальмування негативних проявів у поведінці й утвердження позитивних рис у діяльності.

Перепідготовка – освіта дорослих, спрямована на професійне навчання з метою оволодіння іншою професією.

Персоналізація – морально-духовне

представлення себе в житті інших людей.

Перцепція – чуттєве сприйняття зовнішніх предметів людиною. За Г. - В. Лейбніцем, розрізняють перцепцію як просте безпосереднє уявлення про зовнішній світ та апперцепцію як вищу форму пізнавальної діяльності, пов'язану із самосвідомістю.

Перцепція соціальна – багатофункціональний процес, який передбачає сприйняття зовнішніх рис людини, співвіднесення їх з особистісними характеристиками, інтеграцію та прогнозування на цій основі її вчинків.

Підвищення кваліфікації – набуття особою нових та/або вдосконалення вже наявних умінь і навичок у сфері професійної діяльності.

Підручник – навчальна книга, у якій систематизовано зміст навчального матеріалу з певної навчальної дисципліни відповідно до вимог чинної програми.

Підсумковий контроль – перевірка й оцінювання набутих знань, умінь і навичок за певний період, що здійснюється наприкінці хронологічного або тематичного

етапу навчання.

Підтекст – приховане за фразою або текстом внутрішнє значення.

Плагіат академічний (з нім. plagiat; з фр. plagiat; з лат. plagiatus – пограбування, plagio – грабувати) – видача чужого твору за свій або використання у своїх працях чужого твору без посилання на автора. За умов сучасності П. набуває більш різноманітних форм, як-от: П. комп’ютерний, інформаційний та ін. Інтелектуальний П. – найбільш витончена форма присвоєння плагіатором чужих наукових ідей. Плагіатор викрадає в генератора ідеї головно наукову ідею, оскільки ідею можна завуалювати в таку словесну форму, що стає складно довести її походження, а значить – й авторство. Механічний П. – автентичне відтворення плагіатором без будь-яких змін тексту чужої роботи. Формальним вирішенням проблеми плагіату є забезпечення ефективного закріплення авторського права, права інтелектуальної власності.

План – документ, який визначає точний перелік запланованих до виконання

робіт чи заходів, їхню послідовність, обсяг, виконавців і термін виконання.

План навчальний – нормативний документ, у якому визначено для кожного типу закладу освіти перелік навчальних предметів, порядок їх вивчення за роками, кількість годин на тиждень, відведених для їх вивчення, графік навчального процесу.

Плани життєві – спосіб усвідомлення свого ставлення до подій власного життя, підвищення своєї ролі в регулюванні індивідуальної життєдіяльності (під час ухвалення життєво важливих рішень).

«Пласт» – національна скаутська організація України, мета якої – сприяти всебічному патріотичному виховання дітей і молоді на засадах християнської моралі, прикладах героїчного минулого українського народу за волю і незалежність.

Поведінка адаптаційна – поведінка, яка пристосовує організм до умов зовнішнього та внутрішнього середовища.

Поведінка адиктивна – порушення поведінки, що виникає в результаті зловживання різними речовинами, які змінюють психічний стан людини, коли

фіксується факт психічної і фізичної залежності. У класифікацію нехімічних адикцій увійшла також інтернет-залежність. Комп'ютерна залежність розглядається як альтернативна форма адаптації деяких підлітків до життєвих умов та засіб їхньої самореалізації та емоційно-психічної регуляції.

Поведінка девіантна (з лат. *deviatio* – відхилення) – система вчинків, що відрізняються від загальноприйнятих у суспільстві норм права, культури, моралі.

Поведінка конформна (з лат. *conformis* – подібний) – дія людини, яка проявляється в її некритичному сприйнятті поглядів групи, у зміні установок і вчинків відповідно до позиції спільноти, до якої вона причетна.

Повідомлення електронне – автоматично або в разі необхідності автоматизовано створена та передана в електронній формі інформація про доставку /отримання/відмову в реєстрації /реєстрацію електронного документа адресатом та інше.

Повна загальна середня освіта – систематизована та передбачена

відповідними державними стандартами сукупність результатів навчання і компетентностей, здобутих особою на рівнях початкової, базової середньої та профільної середньої освіти.

Повна загальна середня освіта – всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності.

Позашкільна освіта – сукупність знань, умінь та навичок, що здобувають вихованці, учні й слухачі в закладах позашкільної освіти, інших суб'єктах освітньої діяльності за програмами позашкільної освіти

Подвійний диплом/ступінь (Double diploma/degree) – документи про вищу освіту, що надаються окремо кожним з двох вищих навчальних закладів після успішного завершення здобувачем вищої освіти

спільної освітньої програми на певному циклі/рівні вищої освіти, яка узгоджена між цими вищими навчальними закладами.

Портал електронних сервісів – веб-сайт, організований як системне багаторівневе об'єднання різних ресурсів та сервісів для забезпечення максимального доступу до інформації та послуг у сфері державної реєстрації, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності.

Портфоліо – накопичувальна система оцінювання, що передбачає формування уміння ставити цілі, планувати і організовувати власну навчальну діяльність; накопичення різних видів робіт, які засвідчують рух в індивідуальному розвитку; активну участь в інтеграції кількісних і якісних оцінок; підвищення ролі самооцінки.

Портфоліо педагога – опис у довільній формі освітніх та професійних здобутків педагога, який містить відомості про основні етапи навчання, професійного вдосконалення, включно з досягнутими результатами, інформацію про участь у

проектах, публікації, методичні розробки тощо. У портфоліо зазначаються основні напрями та завдання подальшого професійного вдосконалення, можуть міститись копії відповідних документів. Портфоліо розміщується на офіційному вебсайті закладу освіти, у якому працює педагог, у відкритому доступі або на вебсайті засновника закладу освіти

Послуга освітня – комплекс визначених законодавством, освітньою програмою та/або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що мають певну вартість та спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання.

Постдоктор (Postdoctor) – особа, яка здобула ступінь доктора філософії і проводить у визначений період дослідження самостійно або за координації провідного вченого в складі дослідницької групи, отримуючи наукову стипендію та перебуваючи на науковій посаді, з метою удосконалення професійних компетентностей, необхідних для подальшої кар'єри.

Початкова освіта – перший етап загальної освіти дітей. Отримуючи початкову освіту, діти набувають перші знання про навколишній світ, навички спілкування та вирішення прикладних завдань. На цьому етапі формується і починає розвиватися особистість дитини, що підкреслює важливість початкової освіти для суспільства та держави.

Початкова школа – заклад освіти I ступеня (або структурний підрозділ іншого закладу освіти), що забезпечує початкову освіту.

Порівняльний аналіз (з англ. comparative analysis) – виявлення і пошук, визначення властивостей та характеристик на основі зібраних статистичних даних або емпіричних досліджень окремих об'єктів або явищ. Використовується з метою встановлення логічних закономірностей, які впливають на досліджувані об'єкти або явища, і пошуку переваг та недоліків, які можуть виявлятися під впливом певних чинників.

Портал (portal) – прийшло в інтернет з архітектури в значенні «головний вхід». П.

– сайт, з якого людина регулярно починає свою роботу в інтернеті та який є стартовою сторінкою браузера. П. повинен поєднувати вебсервіси, контент і посилання на інші ресурси так, щоб відповідати потребам значної кількості користувачів. Основна ідея існування порталу полягає в тому, що, створивши якусь критичну масу сервісів, можна набрати таку кількість користувачів, завдяки чому портал буде «самодоповнюватись» і його відвідуваність зросте практично без додаткових витрат на рекламу.

Послуги корекційно-розвивальні – комплексна система заходів супроводження особи з особливими освітніми потребами в процесі навчання, що спрямована на корекцію порушень шляхом розвитку пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення особистості.

Послуги психолого-педагогічні – комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку особи з особливими освітніми потребами, що передбачені індивідуальною програмою розвитку та надаються педагогічними

працівниками закладів освіти, реабілітаційних установ системи охорони здоров'я, соціального захисту, фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів.

Послуги реабілітаційні – послуги, спрямовані на відновлення оптимального фізичного, інтелектуального, психічного й соціального рівня життєдіяльності особи з метою сприяння її інтеграції в суспільств

Потенціал особистості акмеінноваційний – інтегральна характеристика психічних можливостей (інтелектуальних, емоційних, енергетичних і вольових) самореалізації особистості в професійній діяльності. За своєю природою акмеінноваційний потенціал особистості є результатом усієї її життєдіяльності (праці, пізнання і спілкування), зокрема й діяльності, спеціально спрямованої на його формування, розвиток і збагачення. Він складається і формується протягом усього життєвого шляху людини під впливом соціальних умов, що її оточують особливо значущих для неї обставин.

Потенціал педагога інноваційний – сукупність соціокультурних і творчих

характеристик особистості педагога, що виражає готовність удосконалювати педагогічну діяльність, і наявність внутрішніх, що забезпечують цю готовність, засобів та методів. Сюди ж включається бажання і можливість педагога розвивати свої інтереси та уявлення, шукати власні нетрадиційні рішення проблем, що виникають, сприймати й творчо втілювати вже наявні нестандартні підходи в освіті.

Початкова школа – заклад освіти I ступеня (або структурний підрозділ іншого закладу освіти), що забезпечує початкову освіту. Почуття естетичне – безпосереднє емоційне переживання людиною здатності ставлення до виразних проявів дійсності та закріплення цієї здатності в різних видах естетичної дійсності.

Початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти (Basic level (Short cycle) of higher education) – рівень вищої освіти, що відповідає 5-му кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою загальнокультурної та професійно орієнтованої підготовки, спеціальних умінь

і знань, а також певного досвіду їх практичного застосування з метою виконання типових завдань, що передбачені для первинних посад у відповідній галузі професійної діяльності.

Почуття моральні – відображення у свідомості людини її ставлення до дійсності, що виникає під час задоволення чи незадоволення вищих потреб.

Пояснення – монологічна форма викладу змісту навчального матеріалу, словесне тлумачення закономірностей, істотних зв'язків об'єкта, що вивчається, окремих понять, явищ.

Право на зарахування за квотами – право вступника щодо зарахування на навчання до закладу вищої освіти за квотою-1, квотою-2, квотою-3, квотою-4, квотою для іноземців, що реалізується відповідно до цих Умов.

Право на першочергове зарахування до вищих медичних і педагогічних закладів освіти – право вступника, передбачене законом, щодо зарахування на навчання до закладу вищої освіти за кошти державного або місцевого бюджету (за державним або

регіональним замовленням) за спеціальностями галузей знань 01 «Освіта/Педагогіка» та 22 «Охорона здоров'я» в разі укладення ним угоди про відпрацювання не менше трьох років у сільській місцевості або селищах міського типу, що реалізується відповідно до Порядку реалізації права на першочергове зарахування до закладів вищої медичної і педагогічної освіти за державним (регіональним) замовленням осіб, які уклали угоду про відпрацювання не менше трьох років у сільській місцевості або селищі міського типу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 року № 417, та цих Умов.

Права та обов'язки батьківські – права й обов'язки, покладені законодавством на батьків щодо виховання та утримання дітей. Батьківські права та обов'язки визнаються за особами, відносно яких наявні документи, що вони є батьком або матір'ю цих дітей. Українське законодавство встановлює принцип рівності прав та обов'язків як батька, так і матері.

Практична підготовка –

обов'язковий компонент освітньо-професійної програми для здобуття кваліфікаційного рівня і має на меті набуття студентом професійних навичок та вмінь.

Практичне заняття (від лат. *practicos* – діяльний) – форма навчального заняття, в ході якої викладач організовує розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентами відповідно сформульованих завдань.

Практичне заняття – організаційна форма навчального заняття, що формує практичні вміння і навички шляхом виконання практичних завдань.

Працівник – особа, яка працює на підприємстві, в організації, установі та виконує обов'язки або функції згідно з трудовим договором (контрактом).

Працівник – фізична особа, яка працює за трудовим договором (контрактом) на підприємстві, в установі та організації незалежно від форми власності та виду діяльності або у фізичної особи, яка

відповідно до законодавства використовує найману працю.

Предметні опорні точки (Subject benchmark statements) – орієнтири щодо стандартів академічних ступенів у різних галузях знань / предметних сферах. Вони описують те, що надає освітній програмі цілісність та ідентичність, а також визначають, що очікується від випускника в термінах умінь, навичок, здатностей тощо, необхідних для розвитку компетентностей в цій галузі знань/предметній сфері. Розроблені та використовуються Агенцією забезпечення якості (QAA) Великобританії для допомоги у розробленні, аналізі та реалізації освітніх програм. Не можуть розглядатися як стандарти.

Презентація дослідницьких пропозицій чи досягнень – форма вступного випробування, що може бути передбачена під час вступу для здобуття освітнього ступеня доктора філософії, яка полягає в заслуховуванні та обговоренні наукового повідомлення вступника.

Придатність (здатність) до працевлаштування (Employability) –

наявність у випускників компетентностей (знань, умінь, інших особистісних характеристик), що необхідні для успішного працевлаштування.

Призначення кредитів (Credit assignment) – процес формального визначення в кредитах ЄКТС навчального навантаження студента, необхідного для опанування певної освітньої / навчальної програми або її компонентів.

Прийом – елемент методу, його складова частина, разова дія, окремий крок в реалізації методу або модифікація методу у тому випадку, коли метод невеликий за об'ємом або простий за своєю структурою.

Прийоми навчання – конкретні операції взаємодії вчителя та учня в процесі реалізації методів навчання. П. н. характеризуються предметним змістом та обумовлюються метою застосування. У педагогічній літературі П. н. часто трактуються як частина методу навчання, окремий акт, найменша структурна одиниця процесу навчання, цикл дій, спрямованих на вирішення елементарних навчальних завдань. Усі ці характеристики правильні,

проте не виявляють сутнісних ознак П. н. Реальна діяльність навчання складається з певних прийомів. На рівні навчального предмета поєднання прийомів складають методики й навіть цілісні методичні системи. Оскільки П. н. з кожного навчального предмета безліч, то критерієм визначення їхньої сутності, повноти, достатності є загально-дидактичний метод, який конкретно втілюється цими прийомами, і організована пізнавальна діяльність. Однак скільки б не було П. н., усі вони визначаються загально-дидактичними методами навчання і не виходять за їхні межі. У межах однієї мети навчання конкретна методика включає безліч поєднань різних П. н., що є умовою для вибору вчителем прийомів, їх поєднання і конструювання нових. Правильний вибір П. н. обумовлений особливістю змісту навчання, способом і запланованим рівнем засвоєння знань, наявними засобами досягнення мети, ступенем ефективності прийому.

Прикладні наукові дослідження – теоретичні та експериментальні наукові

дослідження, спрямовані на одержання і використання нових знань для практичних цілей. Результатом прикладних наукових досліджень є нові знання, призначені для створення нових або вдосконалення наявних матеріалів, продуктів, пристроїв, методів, систем, технологій, конкретні пропозиції щодо виконання актуальних науково-технічних та суспільних завдань.

Принципи – основні базові положення якої-небудь теорії або науки в цілому; це основні вимоги, що пред'являються до чого-небудь.

Принципи інноваційних процесів в системі освіти:

- принципи управління інноваційними змінами стану системи освіти, які орієнтують педагогів на необхідність свідомої діяльності при переході від одного стану системи освіти до іншого. Центральною проблемою інноваційного процесу виступає зміна стану системи, в якій відбуваються інноваційні процеси;

- принципи переходу від стихійних механізмів до свідомо керованих, тобто принципи реформування системи освіти. Їх

реалізація передбачає визначення та апробацію ефективних механізмів свідомого управління зміною змісту чи організаційних форм освіти. Таким механізмом виступає, наприклад, створення та діяльність школи-лабораторії, експериментального педагогічного майданчика тощо;

- принципи інформаційного, матеріально-технічного і кадрового забезпечення інноваційних процесів. Вони передбачають облік усіх наукових аспектів забезпечення інноваційних процесів, якщо створюється педагогічне нововведення;

- принципи прогнозування і незворотних структурних змін в інноваційному соціально-педагогічному середовищі. Ці принципи враховують закон незворотної дестабілізації в інноваційному середовищі, а також цілість інноваційного соціально-педагогічного середовища і його адаптивні можливості;

- принципи посилення стійкості інноваційних процесів, які характеризуються ефективністю організації і механізмом реалізації інноваційних

процесів.

Примірник електронного документа – файл, який містить набір даних, тотожний оригіналу електронного документа.

Присвоєння кредитів (Award of credits) – акт надання (зарахування) студенту певної кількості кредитів ЄКТС. Присвоєння кредиту ЄКТС підтверджує, що результати навчання студента оцінено, і що студент виконав вимоги до освітнього/навчального компоненту чи кваліфікації

Присудження ступеня / кваліфікація – акт надання студентові певного академічного ступеня/кваліфікації за результатами успішного виконання відповідної освітньої програми.

Присудження ступеня/кваліфікації (Award of degree / qualification) – акт надання студентові певного академічного ступеня/ кваліфікації за результатами успішного виконання відповідної освітньої програми.

Пріоритетність – визначена вступником під час подання заяв черговість (де 1 є найвищою пріоритетністю) їх розгляду у разі адресного розміщення

бюджетних місць; заклад вищої освіти в Правилах прийому може передбачати встановлення локальних пріоритетностей для вступу на основі здобутого раніше освітнього ступеня або освітньо-кваліфікаційного рівня.

Презентація мультимедійна – цифрове представлення навчального матеріалу, у якому зміст подається в мультимедіаформі у форматі слайдів, що об'єднані темою і дизайном.

Прес-реліз – документ, у якому подається інформація про певну подію або захід для ознайомлення в засобах масової інформації

Пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві.

Проблемна лекція – лекція у процесі якої включення мислення студентів здійснюється викладачем за допомогою

створення проблемних ситуацій. Для створення проблемної ситуації використовуються наступні прийоми: пряма постановка проблеми; проблемне завдання; повідомлення інформації, яка містить суперечність; повідомлення протилежних думок з будь-якого питання; звернення уваги на те чи інше життєве явище, яке потрібно пояснити; повідомлення фактів, які викликають непорозуміння; співставлення життєвих знань з науковими; постановка питання на яке повинен відповісти студент, прослухавши частину лекції і зробити висновки.

Проблемна ситуація у навчанні – пізнавальна трудність, для подолання якої студенти мають здобути нові знання або докласти інтелектуальних зусиль. Проблемна ситуація, що усвідомлюється та приймається студентами до розв’язання, перетворюється у проблему. Проблема у якій зазначено параметри та умови розв’язання переходить у проблемну задачу чи проблемне завдання.

Проблемне навчання розглядається як технологія розвивальної освіти,

спрямована на активне одержання знань, формування розумових здібностей та прийомів дослідницької діяльності, залучення до наукового пошуку, розвиток творчості. Його сутнісною характеристикою є дослідницька діяльність учня, яка з'являється в певній ситуації і змушує його ставити питання-проблеми, формувати гіпотези та перевіряти їх під час розумових і практичних дій».

Проблемний виклад навчального матеріалу – діяльність лектора, спрямована на створення проблемних ситуацій, постановку навчальних проблем і керівництво самостійною пізнавальною діяльністю тих хто навчається у процесі формулювання або вирішення проблем (або в обох цих компонентах).

Проблемні питання – питання, відповіді на які не містяться ні в попередніх знаннях учнів, ні в наявній інформації, що пред'являється, і які викликають у них інтелектуальні пошуки.

Проблемно-пошуковий метод навчання застосовується в процесі проблемного навчання, коли викладач

створює проблемну ситуацію (ставить запитання, пропонує задачу, експериментальне завдання), організовує колективне обговорення можливих підходів до розв'язання проблемної ситуації, підтверджує правильність висновків, формулює проблемне завдання. Студенти, спираючись на колишній досвід і знання, висувують припущення про шляхи вирішення проблемної ситуації, узагальнюють раніше набуті знання, виявляють причини явищ, пояснюють їх походження, вибирають найбільш раціональний варіант розв'язання задачі. На думку І.Я. Лернера, метод проблемного навчання включає методи проблемного викладу, частково-пошукові, або евристичні та дослідницькі методи навчання.

Прогностичність – спрямованість процесу і результатів супервізії на підтримку і подальший розвиток педагогічних працівників, покращення надання освітніх послуг, якості навчання в умовах Нової Української Школи.

Програма – єдиний комплекс освітніх компонентів (предметів вивчення,

дисциплін, індивідуальних завдань, контрольних заходів тощо), спланованих і організованих для досягнення визначених результатів навчання.

Програма авторська – самостійно розроблений викладачем (колективом викладачів) план навчальної дисципліни, у якому сформульовані її цілі й завдання; містить систематичний виклад змісту навчання з певного предмета; коло знань, умінь і навичок, які підлягають засвоєнню; методичні рекомендації для самостійної роботи учнів.

Програма навчання – програма, складена для здійснення конкретного процесу навчання. У процесі складання П. н. оцінюються і вибираються відповідні для досягнення цілей компоненти з програмних ресурсів та враховуються можливості й обмеження навколишнього середовища для успіху навчання (світовий досвід, стандарти, результати тестувань, вимоги роботодавців). П. н. складають менеджери, викладачі та фахівці освітніх структур.

Програма освітня – єдиний комплекс освітніх компонентів (предметів вивчення,

дисциплін, індивідуальних завдань, контрольних заходів тощо), спланованих та організованих для досягнення визначених результатів навчання.

Програма розвитку індивідуальна – документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини та розробляється групою фахівців з обов’язковим залученням батьків дитини з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання.

Програма реабілітації індивідуальна – комплекс оптимальних видів, форм, обсягів, термінів реабілітаційних заходів з визначенням порядку й місця їх проведення, спрямованих на відновлення та компенсацію порушених або втрачених функцій організму й здібностей конкретної особи до виконання видів діяльності, визначених у рекомендаціях медико-соціальної експертної комісії.

Програмні компетентності (Programme competences) – програмні

компетентності – найбільш важливі компетентності, що визначають специфіку та включаються в Профіль програми. Очікується, що програмні компетентності однакових освітніх програм у різних університетах є подібними, чи порівняльними між собою.

Програмні результати навчання (Programme learning outcomes) – узгоджений набір 15-20 тверджень, які виражають, що здобувач вищої освіти повинен знати, розуміти та бути здатним виконувати після успішного завершення освітньої програми.

Прозорість – забезпечення доступу суб'єктів супервізії до матеріалів вивчення, надання права на висловлення власної точки зору кожному учаснику

Проект – продукт, репрезентований як результат роботи одного учня (колективу) за наслідками його (їхньої) самостійної творчо-пошукової діяльності й має різні види (міжпредметний, креативний, інтерактивний тощо).

Проект науковий (науково-технічний) – комплекс заходів, пов'язаних із забезпеченням виконання та

безпосереднім проведенням наукових досліджень та (або) науково-технічних розробок з метою досягнення конкретного наукового або науково-технічного (прикладного) результату

Проектна технологія – технологія навчання, реалізація якої розширює можливості традиційного опрацювання учнями/студентами певної теми (розділу), оскільки спрямована на створення під час виконання ними навчального проекту певного матеріального або інтелектуального продукту, що безпосередньо стосується теми (розділу). Передбачені навчальним проектом види діяльності школярі /студенти здійснюють індивідуально або групою, при цьому вони спілкуються між собою та консультуються з дорослими (учителем, батьками, спеціалістами різних галузей виробництва) і в такий спосіб пригадують необхідні знання і набувають нових. Механізм реалізації проектної технології завжди орієнтований на самостійну індивідуальну, парну або групову діяльність учнів, котра відбувається у певний проміжок часу.

Проектування інноваційне – форма цільового управління інноваційною діяльністю; процес здійснення інновації; комплект документів. Як форма цільового управління інноваційною діяльністю П. і. є складною системою взаємообумовлених і взаємопов'язаних за ресурсами, термінами й виконавцями заходів, спрямованих на досягнення конкретних цілей (завдань). Як процес здійснення інновацій – це сукупність виконуваних у певній послідовності наукових, організаційних, фінансових та інших заходів, що спричиняють інновації. У педагогіці здійснення інновацій прийнято розглядати як експеримент. Як комплект документів – це набір організаційно-планової, розрахунково-фінансової та іншої документації, необхідної для реалізації цілей проекту. У П. і. закладу загальної середньої освіти можна виділити два напрями: перший – відображає технологію розробки й освоєння нововведень, пов'язаних з управлінням закладу, розвитком педагогічного процесу й т. ін., а також може бути представлений у формі програми педагогічного експерименту.

Другий напрям відображає підприємницьку діяльність закладу загальної середньої освіти й має форму бізнес-плану.

Проектування педагогічного процесу – цілеспрямоване творче попереднє визначення і конструювання програми спільної діяльності суб'єктів та її подальшої реалізації, яка спрямована на забезпечення особистісно-розвивального підходу.

Простір виховний – поетапно організоване середовище, що оточує окрему людину. За такого розуміння структурною одиницею В. п. є освітній заклад, а основним механізмом створення цього простору стає взаємодія колективів, які керуються єдиними завданнями, принципами та підходами до виховання; частина середовища, у якій панує певний спосіб життя. У цьому випадку взаємодія всіх учасників визначається способом життя учасників навчально-виховного процесу; динамічна мережа взаємопов'язаних подій, створювана зусиллями соціальних суб'єктів різного рівня (колективних та індивідуальних), яка є інтегрованою умовою особистісного розвитку людини.

Цей підхід має на меті діяльність на основі діалогу, який базується на спільних цінностях і в результаті якого досягаються загальна мета, відкритість учасників, встановлюється рівноправність їхніх відносин, виникає готовність до взаємозбагачення і зближення учасників діалогу для вирішення завдань спільної діяльності.

Простір мотивувальний – зовнішній та внутрішній дизайн будівлі закладу освіти (класів, коридорів, зони відпочинку, спортивної та актової зали, бібліотеки, їдальні, санітарних приміщень) створений із застосуванням сучасних технологій, малюнків, графік тощо.

Професійна кваліфікація – визнана кваліфікаційним центром, суб'єктом освітньої діяльності, іншим уповноваженим суб'єктом та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання), що дозволяють виконувати певний вид роботи або здійснювати професійну діяльність.

Професійна мобільність –

психологічна готовність робітника, фахівця до розв'язку широкого кола виробничих завдань, здатність оперативно, швидко перебудовуватись в залежності від ситуації, оскільки найбільш ефективною відповіддю людини на невизначеність та проблемність трудової ситуації є гнучкість поведінки, що проявляється в його здатності вчасно змінювати стратегію або засіб дій у відповідності з умовами праці, що змінюються. Показником гнучкості є швидкість зміни стратегій в залежності від зміни ситуації.

Професійна мобільність – засіб адаптації працівників, що підвищує їх конкурентоздатність, обумовленість професійної мобільності рівнем психологічної готовності робітників до діяльності в умовах конкуренції та нестабільності на ринку праці. Професійна мобільність розглядається як зміна трудової позиції або ролі фахівця, обумовлена зміною місця роботи або професії. За такого підходу у понятті «професійна мобільність» розрізняють об'єктивний, суб'єктивний і характерологічний аспекти.

Професійна (професійно-технічна) освіта – складова системи освіти України, є комплексом педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури. Професійна (професійно-технічна) освіта здобувається у закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Професійна (професійно-технічна) освіта – формування і розвиток професійних компетентностей особи, необхідних для професійної діяльності за певною професією у відповідній галузі, забезпечення її конкурентоздатності на ринку праці та мобільності і перспектив кар'єрного зростання впродовж життя.

Професійне визнання (Professional recognition) – стосується права власника кваліфікації на практичну діяльність і відповідний професійний статус. У межах Європейського Союзу визнання в

професійних цілях визначається як правовий акт, за яким компетентний орган у приймаючій країні визнає, що кваліфікація, отримана за кордоном, прийнятна для здійснення на її території законодавчо регульованої професійної діяльності.

Професійне (професійно-технічне) навчання — складова професійної (професійно-технічної) освіти. Професійне (професійно-технічне) навчання передбачає формування і розвиток професійних компетентностей особи, необхідних для професійної діяльності за певною професією у відповідній галузі, забезпечення її конкурентоздатності на ринку праці та мобільності, перспектив її кар'єрного зростання впродовж життя.

Професійні кар'єрні кваліфікації (Professional career qualifications) — професійні кваліфікації, що присуджуються роботодавцями в сфері праці на основі професійних стандартів. Професійні кар'єрні кваліфікації слід відрізняти від професійних освітніх кваліфікацій, які надаються в освітній сфері

Професійні освітні кваліфікації

(Professional educational qualifications) – освітні кваліфікації, які орієнтовані на вихід випускника на ринок праці, здійснення професійної діяльності та надаються в освітній сфері з урахуванням професійних стандартів за результатами виконання професійних освітніх програм. Професійні освітні кваліфікації не слід плутати із академічними кваліфікаціями (ступенями), що орієнтовані на подальше навчання, або професійними кар'єрними кваліфікаціями, які надаються роботодавцями у сфері праці

Професійне (професійно-технічне) навчання – складник професійної (професійно-технічної) освіти. П. (п.-т.) н. передбачає формування і розвиток професійних компетентностей особи, необхідних для професійної діяльності за певною професією у відповідній галузі, забезпечення її конкурентоздатності на ринку праці та мобільності, перспектив її кар'єрного зростання протягом життя.

Професійний розвиток безперервний – безперервний процес навчання та вдосконалення професійних компетентностей фахівців після здобуття

вищої та/або післядипломної освіти, що дає змогу фахівцю підтримувати або покращувати стандарти професійної діяльності й триває протягом усього періоду його професійної діяльності

Професійні стандарти (Professional standards) – мінімально необхідні вимоги до змісту та умов праці, кваліфікації працівників, їх компетентностей, що визначаються роботодавцями і слугують основою для присудження професійних кваліфікацій. Професійні стандарти співвідносяться з рівнями Національної рамки кваліфікацій і групуються за галузевими ознаками.

Професійне спрямування навчання – орієнтоване на ринок праці профільне навчання на основі поєднання змісту освіти, визначеного стандартом профільної середньої освіти, та професійно орієнтованого підходу до навчання з урахуванням здібностей і потреб учнів.

Професійний стандарт – затверджені в установленому порядку вимоги до компетентностей працівників, що слугують основою для формування професійних

кваліфікацій.

Професія – рід трудової діяльності людини, яка володіє комплексом спеціальних знань, практичних навичок, одержаних шляхом спеціальної освіти, навчання чи досвіду, які дають можливість здійснювати роботу в певній сфері виробництва.

Профіль навчання (Profile of study) – сукупність основних типових характеристик освітньої програми, що відображують специфіку спрямування вищої освіти. Серед таких характеристик – орієнтація освітніх програм, що визначає їх тип (загальний, академічний та професійний, прикладний). Орієнтаційні типи характерні для всіх рівнів і циклів вищої освіти – короткого, бакалаврського, магістерського, докторського, крім доктора наук

Профіль програми (Programme profile) – документ європейського зразка, створений для представлення в усталеній формі основної інформації про освітню програму. Дозволяє точно позиціонувати освітню програму серед інших, співвіднести з тематикою наукових досліджень, чим

полегшити її розуміння всіма основними зацікавленими особами/стейкголдерами: студентами, роботодавцями, дослідниками, викладачами, агенціями забезпечення якості тощо. Визначає предметну сферу, до якої належить дана освітня програма, її освітній рівень та специфічні особливості даної програми, які відрізняють її від інших подібних програм. Може бути самодостатнім документом або частиною Додатку до диплома (обсягом до 2 сторінок).

Процедура зовнішнього оцінювання – комплекс організаційних та технологічних заходів, що забезпечують проведення зовнішнього оцінювання в пункті ЗНО.

Процес виховання – система виховних заходів, спрямованих на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості.

Процес освітній – система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей.

Психологічний бар'єр –

комунікативний бар'єр, сформований на підставі попереднього досвіду негативної установки, розбіжність інтересів партнерів спілкування тощо. Найтиповішими психологічними бар'єрами є розбіжність настанов (учитель приходить на урок захоплений своїм задумом, а учні байдужі, неуважні, що його дратує, нервує); боязнь аудиторії (притаманна учителям-початківцям, які непогано володіють матеріалом уроку, але побоюються контакту з дітьми); поганий контакт (учитель заходить до класу й замість організації взаємодії з учнями поводить себе автономно, наприклад, пише пояснення на дошці); звуження функцій спілкування (переважає інформаційна, залишаються поза увагою соціально-перцептивні, комунікативні функції); негативна установка на клас (упереджене ставлення до класу, невстигаючих учнів, порушників дисципліни); боязнь педагогічних помилок (запізнитися на урок, неправильно оцінити відповідь дитини тощо); наслідування (молодий учитель наслідує манери спілкування іншого

педагога, не враховуючи власної педагогічної індивідуальності).

Психолого-педагогічні інновації – новостворені (застосовані) чи вдосконалені технології (чи проекти), які істотно змінюють обсяги, структур та якість педагогічного процесу.

Психолого-педагогічні технології дистанційного навчання – система засобів, прийомів, кроків, послідовне здійснення яких забезпечує виконання завдань навчання, виховання і розвитку особистості.

Психолого-педагогічний супровід – це комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачена індивідуальною програмою розвитку.

Психолого-педагогічні послуги – комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку особи з особливими освітніми потребами, що передбачені індивідуальною програмою розвитку та надаються педагогічними працівниками закладів освіти, фахівцями інклюзивно-ресурсного центру.

Психологія (з грецьк. *psyche* – душа,

дух; logos – вчення, наука) – наука, що вивчає психічні явища (мислення, почуття, волю) та поведінку людини

Психологія когнітивна – сучасний напрям психології, що виник у 1950-1960 рр. як альтернатива домінантному в США біхевіоризму. Головне завдання П. к. – у вивченні ролі знання в поведінці людини; видозміні інформації, отриманої людиною завдяки органам чуттів до формування нею відповідей. Чільним у П. к. є питання організації знань у пам'яті людини, співвідношення знаково-мовленнєвих та образних елементів у процесах запам'ятовування та мислення.

Психологія педагогічна – галузь психологічної науки, яка досліджує психологічні проблеми виховання і навчання особистості – основних механізмів спрямованої соціалізації людини.

Предметом педагогічної психології є дослідження психологічних закономірностей процесу спрямованої соціалізації, тобто перетворення біологічної істоти в людську особистість у соціальному, спеціально організованому середовищі.

Психологія особистості – галузь психологічних знань, яка займається вивченням психічних властивостей людини як цілісного утворення, як певної системи психічних якостей, що має відповідну структуру, внутрішні зв'язки, характеризується індивідуальністю та взаємопов'язана з навколишнім природним і соціальним середовищем.

Психологія соціальна – розділ, галузь психології, яка займається вивченням закономірностей діяльності людини в умовах взаємодії в соціальних групах. Основні проблеми соціальної психології: закономірності спілкування та взаємодії людей, діяльність великих (нації, класи) і малих соціальних груп, соціалізація особистості та розвиток соціальних установок.

Психопедагогіка – субдисципліна педагогіки, що має інтегрований характер й обґрунтовує свою теорію з урахуванням результатів досліджень з інших галузей наукового знання. Це зумовлено її системним об'єктом – професійна освіта, що охоплює усі предметні галузі знання,

діяльності, формування і розвиток фахівців різних виробничих галузей. Це дає можливість професійний педагогіці генерувати нові теорії в умовах інтеграційних процесів, інформаційно-технологічного розвитку суспільства. Об'єктом психопедагогіки є реальна практика учіння – взаємодія двох суб'єктів педагогічної дії – педагога і учня. Це єдиний надійний і найважливіший спосіб використання психологічної теорії, на базі якої формуються загальні принципи учіння. Педагог, вибудовуючи свою практичну дію на науковій основі, привчається пізнавати й перевіряти психологічні істини, а не приймати їх на віру в готовому вигляді.

Публічна інформація – зрозуміла, точна, об'єктивна, своєчасна та легкодоступна інформація про діяльність закладів освіти, включаючи програми.

Пункт ЗНО – тимчасовий пункт в системі зовнішнього оцінювання, що розміщується в окремій будівлі навчального закладу або в її частині, ізольованій на час проведення зовнішнього оцінювання.

ЗМІСТ

А

ESG	4
Абітурієнт	4
Абстрагування	4
Автодидакт	4
Автоматизована система віртуального навчання (АСВН)	4
Автономія вищого навчального заклад	5
Автономія в системі освіти	6
Авторитарність	6
Автор	7
Авторитет вчителя/викладача	7
Авторська школа	8
Агенти соціалізації	9
Агресивність	10
Агресія	10
Адаптація	10
Адаптація в педагогіці	11
Адаптація соціально-психологічна	11
Адикція	12
Адаптивність системи освіти	12
Адміністрація закладу загальної середньої освіти	13
Адміністративно-управлінський	13

персонал	
Адресне розміщення бюджетних місць	13
Ад'юнкт	14
Академічна відпустка	14
Академічна доброчесність	15
Академічна довідка	15
Академічна мобільність	16
Академічна свобода	16
Академія	16
Академічне визнання	17
Академічний	17
Академічний персонал	17
Академічний плагіат	17
Академічний ступінь	18
Акмеологічний підхід	18
Акмеологія	19
Акредитація	20
Акредитація інституційна	20
Акредитація закладу освіти громадська	21
Акредитація освітніх установ	21
Акселерація	23
Аксіологія	23
Аксіологія виховання	24
Активізація пізнавальної діяльності	25
Активні методи навчання	25
Активність особистості	25

Активність соціальна	26
Алгоритм створення програми інноваційної діяльності	26
Альтернативні школи	27
Альтруїзм	28
Аналіз екзистенціальний	28
Андрагог	29
Андрагогіка	30
Андрагогічна модель навчання	30
Андрагогічні принципи навчання	31
Анотація	32
Апеляція	33
Апріорі	33
Асертивність	33
Асинхронний режим	33
Асистент	33
Асистент учителя	34
Аскетизм	34
Асоціальність	34
Аспірант	35
Аспірантура	35
Атестація	35
Атестація педагогічних працівників	36
Атестація працівників	36
Аудит інституційний	36
Аудиторія	36

Аудиторні години	37
Аутентичність	37
Аутизм	37
Афект	37
Афект неадекватності	38
Афектація	38
Афіліація	39

Б

Бажання	39
База даних	39
Байдужість	40
Бакалавр	40
Баланс гендерний	41
Бар'єр психологічний	41
Бездоглядність	41
Безоплатна освіта	42
Безперервний професійний розвиток	42
Бенчмаркінг	42
Бесіда	42
Бесіда дидактична	43
Бесіда евристична	43
Білінгвізм	43
Біографічний метод	44
Біхевіоризм	44
Благодійність	44

Бланк електронного документа	44
Блогінг	45
Болонська декларація	45
Болонський процес	45
Брифінг	46
Будинок дитячий сімейного типу	46
Булінг	47
Бюджет часу	47

В

Варіативність освіти	48
Вебінар	50
Вебсайт	50
Вебресурси навчальних дисциплін	50
Вебсередовище дистанційного навчання	51
Вебсторінка	51
Взаємне визнання	51
Взаємодія педагогічна	52
Визнання кредитів	53
Викладацька діяльність	54
Викладацький персонал	54
Випадкове або побічне навчання	55
Випуск	55
Виховання	55
Виховання авторитарне	56

Виховання валеологічне	56
Виховання військово-патріотичне	57
Виховання вільне	57
Виховання гендерне	58
Виховання громадянське	59
Виховання екологічне	59
Виховання економічне	59
Виховання естетичне	60
Виховання корекційне	61
Виховання моральне	62
Виховання національно-патріотичне	63
Виховання особистісно орієнтоване	64
Виховання патріотичне	65
Виховання правове	65
Виховання родинне	65
Виховання соціальне	67
Виховання статеве	68
Виховання фізичне	68
Вихованці	68
Виховна інноваційна технологія	69
Вища освіта	69
Вища освіта, заснована на дослідженнях	70
Вищий військовий навчальний заклад	70
Вищий навчальний заклад	71
Відеоконференція	71

Відеолекторій	72
Відкрита конкурсна пропозиція	72
Відносини моральні	72
Відповідальність	72
Військова освіта	73
Відхилення в поведінці	73
Візія	73
Візуалізація	73
Візування проєкту електронного документа	74
Військовий (військово-морський) ліцей	74
Віра	74
Вітагенний досвід	74
Внутрішньопредметні зв'язки	76
Волонтерство, або волонтерська діяльність	76
Воля	77
Воркшоп	77
Вплив	77
Вправа	77
Врядування у вищій освіті	77
Вступне випробування	78
Вступний іспит	78
Вступник	79
Вчитель інноваційної орієнтації	79

Г

Газация	80	
Гастронормування	80	
Геліоенергетика	в аграрному	80
виробництві		
Генетично модифіковані організми (ГМО)		80
Герметизація		81
Гідратація		81
Гідроліз		81
Гідропоніка		82
Гідротермічна обробка		82
Гігієна виробництва		82
Гомогенізація		82
Грунтозахисна технологія		83
Габітус професійний		83
Гармонізація змісту професійної освіти		83
Генеza професійної компетентності		84
Гнучкість професійної освіти		84
Гуманізація професійної освіти		84

Г

Гаджети в аграрному виробництві	85
Грунтова ерозія	85
Грунтовий профіль	85
Грунтообробна техніка	86
Гендерна рівність у професійній освіті	86

Генеза професійного розвитку	86
Грунтовність професійної підготовки	87

Д

Дегідратація	87
Декстри	87
Денатурація білків	88
Десикація	88
Деструкція	88
Дефіцит поживних речовин	89
Дозрівання сировини	89
Дроблення	89
Дебрифінг у професійній освіті	89
Демократизація професійної освіти	90
Державний стандарт професійної освіти	90
Дидактична адаптація	90
Дидактична компетентність викладача	91
Дистанційна професійна освіта	91
Дуальна освіта	91

Є

Європейська агрономія	92
Європейська асоціація університетів (EUA)	92
Європейська інтеграція	92

Європейська інтеграція в агросекторі	93
Європейська кредитно-трансферна система (ЄКТС)	93
Європейська (система/модель)	93
Європейські моделі	93
Європейський агростандарт	94
Європейський простір вищої освіти	94
Європейський Союз (ЄС)	94
Європейський стандарт	94
Європейські стандарти	95
Європейські стандарти в освіті	95
Європейські стандарти та рекомендації із забезпечення якості освіти (ESG)	95
Європейські стандарти професійної освіти	95
Євроінтеграція	95
Євроінтеграція в агросекторі	96
Єднання	96
Єдність агроєкосистеми	96
Єдність біосфери	96
Єдність діалогу	97
Єдність (комунікаційна)	97
Єдина методика викладання	97
Єдина система вимог	98
Ємність	98
Ємність вбирна ґрунту	98

Ємність вологоутримання ґрунту	98
Ємність польова вологості	98
Єрник	98

Е

Евадор (Еквадор)	99
Евристичні технології	99
Евтрофікація	99
Евтрофікація ґрунтів	99
Едафічні фактори	99
Екзаменаційна комісія (ЕК)	100
Еквідистантна лінія	100
Екологічна безпека	100
Екологічна свідомість	100
Екологічне землеробство	100
Екологічний баланс	101
Екологічні аспекти	101
Екологічні принципи землеробства	101
Екологічний	101
Економічна безпека	102
Економічна ефективність	102
Економічна ефективність агротехнологій	102
Економічна оптимізація в освіту	102
Економічна політика	102
Економічний прогрес	103

Економія	103
Екосистема	103
Екосистема агроландшафту	103
Екосистема сільськогосподарська	103
Ексергія	104
Експеримент	104
Експеримент (педагогічний)	104
Експерименти	104
Експертна група	104
Експорт	104
Екстрагування рослинних олій	105
Екстракт	105
Екстракційний	105
Екстрактивні речовини	105
Екстенсивне сільське господарство	105
Екструдат	106
Елеватор	106
Електричний	106
Електричний струм	106
Електропровідність	106
Електронні кейси	106
Електронні освітні ресурси	107
Електронні ситуаційні завдання	107
Електронні тестові системи	107
Електронний підручник	107
Еліта насіння	107

Елоквенція (Елокуція)	108
Елювій	108
Емаль	108
Емоційний інтелект	108
Емпатія	108
Емпіричний (підхід)	108
Емульгатор	109
Емульгування	109
Емульсія	109
Ензими	109
Ентомофаги	110
Енергетична цінність	110
Енергія	110
Енергетичний	111
Енергозбереження	111
Ергономіка	111
Ерудиція	112
Есе	112
Естери	112
Етапи дослідження	112
Етапи освіти	113
Етапи педагогічного аналізу та аудиту	113
Етапи професійної підготовки	113
Етапи реалізації педагогічної технології	113
Етапи розвитку психології	114

Етапи сертифікації	114
Етерифікація	114
Етика	114
Етика (ділового спілкування)	115
Етика (педагогічна)	115
Етикет	115
Етичні знання	116
Етиловий спирт	116
Етикетка	116
Етнографічний (метод)	116
Ефемери	116
Ефірні олії	117
Ефективне спілкування	117
Ефективність	117
Ефективність агротехнічних заходів	118
Ефективність землеробства	118
Ефективність комунікації	118
Ефективність методів викладання	119
Ефективність навчання	119
Ефективність навчального процесу	119
Ефективність педагогічної технології	119
Ефективність праці	120
Ефективність професійної освіти	120
Ефективність сівозмін	120
Ефективність фотосинтезу	120

Ж	121
Жаростійкість	121
Жатка	121
Желатин	121
Желатинізація	122
Желатинізація крохмалю	122
Желірування	122
Жестова мова	123
Живильник	123
Живий ґрунтовий покрив	123
Живий мульчувальний шар	124
Живлення органічними добривами	124
Живлення рослин	124
Життє	124
Життєва адаптація	125
Життєвий досвід	125
Життєвий цикл (рослин)	125
Життєві ситуації	125
Життєво-трудоий	126
Життя (здорового способу життя)	126
Життя (освіта впродовж життя)	126
Життя бур'янів	127
Життєздатність (насіння)	127
Життєдіяльність	127
Жир	127
Жири	128

Жирність	128
Жирність ґрунту	128
Жирні кислоти	128
Жирнокислотний склад	129
Жировий обмін	129
Жирова тканина	129
Жирозамінники	129
Жиросировина	130
Жиростійкість	130
Жироутримуюча здатність	130
Жнива	131
Жниварка	131
Жовтогарячий	131
Жовтуха зернових	131
Жовтуха рослин	132
Жом	132
Жом буряковий	132
Жомова яма	132
Жорсткість	133
Жорсткість води	133
Жорсткість води постійна	133
Жорсткість води тимчасова	134

З

Забезпечення якості	134
Загальна середня освіта	134

Заклад вищої освіти	135
Заклад загальної середньої освіти	135
Заклад професійної (професійно-технічної) освіти	136
Заняття практичне	137
Заочна форма здобуття освіти	138
Заочна форма навчання	138
Запущеність педагогічна	138
Засновник закладу вищої освіти	139
Засоби інформатизації	140
Засоби навчання	140
Засоби навчання мультимедійні	140
Зворотна реакція	140
Здібності	140
Здібності спеціальні	141
Здобувачі вищої освіти	141
Здобувачі освіти	141
Здобуття освіти на робочому місці	142
Зміст освіти	142
Змішане навчання	143
Знання	143
Зовнішнє незалежне оцінювання	144

I

Ідентичність	144
Ідентифікатор вченого	145

Ідентифікатор вченого ORCID	146
Імідж педагога	147
Імітація	147
Імпліцитно	147
Імпринтинг	148
Імпровізація педагогічна	149
Індекс людського розвитку гендерний	149
Індекс Гірша вченого	150
Індивідуалізація навчання	150
Індивідуальна освітня траєкторія	151
Індивідуальна програма розвитку	151
Індивідуальна форма супервізії	152
Індивідуальне заняття в закладі вищої освіти	152
Індивідуальний навчальний план	153
Індивідуальний підхід	153
Індивідуальний стиль педагогічної діяльності	155
Індивідуальний стиль педагогічної діяльності	157
Індивідуальність вчителя	157
Індукція	159
Інженерія	160
Інжиніринг освітнього простору закладу освіти	160
Інклюзія	161

Інклюзія соціальна	161
Інклюзивне навчання	161
Інклюзивне освітнє середовище	162
Інклюзивне професійне (професійно-технічне) навчання	162
Іноземні студенти	162
Інновативність	163
Інноватика педагогічна	164
Інновації	165
Інноваційна компетентність педагога	165
Інноваційна освітня діяльність	166
Інноваційний процес	166
Інноваційно-креативне пізнання	167
Інсайт	168
Інститут	168
Інституційна акредитація	168
Інституційний аудит	168
Інтеграція	168
Інтегрований урок	168
Інтелект	169
Інтелектуальна власність	169
Інтернатура педагогічна	170
Інтернаціоналізація	170
Інтернет-адикція, або інтернет-залежність	171
Інтернет-технології маркетингові	171

Інтерпретація	172
Інтуїція	172
Інформальна освіта (самоосвіта)	172
Інформатизація освіти	172
Інформаційне забезпечення	174
Інформаційний менеджмент	174
Інформаційно-бібліотечний центр закладу	174
Інформаційно-комунікаційні технології дистанційного навчання	175
Інформаційно-телекомунікаційна система дистанційного навчання (електронна освітня платформа)	175
Інформаційний менеджмент	175
Істина	176
Історичний метод	176

Й

Ймовірність	176
-------------	-----

К

Канікули	177
Катарсис	177
Категоризація	177
Категорії вчителів за ставленням до нововведень	177

Категоріальний апарат педагогіки	178
Катехізис	178
Катехізійна бесіда	179
Каузальна атрибуція	179
Кафедра	179
Квазіпотреба	180
Кваліметрія	180
Кваліметрія педагогічна	180
Кваліфікація	181
Кваліфікація освітня	182
Кваліфікація професійна	182
Квест	182
Кейс-метод	183
Кейс-технологія	183
Келлера план	184
Кембридж-план	185
Кібернетика	186
Кількісні дослідження	187
Кінесика	188
Класи вирівнювання	188
Класи вікові	188
Класи й заклади освіти віртуальні	189
Класифікація	189
Класифікація методів	190
Класифікація методів виховання	190
Класифікація методів навчання	191

Класифікація педагогічних інновацій.	192
Кластерний аналіз	197
Клімат соціально-психологічний	198
клімат	
Клуби студентські	199
Кмітливість	199
Коворкінг	199
Когнітивна модель	200
Когнітивна сфера особистості	200
Когнітивний розвиток	200
Коефіцієнт випуску	200
Коефіцієнт вступу	200
Коефіцієнт інтелекту (IQ)	201
Колектив	202
Колективний договір	203
Колективна думка	203
Колективна творча діяльність	203
Колективна творча справа	203
Колоквіум	204
Команда	204
Комбінована система навчання	204
Комбінаторні	205
Компаративізм	205
Комп'ютеризація освіти	206
Комп'ютерні відеоконференції	206
Комп'ютерні технології	206

Компетентний	206
Компетентність у педагогічному спілкуванні	207
Компетентнісний підхід	207
Компетентність	208
Компетентність загальна	210
Компетентність гендерна	210
Компетентність громадянська	211
Компетентність загальнокультурна	211
Компетентність здоров'язбережувальна	211
Компетентність інформаційно-комунікаційна	212
Компетентність ключова	212
Компетентність комунікативна	212
Компетентність міжпредметна	212
Компетентність педагога професійна	213
Компетентність предметна (галузева)	213
Компетентність предметна мистецька	213
Компетентність проєктно-технологічна	213
Компетентність соціальна	214
Компетентність професійно-педагогічна	214
Компетенція	215
Компетенція загальна	215
Компетенція освітня	216

Компіляція	216
Компонент навчального плану	217
Комп'ютеризація навчання	217
Комп'ютерна мережа	217
Комунікація	217
Комунікація аксіальна	218
Комунікабельність	218
Конгруєнтність	218
Консалтинг	218
Консенсус	218
Консиліум педагогічний	218
Конструювання педагогічне (створення конструкта)	219
Конструювання технічне	219
Консультація навчальна	219
Контактні години	219
Контекстне навчання	219
Контент-аналіз	220
Контракт	221
Контрафактний примірник твору, фонограми, відеограми	221
Контркультура	222
Контроль	222
Контроль якості	222
Конференція з обміну досвідом	223
Конфлікт	223

Конфлікт внутрішній	223
Конфлікт гендерно-рольовий	223
Конфліктна ситуація	224
Конфліктологія	224
Конформізм	224
Конформізм внутрішній	224
Конформізм зовнішній	225
Конформність	225
Концепт	225
Концепція	225
Концепція регіонального розвитку освіти	225
Концепція національно-патріотичного виховання	226
Концепція педагогічна	226
Кооперативне навчання	227
Координатор	227
Копія електронного документа електронна	228
Копія оригіналу електронного документа паперова	228
Копія оригіналу паперового документа електронна (фотокопія)	228
Коректність	228
Корекція	229
Корпоративний тренінг	229

Коуч	229
Коучинг	229
Коучинг педагогічний	231
Краєзнавство	231
Креативність	232
Креативна особистість	232
Креативність особистісна	232
Кредит ЄКТС	233
Криза вікова	233
Кризи вікові	234
Критерій	234
Критерії вихованості	235
Критерії оцінювання	235
Критерій оптимальності	236
Критерії впровадження інновацій в освітній (навчально-виховний) процес	237
Критерії ефективності інноваційної діяльності викладача:	237
Кросенс	237
Куратор	238
Курс	238
Ксенофобія	239
Культура вчителя методологічна	239
Культура гендерна	239
Культура добросусідства	239
Культура інноваційна –	240

Культура особистості інформаційна	241
Культурологія гендерна	241
Культурне середовище освітньої установи	241
Культуровідповідність	242
Культурологічний підхід до освіти	242
Культурологія освіти	242
Курикулум	242
Курс навчальний електронний	243
Курси онлайн	243
Курсові проекти (роботи)	243

Л

Лабільність	244
Лабільність афективна	244
Лабораторія дистанційного навчання віртуальна	244
Лабораторні заняття з харчових технологій	244
Латентний період	246
Лідер	246
Лідерство	247
Лідерство особисте	247
Лісабонська конвенція з визнання	248
Ліцей	249

Лектор	249
Лекція	249
Ліцензія	249
Ліцензування	249
Ліцензування освітньої діяльності	250
Ліцензування закладу освіти	250
Логіка навчального предмета	250
Логіка навчального процесу	251
Логічне запам'ятовування	251
Логістика	251
Логістика освітня	251
Логіка освітнього процесу	252
Логістика навчальна	252
Любов	253
Людина	253

М

Медіаосвіта	254
Менторство	254
Метапредметні компетентності	254
Метод активізації мислення	254
Метод аналогій	254
Метод групового обговорення	254
Метод евристичної бесіди	254
Метод кейсів	254

Метод контрольних завдань	255
Метод мозкового штурму	255
Метод опитування	255
Метод портфоліо	255
Метод порівнянь	255
Метод проблемного навчання	255
Метод проєктів	255
Метод рефлексії	255
Метод самоспостереження	255
Метод соціального моделювання	256
Методи активного навчання	256
Методи виховання	256
Методика вивчення особистості	256
Методика викладання	256
Методика навчання дорослих	256
Методика навчання	256
Методика формувального оцінювання	256
Методика формування критичного мислення	257
Методика індивідуального підходу	257
Методичне забезпечення	257
Методичні рекомендації	257
Мобільність студентів	257
Мовленнєвий розвиток	257
Модель компетентностей	257
Моделювання педагогічної діяльності	257

Модерація навчального процесу	258
Модульне навчання	258
Моніторинг якості освіти	258
Моральна автономія	258
Моральна культура	258
Моральна самооцінка	258
Моральна свідомість	258
Моральне виховання	258
Мотиваційна сфера особистості	258
Мотиваційно-ціннісна орієнтація	259
Мотивація навчальної діяльності	259
Мультимедійні засоби навчання	259
Міжкультурна освіта	259
Міжнародна академічна мобільність	259
Міжнародні освітні стандарти	259
Міжособистісна комунікація	259
Міжпредметна інтеграція	259

Н

Набухання насіння	260
Навантаження на гектар	260
Навички	260
Навоз	260
Навчальна автономія	260
Навчальна гра	260

Навчальна дисципліна	260
Навчальна діяльність	260
Навчальна мотивація	260
Навчальна навантаженість	261
Навчальна програма	261
Навчальна самостійність	261
Навчальне середовище	261
Навчальний кабінет	261
Навчальний курс	261
Навчальний матеріал	261
Навчальний план	261
Навчальний процес	261
Навчальний результат	261
Навчальний рівень	261
Навчальний успіх	262
Навчально-виробнича практика	262
Навчально-виховний процес	262
Навчально-методичний комплекс	262
Навчально-пізнавальна діяльність	262
Навчальні досягнення	262
Навчальні технології	262
Навчальні цілі	262
Навчання	262
Нагляд	262
Нагородження	263
Надмірне удобрення	263

Надої	263
Надпредметна компетентність	263
Надійність техніки	263
Накопичення токсинів	263
Наочні засоби навчання	263
Наочність	263
Нарада	263
Наративний метод	263
Нарізка грядок	264
Насипна маса зерна	264
Насипна щільність ґрунту	264
Насичення сівозміни	264
Наскрізнi компетентності	264
Наслідування	264
Насосна станція	264
Насіння високої репродукції	264
Насіння	264
Насіннєва лабораторія	264
Насіннєва продуктивність	264
Насіннєве очищення	265
Насіннєвий контроль	265
Насіннєвий матеріал	265
Насіннєвий фонд	265
Науковий підхід	265
Науковий стиль мовлення	265
Науково-дослідницька діяльність	265

Науково-методична робота	265
Науково-педагогічний працівник	265
Науково-практична конференція	265
Національна система освіти	266
Національне виховання	266
Національно-патріотичне виховання	266
Наявність бур'янів	266
Небажана рослинність	266
Небезпечні шкідники	266
Невибагливі культури	266
Негативний баланс гумусу	266
Непарний обробіток ґрунту	266
Неплідючі землі	266
Непридатні землі	266
Нерегулярне зрошення	267
Нестандартний урок	267
Нестача вологи	267
Нестача елементів живлення	267
Неуспішність	267
Неформальна освіта	267
Неформальне оцінювання	267
Норма висіву	267
Норма витрати пального	267
Норма врожайності	268
Норма добрив	268
Норма поливу	268

Нормативна база освіти	268
Нормативно-правове забезпечення освіти	268
Нормована годівля	268
Нормування кормів	268
Нормування мінерального живлення	268
Нутрійне фермерство	268
Нутрітивна цінність	268
Нутрієнти	268
Нутрієнтний розчин	269
Нітрати	269
Нітратний режим ґрунту	269
Нітратоміри	269
Нітрифікація	269
Нітрифікуючі бактерії	269
Нітрофікація	269

О

Обвалка м'яса	269
Обговорення проблеми	269
Обговорення	269
Обдарована дитина	270
Обдарованість	270
Облік продуктивності	270
Обліт рослин	270

Обмолот зерна	270
Обмін речовин у тварин	270
Обмірювання полів	270
Обов'язковий компонент освіти	270
Обприскування	270
Образ вихователя	270
Образ мислення	271
Образна пам'ять	271
Образне мислення	271
Обробка насіння	271
Обробіток ґрунту	271
Обрізка дерев	271
Обрізування кущів	271
Обсяг навчального навантаження	271
Обігрів теплиць	271
Об'єктивність оцінювання	271
Овочева теплиця	272
Овочеві культури	272
Овочесховище	272
Овочівництво	272
Огляд тварин	272
Огрядність тварини	272
Огірок посівний	272
Озеленення сільськогосподарських територій	272
Озимі культури	272

Окислення ґрунту	272
Окучування	273
Олійні культури	273
Олімпіада	273
Оновлення змісту освіти	273
Оновлювальне навчання	273
Опади	273
Опадомір	273
Опанування знань	273
Оперативне планування	273
Оперативність педагогічного впливу	273
Операційна готовність	274
Операційна діяльність	274
Опилення	274
Опитування	274
Опитування-анкетування	274
Оплата праці в агросекторі	274
Опора на життєвий досвід	274
Опосередковане навчання	274
Оприскувач	274
Оптимальна густота посіву	274
Оптимальна температура проростання	275
Оптимальні строки сівби	275
Оптимізація витрат	275
Оптимізація навчального процесу	275
Оптимізація сівозміни	275

Опіки рослин	275
Опікунство над тваринами	275
Оранка	275
Організаційна структура освітнього закладу	275
Організаційні форми навчання	275
Організація групової роботи	276
Організація навчального процесу	276
Організація сівозміни	276
Організованість учня	276
Органічне землеробство	276
Органічний гумус	276
Органічні добрива	276
Органічні залишки	276
Орієнтація в соціальному середовищі	276
Орієнтація на результат	277
Орієнтовна основа дії	277
Освіта	277
Освітня діяльність	277
Освітня програма	277
Освітнє середовище	277
Освітні технології	277
Освітній менеджмент	277
Освітній простір	277
Освітній процес	277
Освітній результат	277

Освітній рівень	278
Освітній стандарт	278
Осмислена діяльність	278
Осмислення матеріалу	278
Особистісно орієнтоване навчання	278
Осіння сівба	278
Оцукрення кормів	278
Оцінка вчителя	278
Оцінка діяльності	278
Оцінка кормів	279
Оцінка навчальних досягнень	279
Оцінка родючості ґрунту	279
Оцінка якості молока	279
Оцінювальна компетентність	279
Оцінювання знань	279
Очисники зерна	279
Очищення гною	279

П

Парадигма	279
Парадигма виховання	280
Парадигма освітня	280
Партнерство	281
Партнерська взаємодія	281
Патріотизм	281
Патронаж	282

Патронаж педагогічний	282
Пацифізм	283
Педагог	283
Педагогіка	283
Педагогіка вітагенна	284
Педагогіка гендерна	285
Педагогіка корекційна	285
Педагогіка народна	285
Педагогіка реабілітаційна	286
Педагогіка сімейна	286
Педагогіка співробітництва	287
Педагогічна аксіологія	287
Педагогічна дія	288
Педагогічна діяльність	289
Педагогічна імпровізація	289
Педагогічна інноватика	290
Педагогічна кваліметрія	290
Педагогічна культура	290
Педагогічна майстерність	290
Педагогічна неологія	291
Педагогічна новація	292
Педагогічна праксеологія	292
Педагогічна рефлексія	292
Педагогічна спрямованість	294
Педагогічна творчість	294
Педагогічна техніка	295

Педагогічна технологія	296
Педагогічне мислення	298
Педагогічне нововведення	299
Педагогічна рада закладу освіти	299
Педагогічний працівник	300
Педагогічний патронаж	300
Педагогічний такт	300
Педагогічні здібності	301
Педагогічні уміння	302
Первинна професійна підготовка	302
Передовий педагогічний досвід	302
Переконання моральні	303
Перепідготовка	304
Персонал пункту ЗНО	304
Персональний кабінет юридичної особи, іншої організації та фізичної особи-підприємця	304
Перспектива життя	304
Перша парадигма	305
Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти	305
Перфекціонізм	305
Підвищення кваліфікації	305
Підручник	306
Підтвердження кваліфікації працівників	306

Підхід аксіологічний	306
Підхід диференційований	307
Підхід діяльнісний	307
Підхід компетентнісний	307
Підхід культурологічний	308
Підхід особистісний	308
Підхід середовищний	309
Підхід синергетичний	309
Переконання	309
Післядипломна освіта	310
Перевиховання	310
Перепідготовка	310
Персоналізація	310
Перцепція	311
Перцепція соціальна	311
Підвищення кваліфікації	311
Підручник	311
Підсумковий контроль	311
Підтекст	312
Плагіат академічний	312
План	312
План навчальний	312
Плани життєві	313
Пласт	313
Поведінка адаптаційна	313
Поведінка адиктивна	313

Поведінка девіантна	314
Поведінка конформна	314
Повідомлення електронне	314
Повна загальна середня освіта	314
Повна загальна середня освіта	314
Позашкільна освіта	315
Подвійний диплом/ступінь	315
Портал електронних сервісів	316
Портфоліо	316
Портфоліо педагога	316
Послуга освітня	317
Постдоктор	317
Початкова освіта	318
Початкова школа	318
Порівняльний аналіз	318
Портал	318
Послуги корекційно-розвивальні	319
Послуги психолого-педагогічні	319
Послуги реабілітаційні	320
Потенціал особистості	320
акмеїнноваційний	
Потенціал педагога інноваційний	320
Початкова школа	321
Початковий рівень	321
Почуття моральні	322
Пояснення	322

Право на зарахування за квотами	322
Право на першочергове зарахування	322
Права та обов'язки батьківські	323
Практична підготовка	323
Практичне заняття	324
Працівник	324
Предметні опорні точки	325
Презентація дослідницьких пропозицій чи досягнень	325
Придатність	325
Призначення кредитів	326
Прийом	326
Прийоми навчання	326
Прикладні наукові дослідження	327
Принципи	328
Принципи інноваційних процесів в системі освіти	328
Примірник електронного документа	330
Примірник електронного документа	330
Присудження ступеня / кваліфікації	330
Пріоритетність	330
Презентація мультимедійна	331
Прес-реліз	331
Пріоритет розвитку освіти	331
Проблемна лекція	331
Проблемна ситуація у навчанні	332

Проблемне навчання	332
Проблемний виклад	333
Проблемні питання	333
Проблемно-пошуковий метод навчання	333
Прогностичність	334
Програма	334
Програма	335
Програма навчання	335
Програма освіти	335
Програма розвитку індивідуальна	336
Програма реабілітації індивідуальна	336
Програмні компетентності	336
Програмні результати навчання	337
Прозорість	337
Проект	337
Проект науковий (науково-технічний)	337
Проектна технологія	338
Проектування інноваційне	339
Проектування	340
Простір виховний	340
Простір мотивувальний	341
Професійна кваліфікація	341
Професійна мобільність	341
Професійна (професійно-технічна) освіта	343
Професійне визнання	343

Професійне (професійно-технічне) навчання	344
Професійні кар'єрні кваліфікації	344
Професійні освітні кваліфікації	344
Професійне (професійно-технічне) навчання	345
Професійний розвиток безперервний	345
Професійні стандарти	346
Професійне спрямування навчання	346
Професійний стандарт	346
Професія	347
Профіль навчання	347
Профіль програми	347
Процедура зовнішнього оцінювання	348
Процес виховання	348
Процес освітній	348
Психологічний бар'єр	348
Психолого-педагогічні інновації	350
Психолого-педагогічні технології дистанційного навчання	350
Психолого-педагогічний супровід	350
Психолого-педагогічні послуги	350
Психологія	350
Психологія педагогічна	351
Психологія особистості	352
Психологія соціальна	352

Психопедагогіка	352
Публічна інформація	353
Пункт ЗНО	353

Укладачі:

Моїсєєва Наталія Іванівна
Новікова Вікторія Євгенівна
Пономарьова Марина Сергіївна
Золотарьова Світлана Анатоліївна
Бондар Наталя Олександрівна
Борюшкіна Оксана Володимирівна
Варипаєв Олексій Михайлович
Воронянський Олександр Володимирович
Грабар Наталя Григорівна
Данченко Ірина Олексіївна
Міносян Андрій Сергійович
Кобелева Даля Леонідівна
Ніколаєнко Наталія Миколаївна

ГЛОСАРІЙ

з професійної освіти (аграрного виробництва,
переробки сільськогосподарської продукції та харчових
технологій)

для здобувачів вищої освіти денної та заочної форм
навчання спеціальності А5 Професійна освіта (аграрне
виробництво, переробка сільськогосподарської продукції
та харчові технології)

Ч.1.

Підп. до друку 18.02.2025 р. Формат
60x841/16. Гарнітура Таймс. Друк офсет.
обсяг: 16,6 ум.-друк. арк.; 16,8 обл.-вид. арк.